

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1950

FÖRSTA KAMMAREN

Nr 10

11–15 mars.

Debatter m. m.

Onsdagen den 15 mars.

Sid.

Svar på interpellation av herr Wistrand ang. regleringen av svenska fordringsanspråk på polska staten	7
Förvärv av billinjer	8
Arbeten å Bogesunds slott	11
Kraftöverföring från fastlandet till Gotland	20
Avdragsrätt för studiekostnader m. m.	20
Sjöfolkets övertidsersättning	21
Fortsatt giltighet av hembiträdeslagen	23
Skogskörarens semesterrätt m. m.	26
Reviderad levnadskostnadsindex	29
Pensionering av vissa företagare m. fl.	31
Statskyrkosystemets avskaffande	32

Samtliga avgjorda ärenden.

Onsdagen den 15 mars.

Utrikesutskottets utlåtande nr 2, ang. ändring av bestämmelserna om utseende av ombud i Europarådets rådgivande församling	7
Konstitutionsutskottets utlåtande nr 6, ang. ändrad lydelse av 79 § 1 mom. lagen om kommunalstyrelse på landet m. m.	7
— nr 7, ang. ökat anonymitetsskydd för tidningskorrespondenter i de nordiska länderna	7
Statsutskottets utlåtande nr 9, ang. kommunikationsverkens investeringsanslag	7
— nr 38, ang. anslag å kapitalbudgeten: justitiedepartementet	11

	Sid.
Statsutskottets utlåtande nr 39, ang. anslag till lån till anordnande av allmänna samlingslokaler	11
— nr 40, ang. anslag till förskott till vissa plankostnader m. m.	11
— nr 41, ang. anslag under statens allmänna fastighetsfond: kommunikationsdepartementet	11
— nr 42, ang. stat för statens allmänna fastighetsfond	11
— nr 43, ang. anslag till kraftöverföring från fastlandet till Gotland	20
Bevillningsutskottets betänkande nr 22, ang. upphävande av försäljningsskatten för vissa för skolbruk avsedda varor	20
— nr 23, ang. skattebefrielse eller skattelindring för ideella föreningar	20
— nr 24, ang. rätt till avdrag för periodiskt understöd till någons undervisning eller uppfostran, m. m.	20
Första lagutskottets utlåtande nr 13, ang. ändrad lydelse av 103 § 1 mom. samt 223 § 1 och 2 mom. lagen om aktiebolag	21
Andra lagutskottets utlåtande nr 20, ang. ändring av 14 § 2 mom. sjöarbetstidslagen	21
— nr 21, ang. ny lag om medling i arbetstvister m. m.	23
— nr 22, ang. fortsatt giltighet av hembiträdeslagen	23
— nr 23, ang. beredande av semester m. m. åt skogskörare	26
Första kammarens allmänna beredningsutskotts utlåtande nr 7, ang. reviderad levnadskostnadsindex	29
— nr 8, ang. ändring av koncessionsbestämmelserna beträffande framdragnin g av elektriska starkströmsledning ar	31
— nr 9, ang. pensionering av vissa företagare m. fl.	31
— nr 10, ang. utredning om statskyrkosystemets avskaffande	32

Lördagen den 11 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 2 eftermiddagen; och dess förhandlingar leddes av herr andre vice talmannen.

Justerades protokollen för den 4 och den 7 innevarande månad.

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 61, till Konungen i anledning av väckta motioner angående ändring av reglerna om platsfördelning enligt lagen om proportionellt valsätt vid val inom landsting, å kommunalstämma m. m.

Anmälades och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 71, i anledning av väckta motioner om upphävande av bestämmelserna i normalbrandordningarna om visst avstånd mellan stack och byggnad; samt

nr 72, i anledning av väckt motion angående ändrade grunder för ersättning åt jordbrukare, som beröras av sjöregleringar i Norrlands inland, m. m.

Herr talmannen anmälde, att till kammaren överlämnats följande kungl. propositioner, vilka nu var för sig föredrogos och lades på bordet:

nr 84, angående ändringar i folktandvårdens organisation m. m.;

nr 88, med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 juni 1930 (nr 251) om kommunalstyrelse på landet, m. m.;

nr 90, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 12 juni 1885 (nr 27) angående lösdrivares behandling, m. m.;

nr 91, angående bidrag till Jordbrukarungdomens förbund,

nr 92, med förslag till förordning om kommuns bidrag till kostnaderna för folktandvården;

nr 95, angående försäljning av vissa kronan tillhöriga fastigheter;

nr 97, med förslag till förordning om tillägg av statsmedel å vissa ersättningsfall enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete m. m.;

nr 98, angående anslag för budgetåret 1950/51 till skolor tillhörande barn- och ungdomsvården m. m.

Anmälades och bordlades

utrikesutskottets utlåtande nr 2, i anledning av väckt motion angående viss ändring av bestämmelserna om utseende av ombud i Europarådets rådgivande församling;

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 79 § 1 mom. lagen den 6 juni 1930 (nr 251) om kommunalstyrelse på landet m. m.;

samt nr 7, i anledning av väckt motion angående ökat anonymitetsskydd för tidningskorrespondenter i de nordiska länderna;

statsutskottets utlåtanden:

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1950/51 under femte huvudtiteln, avseende anslagen inom socialdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1950/51 under postverkets, telegrafverkets, statens järnvägars och statens vattenfallsverks fonder, luftfartsfonden samt väg- och vattenbyggnadsverkets

förrådsfond jämte i ämnet väckta motioner;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1950/51, i vad avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1950/51 till lån till anordnande av allmänna samlingslokaler;

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1950/51 till förskott till vissa plankostnader m. m.;

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under statens allmänna fastighetsfond gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1950/51, i vad avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1950/51; samt

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till kraftöverföring från fastlandet till Gotland;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 22, i anledning av väckt motion om upphävande av försäljningsskatten för vissa för skolbruk avsedda varor;

nr 23, i anledning av väckta motioner om skattebefrielse eller skattelindring för ideella föreningar; samt

nr 24, i anledning av väckta motioner angående rätt att vid taxering åtnjuta avdrag för periodiskt understöd till någons undervisning eller uppfostran, m. m.;

första lagutskottets utlåtande nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 103 § 1 mom. samt 223 § 1 och 2 mom. lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 20, i anledning av väckta motioner angående viss ändring av 14 § 2 mom. sjöarbetstidslagen;

nr 21, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om medling i arbetstvister m. m.;

nr 22, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av hembiträdeslagen den 30 juni 1944 (nr 461), dels ock i ämnet väckt motion; samt

nr 23, i anledning av väckta motioner om beredande av semester m. m. åt skogskörare; ävensom

första kammarens allmänna beredningsutskotts utlåtanden:

nr 7, i anledning av väckt motion om reviderad levnadskostnadsindex;

nr 8, i anledning av väckt motion om viss ändring av koncessionsbestämmelserna beträffande framdragnin av elektriska starkströmsledningar;

nr 9, i anledning av väckt motion om utredning rörande pensionering av företagare och anställda inom jordbruk med binärningar, hantverk, småindustri och detaljhandel; samt

nr 10, i anledning av väckt motion angående utredning om statskyrkosystemets avskaffande.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2.07 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Tisdagen den 14 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen.

Herr *Aman* anmälde, att han nästlidna dag åter infunnit sig vid riksdagen.

Justerades protokollet för den 8 innevarande månad.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1950/51 under tolfte huvudtiteln, avseende anslagen inom civildepartementets verksamhetsområde;

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående täckande av vissa medelsbrister, redovisade såsom proprietalanser i försvarets civilförvaltnings räkenskaper;

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av vissa haverikostnader;

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av vissa kostnader från anslaget till oförutsedda utgifter;

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad disposition av bergmästarbostället Knutsberg i Nora socken;

nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av ett äldre reservationsanslag;

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående täckande av underskott i clearingkassan för raka rör av smidbart järn m. m.;

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag under tionde huvudtiteln för budgetåret 1950/51 till säkerhetsanstalter för sjöfarten;

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag under statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1950/51 till säkerhetsanstalter för sjöfarten; samt

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1950/51 till vissa byggnadsarbeten vid tullverkets kust- och gränsbevakning m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 84, angående ändringar i folktandvårdens organisation m. m.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 88, med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 juni 1930 (nr 251) om kommunalstyrelse på landet, m. m.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 90, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 12 juni 1885 (nr 27) angående lösdrivares behandling, m. m.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 91, angående bidrag till Jordbrukarungdomens förbund.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 92, med förslag till förordning om kommuns bidrag till kostnaderna för folktandvården.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 95, angående försäljning av vissa kronan tillhöriga fastigheter.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 97, med förslag till förordning om tillägg av statsmedel å vissa ersättningar enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 98, angående anslag för budgetåret 1950/51 till skolor tillhörande barna- och ungdomsvården m. m.

Föredrogs och bordlades ånyo utrikesutskottets utlåtande nr 2, konstitutionsutskottets utlåtanden nr 6 och 7, statsutskottets utlåtanden nr 5, 9 och 38—43, bevillningsutskottets betänkanden nr 22—24, första lagutskottets utlåtande nr 13, andra lagutskottets utlåtanden nr 20—23 samt första kammarens allmänna beredningsutskotts utlåtanden nr 7—10.

På framställning av herr talmannen beslöts att statsutskottets utlåtande nr 5 skulle sättas sist bland två gånger bordlagda ärenden på föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

Herr talmannen anmälde, att till kammaren överlämnats följande kungl. propositioner, vilka nu var för sig föredrogs och lades på bordet:

nr 89, angående Sveriges anslutning till Internationella valutafonden och Internationella återuppbyggnadsbanken m. m.;

nr 93, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.;

nr 102, angående fortsatt disposition av vissa äldre anslag; och

nr 103, angående fortsatt elektrifiering av statsbanenätet m. m.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.04 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Onsdagen den 15 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Ang. regleringen av svenska fordringsanspråk på polska staten.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Wistrands interpellation angående regleringen av svenska fordringsanspråk på polska staten, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Herr Wistrand har med kammarens tillstånd till mig riktat några frågor angående det svensk-polska avtalet om reglering av svenska fordringsanspråk mot Polen.

Till svar härpå får jag meddela, att den ifrågavarande svensk-polska överenskommelsen slutits under förutsättning av riksdagens prövning och att proposition i ämnet kommer att framläggas om några dagar. Jag hänvisar alltså interpellanten till propositionen.

Herr **WISTRAND**: Herr talman! Jag skall be att få tacka herr utrikesministern för svaret. Vid det förhållandet, att frågan kommer att framläggas för riksdagen, kommer ju utrikesutskottet att få taga upp saken, och då komma de synpunkter, som jag har anført i min interpellation, att bli föremål för prövning.

I detta sammanhang vill jag emellertid också fästa uppmärksamheten på en liten ordningsfråga. Min uppmärksamhet har fästs på att meddelande om att interpellationssvar skulle lämnas inte har på sätt riksdagsstadgan föreskriver blivit anslaget i nedre förstugan till riksdagens hus och på de platser som talmannen beslutar.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 89, angående Sveriges anslutning till Internationella valutafonden och Internationella återuppbyggnadsbanken m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 93, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 102, angående fortsatt disposition av vissa äldre anslag; och

nr 103, angående fortsatt elektrifiering av statsbanenätet m. m.

Vid förnyad föredragning av utrikesutskottets utlåtande nr 2, i anledning av väckt motion angående viss ändring av bestämmelserna om utseende av ombud i Europarådets rådgivande församling, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 79 § 1 mom. lagen den 6 juni 1930 (nr 251) om kommunalstyrelse på landet m. m.; och

nr 7, i anledning av väckt motion angående ökat anonymitetsskydd för tidningskorrespondenter i de nordiska länderna.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda fram-

Anslag till förvärv av billinjer.

ställningar om anslag för budgetåret 1950/51 under postverkets, telegrafverkets, statens järnvägars och statens vattenfallsverks fonder, luftfartsfondens samt väg- och vattenbyggnadsverkets förrådsfond jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1—18.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 19.

Anslag till förvärv av billinjer.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att under rubriken Biltrafik för budgetåret 1950/51 anvisa vissa i statsrådsprotokollet angivna investeringsanslag å tillhoppa 12 400 000 kronor, därav 2 000 000 kronor till förvärv av billinjer.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sundelin* (I: 297) och den andra inom andra kammaren av fru *Sandström* (II: 275), i vilka hemställdes, att riksdagen måtte, med ändring av Kungl. Maj:ts under förevarande rubrik upptagna förslag, till förvärv av billinjer för budgetåret 1950/51 anvisa ett investeringsanslag av 500 000 kronor, att användas i enlighet med de riktlinjer, som departementschefen angivit i 1944/45 års budget.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

I. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag för budgetåret 1950/51 anvisa följande investeringsanslag, nämligen a) Garagebyggnader m. m. 1 400 000 kronor, b) Anskaffning av bilmateriel 9 000 000 kronor;

II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 297 och II: 275 till Förvärv av billinjer för budgetåret 1950/51 anvisa ett investeringsanslag av 2 000 000 kronor.

Reservation hade anmälts av herr *Sundelin*, som likväl ej antytt sin åsikt.

Herr *SUNDELIN*: Herr talman! Till utskottets utlåtande på denna punkt har jag anmält en blank reservation. Anledningen härtill är, att utskottet har tagit ställning till en i båda kamrarna väckt motion om nedsättning av det anslagsbelopp om 2 miljoner kronor, som av Kungl. Maj:t äskats för nästa budgetår till statens järnvägar för förvärv av billinjer.

När man i propositionen söker efter en motivering för detta anslagsäskande, finner man egentligen ingenting. Det sägs bara att järnvägsstyrelsen framhåller, att verkställda beräkningar av medelsbehovet för förvärv av biltrafikföretag inom den närmaste tiden ha givit vid handen, att anslagsbeloppet ej kan sättas lägre än till 2 miljoner kronor för nästa budgetår. Hur järnvägsstyrelsen i detta fall räknat, lämnas inte ens en antydning om i propositionen.

Denna frånvaro av all motivering i fråga om detta anslag blir så mycket mera markant som järnvägsstyrelsen i fråga om två andra medelsäskanden på denna punkt anfört utförliga motiveringar. Så har styrelsen i fråga om det begärda anslaget på 2,4 miljoner kronor för garagebyggnader m. m. räknat upp de byggnadsföretag, som anses böra komma till utförande. För anskaffning av bilmateriel har järnvägsstyrelsen begärt 9,5 miljoner kronor, och den specificerar anslagsbehovet mycket utförligt; styrelsen säger sig ämna beställa 100 vägbussar, 10 lastbilar, 2 personbilar och 25 godssläpvagnar, och styrelsen är i detta fall så angelägen att lämna upplysningar, att den till och med talar om, att den i samband med förvärv av Carl Perssons Omnibusstrafikaktiebolag övertagit betalningsskyldigheten för av detta bolag beställda 6 vägbussar.

Trots järnvägsstyrelsens utförliga motivering för dessa båda anslagskrav — ty det kan väl inte vara på grund av den utförliga motiveringen — prutar departementschefen ned de äskade beloppen med i ena fallet en miljon kronor och i andra fallet en halv miljon kronor. Men då det sedan gäller anslaget till förvärv av billinjer, för vilket an-

Anslag till förvärv av billinjer.

slag ingen motivering lämnats — åtminstone inte i propositionen — säger departementschefen endast: »Mot styrelsens förslag till medelsanvisning till förvärv av billinjer har jag ej något att erinra.»

Vi, som ha motionerat om nedsättning av anslaget till statens järnvägar för förvärv av billinjer, ha gjort detta bland annat därför, att det just nu, då det ständigt propageras för återhållsamhet i fråga om statliga utgifter, enligt vår mening här vore ett område där man kunde spara ett icke föraktligt belopp; vi ha föreslagit en besparing på en och en halv miljon kronor. Och några skadeverkningar i form av försämrade trafikförhållanden skulle väl en sådan besparingsåtgärd näppeligen föra med sig. Här är det väl — om man bortser från visst övertagande av billinjer i samband med övertagande av enskilda järnvägar — fråga om att statens järnvägar skall lägga under sig billinjer som nu ägas av privata företag. Skulle statens järnvägar inte nu uppträda som köpare, så komma väl inte fördenskull dessa trafikföretag att läggas ned.

Nu vet jag att man invänder, att statens järnvägar måste skydda sig mot konkurrensen. Men har detta påstående något egentligt fog för sig? När man ser den kraftiga tillväxt, som under de allra senaste åren ägt rum i fråga om statens järnvägars biltrafik, så undrar man nog, om det är statens järnvägar som har största anledningen att frukta för konkurrens.

Jag skall tillåta mig att anföra några få siffror för att belysa utvecklingen i detta hänseende. Siffrorna äro bland annat hämtade ur ett betänkande angående statens järnvägars organisation, vilket avgavs i december 1949.

År 1945 hade statens järnvägar en koncessionerad linjelängd av i runt tal 12 500 km, år 1948 33 100 km. År 1945 hade statens järnvägar en fordonspark om 620 fordon, år 1948 2 110 fordon, till större delen bussar. Dessa siffror gälla alltså statens järnvägar och därunder lydande trafikföretag, som drivas i bolagsform.

För närvarande uppges antalet bussar, som ägas av statens järnvägar och underlydande bolag, vara omkring 1 550. Om härtill läggas postverkets bussar — postverkets biltrafikrörelse kommer väl att den 1 juli övergå till statens järnvägar — kommer man upp i ett antal vägbussar av över 1 700. Som jämförelse kan nämnas att för närvarande de privata trafikföretag, som äro anslutna till Svenska omnibusägareförbundet, enligt vad som upplysts ha cirka 2 400 vägbussar.

Vad man här skulle önska upplysning om är huru stor del av det svenska biltrafiknätet järnvägsstyrelsen anser behöva läggas under statens järnvägar för att dess järnvägstrafik inte skall behöva utsättas för alltför hård konkurrens. Ty det är väl järnvägstrafiken man vill skydda.

Herr talman! Jag kommer inte att ställa något yrkande om bifall till motionen, men jag vill uttala den förhoppningen, att riksdagen i fortsättningen måtte erhålla bättre möjligheter än hittills att följa med utvecklingen på detta område. I utskottets utlåtande säges att enligt vad utskottet under hand erfarit järnvägsstyrelsen anser en medelsanvisning av 2 miljoner kronor för nästa budgetår vara oundgängligen nödvändig. Ja, kanske har det inom fjärde avdelningen lämnats sådana upplysningar, att man där blivit övertygad om att detta anslagsbelopp är oundgängligen nödvändigt. Men sådana upplysningar ha i varje fall icke lämnats till utskottet i plenum.

Herr MANNERSKANTZ: Herr talman! Om motionären hade ställt ett yrkande om bifall till sin motion, helt eller delvis, vid statsutskottets plenum, skulle jag ha röstat med honom. Han ställde emellertid inget yrkande, och det kom aldrig till någon omröstning. Jag är eljest av samma mening som motionären, och jag beklagar endast att han inte vid statsutskottets plenum försökte få fram vad som hade förevarit i fjärde avdelningen och som hade givit anledning till

Anslag till förvärv av billinjer.

avdelningens ställningstagande mot motionen.

Jag delar helt motionärens uppfattning, att statens järnvägar bör gå sakta fram, inte minst då det är fråga om anslag till förvärv av nya billinjer, utom då det gäller förvärv i samband med övertagande av enskilda järnvägar. De fria företagen på detta område bör få driva sin näring, och staten bör inte so oder so försöka få kontroll över deras företag.

Jag kan alltså i stort sett instämma med den föregående talaren.

Herr **ANDERSSON, KARL**: Herr talman! Då motionären inte har ställt något yrkande, anser jag mig inte behöva gå in på någon alltför vidlyftig utredning i denna sak.

Motionären ställde en fråga, närmast riktad till järnvägsstyrelsen, hur stor del av busstrafiknätet som järnvägsstyrelsen behövde ha hand om för att känna sig tillfreds. På den frågan kan jag inte svara. Men jag vill erinra om att det för närvarande dock endast är en bråkdel av busstrafiknätet som statens järnvägar har om hand och att det alltså ännu torde finnas god plats både för statens järnvägar och enskilda busstrafikföretag. Antalet bussar, insatta i statens järnvägars egna linjer, utgör för närvarande inte mer än 19 procent av det totala antalet i landet, och statens järnvägars trafikerade linjer utgöra endast 23 procent av hela linjenätet. Att avdelningen har funnit skäl för att tillstyrka det av Kungl. Maj:t begärda anslaget kan inte vara något märkvärdigt, så mycket mindre som riksdagen bara för några år sedan på förslag av utskottet antog en motion om höjning av anslaget. Detta har under de senare åren utgått med 3 respektive 2 miljoner kronor årligen, och det är således inte alls fråga om något märkligt anslag, utan ett fullt ordinärt anslag för statens järnvägars legitima behov när det gäller förvärv av busslinjer.

Motionärerna ha anfört att den principiella sidan av den här saken skulle

vara föremål för utredning. Jag känner verkligen inte till någon sådan utredning. Det pågår, såvitt jag vet, två utredningar rörande busstrafiken. Den ena gäller taxorna, och den andra gäller billinjerna vid den norrländska kusten, men ingen av dessa utredningar är, såvitt jag förstår, av principiell natur. Inte heller det nu föreliggande förslaget gäller någon principfråga, utan det gäller helt enkelt medel som statens järnvägar anser sig behöva och som utskottet har funnit starka skäl för att tillstyrka.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **SUNDELIN**: Herr talman! Vad jag finner litet egendomligt är att riksdagen inte på något sätt blir underrättad om hur man har tänkt sig att dessa förvärv av billinjer skulle ske, vilka billinjer det är fråga om o. s. v. Då det gäller postverket ha mycket noggranna upplysningar lämnats, och jag delar nog den uppfattning som har kommit till synes hos de postala myndigheter som ha yttrat sig, nämligen att det är beklagligt att postverkets biltrafikrörelse nu skall övergå till statens järnvägar. Man har bland annat anfört att postverkets verksamhet på detta område borde kunna tjäna till jämförelse med statens järnvägars.

Vad vi motionärer skulle önska är alltså att riksdagen åtminstone finge del av i vilken omfattning förvärv ha skett och hur dessa förvärv ha skett.

Herr **HESSELBOM**: Herr talman! Jag vill i anslutning till herr Sundelins anförande angående den bristande detaljredovisningen av motiven för statens järnvägars äskande om anslag till förvärv av billinjer endast göra en liten anmärkning till hans i det första anförandet gjorda jämförelser med frågan om byggandet av garage och anskaffning av bilmateriel.

Anslagen till de två sistnämnda ändamålen gälla ju nyinvesteringar, och det är helt naturligt att järnvägsstyrelsen

i fråga om dessa har måst redovisa motiven och att Kungl. Maj:t har måst noga pröva, om dessa nyinvesteringar i byggnader och bilar äro absolut nödvändiga eller om en begränsning skulle vara påkallad. När det gäller förvärv av redan existerande billinjer är det ju inte fråga om någon som helst nyinvestering, utan det gäller endast ett överflyttande av äganderätten. Billinjerna finnas redan, personalen finns där, och det gäller inte att taga i anspråk någon ny materiel eller någon ny arbetskraft.

Det är vidare helt enkelt ogörligt både för regeringen och för statens järnvägar att inför riksdagen redovisa vilka billinjer man eventuellt har tänkt förvärva, ty om så skedde skulle ju de tilltänkta säljarna redan i förväg få reda på att staten ville förvärva just deras linjer, och ett riksdagsbeslut skulle tolkas som ett direktiv för järnvägsstyrelsen att förvärva dessa billinjer. Det vore naturligtvis inte så lätt för järnvägsstyrelsen att göra affärer under sådana förhållanden.

Om ett avsett förvärv av en billinje inte skulle komma till stånd, skulle detta inte innebära någon besparing för folkhushållet som sådant, men ett överförande av äganderätten till billinjen till statens järnvägar kan komma att medföra ett rationellare ordnande av trafiken och en bättre service för den trafikerande allmänheten. Det finns otaliga belägg för att så har blivit fallet, där statens järnvägar har övertagit tidigare privatägda busslinjer. Man har fått bättre anknytning till järnvägstrafiken, och man har kunnat åstadkomma bättre tidtabeller, så att allmänhetens berättigade krav på bekväma förbindelser ha kunnat tillgodoses på ett helt annat sätt än tidigare.

Det är bara dessa små anmärkningar jag har velat göra till herr Sundelins anförande, och jag ber att få instämma i förslaget om bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt.

Anslag till arbeten å Bogesunds slott. Punkterna 20—29.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1950/51, i vad avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1950/51 till lån till anordnande av allmänna samlingslokaler;

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1950/51 till förskott till vissa plankostnader m. m.; och

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under statens allmänna fastighetsfond gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1950/51, i vad avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Anslag till arbeten å Bogesunds slott.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1950/51.

I bilaga 21 till innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 4 januari 1950, föreslagit riksdagen godkänna ett statsrådsprotokollet bilagt förslag till stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1950/51.

I berörda förslag hade på utgiftssidan under slottsbyggnadernas delfond bland

Anslag till arbeten å Bogesunds slott.

annat upptagits ett belopp av 250 000 kronor till reparations- och underhållskostnader för vissa historiska byggnader och byggnadsminnesmärken m. m. Härav avsågo 30 000 kronor underhåll av Bogesunds slott och 50 000 kronor täckande av ett från domänverkets fond förskotterat belopp för tidigare utförda arbeten å samma slott.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet hemställt, att riksdagen måtte godkänna ett vid utlåtandet såsom bilaga fogat förslag till stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1950/51, slutande på ett belopp av 35 134 000 kronor.

I motiveringen hade utskottet anfört bland annat:

»Enligt vad utskottet under hand erfarit, har en inom byggnadsstyrelsen verkställd utredning givit vid handen, att Bogesunds slott näppeligen kan utnyttjas för något praktiskt ändamål. Såvitt utskottet — som avlagt besök vid Bogesund — kan bedöma, måste denna uppfattning anses vara väl grundad. Genom sitt besök har emellertid utskottet även kunnat konstatera, att ifrågakvarnande slottsbyggnad alltjämt befinner sig i ett mycket bristfälligt skick. Därest slottet för framtiden skall kunna bevaras såsom kulturminnesmärke, varom Kungl. Maj:ts efter hemställan från riksantikvarieämbetet fattat beslut, torde därför vara ofrånkomligt, att ytterligare medel ställas till byggnadsstyrelsens förfogande för erforderliga iståndsättningsarbeten. Med hänsyn härtill har utskottet icke velat motsätta sig Kungl. Maj:ts ovan berörda förslag, även om inom utskottet tveksamhet gjort sig gällande rörande lämpligheten av de finansiella förpliktelser statsverket därigenom påtager sig. Utskottet förutsätter också, att all nödig sparsamhet iakttages vid dispositionen av ifrågakvarnande medel. Särskilt angeläget finner utskottet det vara, att de redan påbörjade arbetena icke givas sådan omfattning och karaktär, att därav föranledes ytterligare medelsbehov utöver vad som må erfordras för att säkerställa slottet mot fortsatt förstörelse. I

anslutning härtill torde jämväl böra framhållas, att en viss oklarhet synes råda beträffande frågan om storleken av de framtida årliga underhållskostnaderna. Utskottet anser det därför önskvärt, att ett klarläggande härutinnan sker, så att de ekonomiska konsekvenserna av nu ifrågasatta åtgärder kunna överblickas.»

Reservation hade avgivits av herrar *Mannerskantz, Lundqvist, Skoglund* i Doverstorp, *Rubbestad, Birke* och *Nihlfors*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den ändrade lydelse, reservationen visade, samt att i det utskottets hemställda bilagda förslaget till stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1950/51 bort göras vissa i reservationen närmare angivna ändringar.

I den av reservanterna förordade motiveringen hade anförts bland annat följande:

»Utskottet, som avlagt besök vid Bogesunds slott och därvid kunnat konstatera att detsamma befinner sig i ett mycket bristfälligt skick, har icke blivit övertygat om att byggnaden besitter sådant kulturhistoriskt värde, att statsverket bör påtaga sig de finansiella förpliktelser som Kungl. Maj:ts förevarande förslag innebär. De löpande underhållskostnaderna ha sålunda beräknats till ett årligt belopp av 30 000 kronor, var till kommer viss engångsersättning om 50 000 kronor. Beaktas bör därjämte, att slottsbyggnaden, såvitt utskottet kunnat bedöma, näppeligen kan utnyttjas för något praktiskt ändamål. Enligt vad utskottet under hand erfarit, har en inom byggnadsstyrelsen verkställd utredning lett till enahanda resultat. Det synes därför utskottet vara mest ändamålsenligt, att slottet återföres till domänfonden och att domänstyrelsen bemyndigas vidtaga de åtgärder med avseende å förvaltningen som må befinnas lämpliga.

Av nu anförda skäl anser sig utskottet böra avstyrka, att å fastighetsfondens stat upptagas medel till underhållskostnader för Bogesunds slott. Därest riksdagen godkänner denna ståndpunkt, kan det för sjätte huvudtiteln beräknade er-

sättningsanslaget till slottsbyggnadernas delfond minskas med (50 000 + 30 000) 80 000 kronor. Det föreliggande statsförslaget skulle därigenom komma att sluta på ett belopp av (35 134 000 — 80 000) 35 054 000 kronor.»

Herr LUNDQVIST: Herr talman! Jag tror det är ganska sällsynt att ett utskott står så tveksamt, när det går med på anslag för ett ändamål, som i detta speciella fall. Jag är nästan alldeles säker på att statsutskottet inte skulle ha velat vara med om att nu förorda ytterligare anslag för underhåll av Bogesunds slott, om det inte hade varit så, att man redan har lagt ned 50 000 kronor på slottets underhåll — detta har ju skett utan att riksdagen har haft tillfälle att taga ställning till frågan — för att förhindra fortsatt förfall. Det framgår ju av utskottets uttalande att det i varje fall inte är någon som helst entusiasm som ligger bakom tillstyrkandet; det är tvärtom en ganska starkt framträdande olust inför frågan som kommer till uttryck i utlåtandet.

Om det vore så, herr talman, att Bogesunds slott kunde sägas ha något alldeles särskilt stort kulturhistoriskt värde eller om det åtminstone kunde sägas att kostnaderna komme att stanna vid de 80 000 kronor, som enligt det nu föreliggande förslaget skulle användas för ändamålet, så kunde jag lättare förstå den offervilja från det allmännas sida, som det nu, trots all återhållsamhet på andra, betydligt viktigare områden, föreslås att man skall visa.

Bogesunds slott består ju av två olika delar, en ursprunglig del, byggd någon gång under förra delen av 1600-talet, och en senare tillkommen del, byggd på 1860-talet. Den senare delen förefaller åtminstone mig knappast kunna vara av något större kulturhistoriskt värde. — Det kanske är litet riskabelt att göra något uttalande på den punkten, om man inte är fackman, men den lekman-naögon sett förefaller det i alla fall inte att kunna vara så särskilt stort kulturhistoriskt värde i den delen.

Tyvårr är det just denna senare till-

Anslag till arbeten å Bogesunds slott.
komna del av slottet som för närvarande och säkerligen även i framtiden fordrar betydande belopp för att inte förfallet skall fortsätta.

Jag vill här erinra om att det i statsverkspropositionen är beräknat, att underhållskostnaderna för varje år i fortsättningen skola uppgå till omkring 30 000 kronor. Ett bifall till statsutskottets förslag i dag kan alltså få ganska vittgående ekonomiska konsekvenser även för framtiden.

Enligt mitt förmenande skulle det ha varit mycket förståndigare att använda den del av underhållskostnaderna, 30 000 kronor, som det i år är fråga om, för att riva ned det parti av slottet, som tillkom på 1860-talet, och sedan låta slottet framträda i sitt ursprungliga, mycket förnämliga skick. Den delen av slottet kommer säkerligen också att kunna stå kvar utan att behöva föranleda några mera nämnvärda underhållskostnader, i motsats alltså till de delar som byggdes på 1860-talet med det sämre material som då användes.

Om riksdagen, såsom jag hoppas, kommer att följa reservationen, skulle jag alltså vilja rikta den vördsamma hemställan till regeringen, att den ville taga under övervägande, om man inte kunde riva dessa yttre delar — torn o. s. v. — och låta de andra stå kvar. Kungl. Maj:t kunde ju i så fall efter prövning av ärendet komma igen till nästa år med begäran om erforderliga anslag för att göra dessa förändringar.

Som frågan nu ligger till, herr talman, har jag endast att yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den reservation som är fogad vid utlåtandet.

Herr HEIDING: Herr talman! Inom utskottet voro vi lika betänksamma som herr Lundqvist när vi voro ute för att se på Bogesunds slott, men när man nu redan har lagt ned 50 000 kronor på iståndsättande av takbeläggningsen över mittdelen av byggnaden ansågo vi det bäst att fullfölja arbetet och sätta även de övriga delarna av taket i stånd.

Att lägga ned mycket pengar på Bogesunds slott anser jag för min del skulle

Anslag till arbeten å Bogesunds slott.

vara fullständigt lönlöst, och detta voro vi ense om, när vi voro ute och sågo på byggnaden.

Det talades till en början om att man skulle kunna använda denna stora byggnad för konferenser m. m., men det finnes ingen möjlighet att förverkliga en sådan tanke, utan bäst är, om byggnaden får stå kvar som ett minnesmärke och att man åtminstone håller taket i ordning, så att byggnaden inte förfaller ännu mera.

Nu ansåg herr Lundqvist, att man borde riva den del av byggnaden, som tillkom på 1800-talet, för dessa 30 000 kronor, som torde komma att beviljas. Men om man skall riva ned denna del, fordras det ett ganska stort kapital för att sätta den övriga delen i stånd, ty det är klart, att det kommer att bli en hel del skavanker på byggnaden, om man river ned flyglarna. Jag tror att det är bättre att låta byggnaden i dess helhet tills vidare stå kvar och underhålla den något.

Vi ha ansett, att eftersom man kostat på byggnaden så mycket som 50 000 kronor, bör man fullfölja arbetet, men vi ha varnat för att kosta på byggnaden för mycket pengar. Man bör inte lägga ned så mycket kapital på underhållet, som man räknat med från början. Byggnadsstyrelsen har ju beräknat, att underhållet skulle kosta 30 000 kronor om året, men jag tror inte att riksdagen vill gå med på att satsa så stora belopp för detta ändamål, och det tror jag inte heller skall behövas.

Utskottet har sagt, att det är önskvärt, att ett klarläggande sker angående de framtida årliga underhållskostnaderna, så att man får se, vilka de ekonomiska konsekvenserna äro, och vi voro fullt eniga om att man bör gå till väga på det sättet.

Nu ha reservanterna anført, att det synes vara mest ändamålsenligt, att slottet återföres till domänfonden och att domänstyrelsen bemyndigas vidtaga de åtgärder med avseende å förvaltningen, som må finnas lämpliga. Jag förstår inte detta, ty domänstyrelsens medel böra väl vara lika mycket värda som

de medel, som upptagas på slottsbyggnadernas delfond. Reservanterna anse väl, att även om byggnaden återföres till domänfonden, skall man kosta på den något underhåll, eftersom de inte tala om att riva den. Men jag finner reservanternas uttalande så svävande, att man därav inte kan draga någon slutsats, huruvida de anse att byggnaden skall få stå kvar eller att den skall rivs inom den närmaste tiden.

Jag får säga att hela denna affär med inköpet av Bogesund inte är vidare trevlig. Det fanns ju en hel del gamla byggnader på Bogesund som kräva ombyggnad och reparationskostnader, och det är klart, att det kan råda delade meningar om lämpligheten för staten att förvärva en sådan egendom. Å andra sidan är affären nu gjord, och det kan naturligtvis hända, att staten i framtiden kommer att förtjäna pengar på den genom att upplåta tomter på en del platser. För ögonblicket ter sig affären i alla fall mycket tveksam, men jag skall inte nu gå närmare in på den saken. Då det gäller själva slottet, kan det vara delade meningar om huruvida detta kan betraktas såsom ett kulturminnesmärke. För min del hade jag helst sett, att man inte kostat på byggnaden någonting, utan låtit den förfalla.

Som frågan nu ligger till, anser jag att riksdagen bör bevilja det anslag, som utskottet har förordat, nämligen 30 000 kronor till det fortsatta underhållet och 50 000 kronor, som redan utlagts för iordningställande av byggnaden. Jag tror att det är det enda möjliga för att bevara denna byggnad åtminstone någon tid framåt.

Herr LUNDQVIST: Herr talman! Jag måste tacka herr Heiding för det anförande, som han hållit. Det innebar i varje fall en hundraprocentig verifiering av mitt påstående, att det är sällan man får vara med om ett utskottsutlåtande, som är mera tveksamt än det föreliggande om lämpligheten av att bevilja det anslag, som tillstyrkes.

Herr Heiding har givit uttryck åt den

meningen, att det inte borde ha lagts ned några pengar över huvud taget på byggnaden, inte ens de 50 000 kronor som redan använts. I det avseendet delar jag fullständigt hans uppfattning.

Sedan kanske man kan ha olika meningar, om konsekvensen, när man offrat dessa, 50 000 kronor, skall bli att man skall kasta bort ytterligare pengar eller att man skall låta bli det och hellre stämma i bäcken än i ån. Herr Heiding säger, att visserligen har man i propositionen uttalat, att man räknar med årliga underhållskostnader på 30 000 kronor, men att utskottet inte vill vara med på det. Har man nu satsat 80 000 kronor och kommer det sedan framställningar, enligt vilka man, för att inte byggnaden skall förfalla, måste offra ytterligare så och så mycket, blir det månne lättare då för riksdagen att säga nej?

Jag tycker att det hade varit i sin ordning, om vi hade blivit litet bättre upplysta om vad som skall göras, innan vi tvingats taga ställning till saken. Här är det faktiskt så, att riksdagen blivit ställd i ett tvångsläge genom att Kungl. Maj:t har förklarat, att Bogesunds slott skall förvaltas såsom ett kulturhistoriskt byggnadsminnesmärke, och som sådant måste det väl enligt fastställda principer underhållas. Jag är inte övertygad om att det beslutet från regeringens sida var lyckligt, och när vi i reservationen föreslå, att slottet skall återföras till domänverket, innebär det, att slottet strykes såsom byggnadsminnesmärke och får falla under domänverkets förvaltning liksom hela egendomen i övrigt. Det tycker jag är ett ganska klart besked till herr Heiding.

Jag tror att det är välbetänt, i fall man i år avslår anslagsäskandet och ber Kungl. Maj:t klargöra, om det verkligen går att i fortsättningen underhålla slottet för en lägre årlig kostnad än de 30 000 kronor, som utskottet vill komma undan, och huset ändå kan stå kvar utan allvarliga risker för att människor, som vistas där i närheten, skola få byggnadsmaterial i huvudet eller för att andra olyckor skola inträffa.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Anslag till arbeten å Bogesunds slott.

Herr statsrådet SKÖLD: Herr talman! Det är väl knappast på det sättet, att riksdagen försatts i något tvångsläge. Sedan staten övertagit Bogesunds egendom med slottet, förelades riksdagen förslag till anslag för ändamålet. Därvid torde, så vitt jag i hastigheten kan draga mig till minnes, även ha upplysts, att Kungl. Maj:t föranstallat om en nödtorftig reparation av slottsbyggnaden. Riksdagen bör alltså ha fått kännedom om saken. Det är väl också självklart, att man inte kunde låta väder och vind förvandla slottet till en ruin innan standpunkt tagits till slottets framtida öde.

Sedan har det blivit delade meningar här i riksdagen, huruvida detta slott är ett sådant byggnadsminnesmärke, att det bör vidmakthållas. Det kan man naturligtvis ha olika meningar om, och jag har inte någon lust att gå in i någon diskussion därom och ange någon personlig mening. Jag vill bara påpeka vad som förekom för ett år sedan, när Kungl. Maj:t beslöt, att slottet skulle bokföras som kulturminnesmärke.

Riksantikvarieämbetet yttrade i sin framställning till Kungl. Maj:t följande: »Bogesunds slott har efter sin ombyggnad på 1860-talet erhållit ett utomordentligt karakteristiskt utseende av stor verkan i landskapet. Den arkitekturriktning, som slottet efter denna sin ombyggnad representerar, är hos oss tämligen sällsynt, då det gäller profanhus. Det jämte Bogesund mest kända exemplet torde vara Stora Sundby i Södermanland, utformat efter ritningar av den engelska arkitekten J. F. Robinsson på 1830—1840-talen. Bogesund måste därför tillmätas ett mycket stort värde som minnesmärke, ej blott genom sina delvis sällsynt väl bevarade inredningsdetaljer, utan även med hänsyn till den yttre arkitektoniska gestaltning, slottet erhöi under 1800-talet. Riksantikvarieämbetet anser därför, att avgörande kulturhistoriska skäl tala för att Bogesunds slott bör bibehållas helt i det skick, som det erhöi efter ombyggnaden på 1860-talet.»

Byggnadsstyrelsen anslöt sig i huvudsak till denna uppfattning, och den ansåg att planen för slottets restaurering

Anslag till arbeten å Bogesunds slott.

borde uppgöras med bibehållande av dess nuvarande yttre utseende såsom utgångspunkt.

Jag har velat anföra detta för att även de, som betrakta slottet som ett kulturminnesmärke, skola få sin röst hörd här i debatten.

Det är klart att man kan förfara på två olika sätt. När riksdagen är så tveksam beträffande slottets kulturhistoriska värde, vilket framgår av både utskottets utlåtande och reservationen, är det givet, att regeringen bör ta upp saken till en ytterligare utredning. Jag vill bara påpeka skillnaden mellan de båda förslag, som här föreligga. Utskottets förslag innebär visserligen att 30 000 kronor kunna komma att användas för att förhindra slottets fortsatta förstöring, men det lämnar å andra sidan andrum för ett ytterligare övervägande av slottets framtid. Ett bifall till reservationen måste däremot innebära, att riksdagen tar på sig ansvar för att slottet nedrivs. Ett beslut, som innebär att slottet återföres till domänstyrelsen, kan ju inte betydä annat än att riksdagen intar den ståndpunkten, att slottet inte skall betraktas såsom ett kulturminnesmärke, och det kan ju inte vara staten värdigt att låta slottet stå och förvandlas till en ruin, utan då är alternativet att det skall rivs ned.

Jag skulle för min del vilja tro, att det inte är så särdeles mycket förstånd bakom det betraktelsesätt, som reservationen ger uttryck för, och jag kan knappast tänka mig, att riksdagen vill ta på sig det ansvar, som herr Lundqvist vill förmå den till.

Herr MANNERSKANTZ: Herr talman! Jag tycker att denna fråga är ett exempel på att ibland mala regeringens kvarnar otroligt sakta. Här har man behövt fyra år på sig för att överväga denna sak, men ändå är man inte på det klara med hur man skall göra. År 1946 — jag tror det var det året — var jag som statsrevisor med ute i Bogesund och tittade på slottet. Det var då fråga, om domänverket skulle få lägga ut de pengar, som skulle behövas för en första re-

paration, vilken beräknades kosta 50 000 kronor. Vi sade vid överläggningar med byggnadsstyrelsens och jag tror även domänverkets representanter, att vi ansågo det vara oklokt att lägga ned pengar på underhåll av byggnaden. Emellertid blevo dessa arbeten sedermera utförda, och det är väl så, att domänverket nu skall ha igen dessa pengar.

Jag tycker att det är på tiden att man bestämmer, hur det skall förfaras med byggnaden. Det kan inte vara meningen att göra som herr Heiding föreslår, d. v. s. att man årligen skall satsa 30 000 kronor under några år, allt under det man går och överväger. Det är för dyrt att låta övervägandet kosta 30 000 kronor om året. Av den anledningen tycker jag att man nu borde vara beredd att ta ställning till frågan, sedan man råkat med på den här galejan, något som jag tycker att staten inte skulle ha gett sig in på.

Frågan är, om slottet är ett kulturminnesmärke av den kvalitet, att man bör ha det kvar. För att det skall vara kvar tala de skäl, som riksantikvarieämbetet anfört. Mot detta tycker jag talar, att det inte kan vara nödvändigt att ha kvar så gott som alla byggnader, som uppförts i den byggnadsstil, som lanserades på 1860-talet, en stil som väl i och för sig aldrig kan komma att betraktas som vacker. Jag menar inte att alla prov på den böra utrotas, emedan den är relativt ful. Man bör inte utrota allt från en annan tid, bara därför att stilen inte sammanfaller med vår egen tids smak. Men vi ha en del andra byggnader, som uppförts i denna stil, nämligen Stora Sundby och, efter vad jag tror, några i Skåne, och det bör räcka.

Dessutom blir det mycket dyrt att underhålla slottet. Jag betvivlar inte alls att det kommer att kosta 30 000 kronor om året. Så mycken erfarenhet har jag av underhåll av byggnader, att jag tror mig kunna säga det. Om man däremot rev ned de under 1800-talet tillbyggda delarna och endast hade kvar kärnan, Per Brahe den yngres gamla byggnad — ett enkelt och rejält hus med fyra väggar och vanligt sadeltak — är det san-

nolikt att byggnaden skulle bli ganska billig att underhålla. Den skulle stå som ett vackert minnesmärke från 1600-talet utan att kosta nämnvärt med pengar.

Härtill kommer att de inredningsdetaljer, som riksantikvarieämbetet talar om, finnas i den *gamla* delen av byggnaden. Inredningsdetaljerna i de tillbyggda delarna ha inte något liknande värde. Jag har noga gått igenom slottet och tittat på det, och jag är dessutom van att gå och titta på gamla slott och herresäten — jag har besökt en hel del bekanta, som bo på sådana ställen — och jag har känsla för sådant, varför jag vågar påstå, att av det som i Bogesunds slott finns i de nya delarna i fråga om inredningsdetaljer är ingenting värt att ta vara på. Det skulle endast vara den från farleden till Vaxholm synliga silhuetten av slottet, som skulle tala för att man bibehåller det i dess nuvarande omfattning, men jag är säker på att kommande generationer mycket mer skulle lära sig älska silhuetten av den Per Braheska kärnan.

Jag är på det klara med att finansministern har rätt, när han säger, att ett beslut i dag på sätt och vis innebär ett definitivt ställningstagande, och jag anser att det är lämpligt att man nu bestämmer sig. Det är så många av kammarens ledamöter, som, enligt vad jag vet, varit där ute både nu och tidigare, och man har haft tillräckligt med tid att överväga saken. Därför tycker jag att det är fullt befogat att man nu fattar ett beslut, som kommer att innebära, att man inte kastar nya, friska pengar efter gamla, dåligt använda.

Jag är ganska säker på att om vi skulle skjuta på avgörandet ännu tre eller fyra år och under den tiden lade ut 150 000 kronor, skulle herr Heiding säga, att bara därför att vi lagt ut dessa pengar, kunna vi inte riva ned byggnaden. Det är bättre att göra det, när man syndat i ringare mån, än i framtiden, då man använt mera pengar på ett olämpligt sätt.

Jag ber, herr talman, att få ansluta mig till dem som yrkat bifall till reservationen.

Anslag till arbeten å Bogesunds slott.

Herr LUNDQVIST: Herr finansministern började sitt anförande med att uttala sig ganska försiktigt inför den opposition, som kommit till uttryck från utskottets sida, men slutade med att ge det verkliga underbetyget: förslaget eller i varje fall reservationen vittnade om bra litet förstånd. Ja, herr talman, jag har ju en väldig respekt för regeringsbänken eller åtminstone för dem som sitta där, och det gör, att jag inte på något sätt vill ifrågasätta, att man inom utskottet skulle kunna prestera något som vittnade om lika gott förstånd som man är mäktig att göra inom kanslihuset. Men när hela statsutskottets fjärde avdelning och en hel del av de herrar, som i plenum deltagit i ärendets utskottsbehandling, ha den uppfattningen, att det bästa, som kunde ha skett, hade varit att man över huvud taget inte lagt ned några pengar på slottets underhåll, tror jag nog man kan våga det påståendet, att det inte är anledning att stämpla vad som därifrån kommer såsom uttryck för brist på vanligt sunt förnuft.

Det är klart att man här kan ha mycket olika meningar. Jag skall inte göra någon jämförelse alls beträffande vilken som har det bästa omdömet, men jag vill ändå ha sagt, att även vi ha läst riksantikvarieämbetets utlåtande — vi ha under hand fått ta del av det, ty det finns inte i handlingarna — och vi ha förvänat oss över att man i det ämbetet anser tillbyggnaden från 1860-talet såsom det mest värdefulla ur kulturminnessynpunkt. Jag tror inte att någon av dem inom utskottet, som ha besökt slottet, har den uppfattningen. Men i detta fall få vi naturligtvis kanske erkänna, att vi sakna möjligheter att bedöma saken lika riktigt som riksantikvarieämbetets fackmän. Men en mening ha vi ändå rättighet att hysa, och det är också vår skyldighet att ha eu mening i den här frågan liksom i varje annan fråga, som lägges under vårt bedömande.

Jag vill också understryka, att även om vi binda oss för att satsa dessa 30 000 kronor om året under en kanske lång framtid, möjliggöres ingen praktisk

Anslag till arbeten å Bogesunds slott.

användning för dessa slantar. Den tanken har varit uppe, att man eventuellt skulle kunna använda slottet som samlingslokal eller kunna få någon dylik användning för det, men det skulle säkert kosta miljoner, om vi skulle söka att nu få en sådan användning av slottet till stånd.

Frågan är bara, om det skall stå kvar och om det anses vara av så stort värde, att man bör kosta på inte bara de pengar det nu är fråga om utan även vad som senare kan komma att behövas. Man kan naturligtvis som finansministern säga, att vi få ett andrum, om vi nu anslå dessa 30 000 kronor. Men sedan man redan offrat 80 000 kronor, kommer det väl, såvitt jag förstår, att bli ännu större tveksamhet att säga nej i fråga om de ytterligare pengar, som komma att behövas, än det är i dag, när det gäller att öka på de 50 000 kronor, som redan offrats.

Sedan är frågan om inte riksdagen verkligen befinner sig i ett tvångsläge. Nog ha vi i alla fall inom statsutskottet känt det så, ty Kungl. Maj:t har ju fattat beslut om att slottet skall betraktas som kulturminnesmärke, och det har av den anledningen överförts från domänverkets fond till den titel, under vilket det nu är upptaget. Det är väl, såvitt jag förstår, att försätta riksdagen i ett tvångsläge. I handlingarna står det att 50 000 kronor förskotterats av domänverket. Men det finns inte någon upplysning om att det har *anslagits* 50 000 kronor. Nu framställer jag naturligtvis inte någon anmärkning i det avseendet mot regeringen, men jag vågar ändå påpeka, att hela bogesundsärendet i sitt föregående skede har behandlats inom jordbruksutskottet, varför i statsutskottet och dess fjärde avdelning ärendet nu förekom för första gången. I varje fall har den av finansministern nu lämnade upplysningen icke förelegat, när utskottet fattat ståndpunkt i frågan.

Jag har ingen anledning att ändra mitt yrkande. Jag har ansett att just därför att Kungl. Maj:t har fattat beslut om att slottet skall vara ett kulturminnesmärke, finns det ingen annan väg

att opponera sig än att begära rent avslag, vilket innebär att slottet skulle återföras till domänverkets fond. Sedan har jag tillåtit mig att hemställa att regeringen skulle ta under övervägande, om inte dessa 30 000 kronor skulle kunna användas på ett bättre sätt, så att man i alla fall slapp de stora fortsatta underhållskostnader, som jag tror komma att bli följden, om riksdagen nu godkänner utskottets förslag.

Herr statsrådet **SKÖLD**: Herr talman! Riksdagen kan omöjligen befinna sig i något tvångsläge med anledning av Kungl. Maj:ts beslut om bokförandet av Bogesunds slott. Ett sådant Kungl. Maj:ts beslut kan ändras, det är ingen tvekan därom.

Jag vill vidare säga att när jag tillät mig fälla några respektlösa anmärkningar om reservanternas omdöme, hänförde det sig allenast till deras förslag, att riksdagen nu skulle i en hastig vändning ta på sitt ansvar slottets nedrivande. Jag tror ändå att det är klokare, att vi ta oss en liten betänketid på den saken.

Herr **HEIDING**: Herr talman! Det var ett uttalande av herr Mannerskantz, som jag inte vill låta stå oemotsagt.

Han påstod att jag sagt, att jag ville vara med om att lägga ned 30 000 kronor på Bogesunds slott under några år framåt. Det har jag aldrig sagt. Det är egentligen byggnadsstyrelsen, som beräknar att det skall gå åt 30 000 kronor årligen att underhålla slottet. Inom utskottet ha vi framhållit följande: »Utskottet förutsätter också, att all nödig sparsamhet iakttages vid dispositionen av ifrågavarande medel. Särskilt angeläget finner utskottet det vara, att de redan påbörjade arbetena icke givas sådan omfattning och karaktär, att därav föranledes ytterligare medelsbehov utöver vad som må erfordras för att säkerställa slottet mot fortsatt förstörelse.» Vi ha således ansett att man nu skulle kosta på dessa 30 000 kronor, och sedan får Kungl. Maj:t be-

döma, om man inte i framtiden skulle kunna anslå medel endast till mindre reparationer. Men vi ha ansett det vara fullkomligt onödigt, att det skulle behöva utgå ett anslag på 30 000 kronor om året under många år framåt. Jag menar att man inte bör lägga ned mera pengar på slottet än vad man kan anse absolut nödvändigt för att bevara det som kulturminnesmärke. »I anslutning härtill torde jämväl böra framhållas, att en viss oklarhet synes råda beträffande frågan om storleken av de framtida årliga underhållskostnaderna», har utskottet sagt, och utskottet »anser det därför önskvärt, att ett klarläggande härutinnan sker, så att de ekonomiska konsekvenserna av nu ifrågasatta åtgärder kunna överblickas».

Vi ha således framhållit att vi vilja avvakta och se vad underhållet av slottet kan komma att kosta för framtiden, men vi äro av den åsikten att all möjlig sparsamhet skall iakttagas.

Herr **HERLITZ**: Herr talman! Statsrådet sade någonting om att riksdagen inte är bunden genom de bokföringsåtgärder, som Kungl. Maj:t vidtagit. Men har jag verkligen alldeles missförstått frågans uppläggning? Det upplyses i utskottsbetänkandet, att det har beslutats att Bogesund skall för framtiden bevaras som kulturminnesmärke. Det innebär väl, att enligt 1942 års lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader det har meddelats föreskrifter rörande byggnadens bevarande — det har i varje fall sagts mig under hand, att så har skett. Denna lag är av den innebörden, att vilken fastighetsägare som helst, som vill det, kan få sådana föreskrifter meddelade rörande en byggnad, varigenom byggnaden bevaras för framtiden. Riksantikvarieämbetet höres och säger väl i de allra flesta fall ja, om en fastighetsägare vill ha sådana föreskrifter meddelade. Nu förstår jag det så — men jag har kanske misstagit mig — att Kungl. Maj:t såsom fastighetsägare har föranställt om detta skydd av Bogesund. Om det förhåller sig så, vill jag göra den reflexionen, att ett sådant beslut bör väl inte

Anslag till arbeten å Bogesunds slott.
Kungl. Maj:t som fastighetsägare kunna utverka utan att på förhand äga riksdagens medgivande till de utgifter, som detta skydd för ett kulturminnesmärke påkallar.

Herr statsrådet **SKÖLD**: Herr talman! Kungl. Maj:ts beslut är ett rent bokföringsbeslut. Det lyder på följande sätt: Kungl. Maj:t finner gott förordna, »att Bogesunds slott jämte lämpligt avpassat markområde skall per den 30 juni 1949 såsom byggnadsminnesmärke upptagas till redovisning å slottsbyggnadernas delfond av statens allmänna fastighetsfond samt ställas under byggnadsstyrelsens vård och förvaltning». Det beslutet medför icke några sådana konstitutionella konsekvenser, som professor Herlitz här tyckes förmoda, och beslutet innefattar inte att slottet skall falla in under lagen om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med de ändringar, som förordats i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Lundqvist* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med de ändringar, som förordats i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Anslag till kraftöverföring från fastlandet till Gotland. — Om avdragsrätt för studiekostnader m. m.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Lundqvist* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 93;

Nej — 43.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Anslag till kraftöverföring från fastlandet till Gotland.

Föredros ånyo statsutskottets utlåtande nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till kraftöverföring från fastlandet till Gotland.

Med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i proposition nr 35 framlagda förslag hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att riksdagen måtte till Kraftöverföring från fastlandet till Gotland under statens affärsverksfonder, statens vattenfallsverk, för budgetåret 1950/51 anvisa ett investeringsanslag av 2 500 000 kronor.

Herr **PETTERSSON, GEORG**: Herr talman! Som representant för gotlänningarna skulle jag endast vilja uttala deras stora tacksamhet över det förslag, som nu ligger på riksdagens bord för beslut. Med all säkerhet kan man räkna med att kraftöverföringen från fastlandet till Gotland kommer att medföra, som också utskottet säger, näringsekonomiska och sociala fördelar för Gotlands befolkning, då man ju har att räkna med en viss sänkning av krafttaxorna. Vid jämförelse med fastlandet kommer det dock att kvarstå en viss prisskillnad. Avsikten är ju att gotlänningarna skola extra betala kostnaderna för driften vid reservkraft-

verket, och man har där räknat med 2 öre per kilowatt. Vi få alltså betala ett pris, som ligger 2 öre högre per kilowatt än det man betalar på fastlandet.

Jag vill nu här, utöver min tacksamhet, endast uttala det önskemålet, att den dagen inte skall vara alltför långt avlägsen, då gotlänningarna kunna slippa detta överpris av 2 öre per kilowatt, så att vi i taxehänseende bli jämställda med övriga svenska kraftförbrukare.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Föredros ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 22, i anledning av väckt motion om upphävande av försäljningsskatten för vissa för skolbruk avsedda varor; och

nr 23, i anledning av väckta motioner om skattebefrielse eller skattelindring för ideella föreningar.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Om avdragsrätt för studiekostnader m. m.

Föredros ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 24, i anledning av väckta motioner angående rätt att vid taxering åtnjuta avdrag för periodiskt understöd till någons undervisning eller uppfostran, m. m.

I två inom riksdagen väckta, till bevillningsutskottet hänvisade likalydande motioner, I: 317 av herr *Andrén* och II: 369 av herr *Braconier* m. fl., hade hemställts dels att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte snarast låta företaga en utredning om möjligheterna att vid inkomsttaxeringen medgiva avdrag för studiekostnader i huvudsaklig överensstämmelse med vad i motionerna anförts, dels att riksdagen ville besluta sådana ändringar i kommunalskattelagen, att avdrag för periodiskt understöd även finge ske

Ang. sjöfolkets övertidsersättning.

för vad som utgått till annans undervisning.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande betänkandet av angivna orsaker hemställt, att de likalydande motionerna I: 317 av herr Andrén och II: 369 av herr Braconier m. fl. angående rätt att vid taxering åtnjuta avdrag för periodiskt understöd till någons undervisning eller uppfostran, m. m., icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr ANDRÉN: Herr talman! Det betänkande från bevillningsutskottet, som nu föreligger till behandling, är föranlett av en motion, som jag tillsammans med en ledamot av andra kammaren har väckt.

Motionen behandlar två olika spörsmål, å ena sidan frågan om införande av avdragsrätt för studiekostnader och å andra sidan frågan om rätt till avdrag för periodiskt understöd till annans undervisning.

Det är ju verkligen ganska svårt för en enskild riksdagsman att få en överblick över de olika frågor, som behandlas av den flora av skattekommittéer, som för närvarande finns. Jag får bekänna att jag var inte underrättad om att dessa frågor redan lågo under behandling av 1944 års allmänna skattekommitté. Jag tackar alltså bevillningsutskottet för den upplysning, som jag fått på denna punkt.

Dessa frågor äro mycket viktiga, icke minst med hänsyn till rekryteringen till alla intellektuella yrken i vårt land. Vi veta att den rekryteringen för närvarande möter stora svårigheter. Jag vill uttala den förhoppningen att denna skattekommitté skall på ett välvilligt sätt beakta de uppslag, som framföras i motionen. För övrigt har jag inte yrkande.

Herr SJÖDAHL: Herr talman! Jag tror att jag kan utlova från kommitténs sida, att den skall behandla de frågor, som redan äro under behandling där, med all den välvilja, som de förtjäna, och med all den förutsättningslöshet, varmed en kommitté behandlar de uppgifter, som den har sig förelagda.

Jag vill därutöver bara erinra om vad herr Andrén själv antydde, nämligen att det är inte genom motionen som dessa frågor bringats inom kommitténs synfält, utan de ha bringats dit redan genom åtgärder, som äro vidtagna för åtskillig tid sedan.

Herr ANDRÉN: Herr talman! Jag vet inte, om jag uppfattade herr Sjödahls anförande riktigt. Men om herr Sjödahl har uppfattat mitt lilla inlägg på det sättet, att jag velat göra gällande att jag tagit initiativet till dessa frågars behandling, så har herr Sjödahl gjort sig skyldig till en missuppfattning. Jag trodde att jag klart lät kammaren förstå, att jag var tacksam för att dessa frågor redan lågo under behandling och utredning inom en kommitté.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande betänkande hemställt.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 103 § 1 mom. samt 223 § 1 och 2 mom. lagen den 14 september 1944(nr 705) om aktiebolag, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. sjöfolkets övertidsersättning.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 20, i anledning av väckta motioner angående viss ändring av 14 § 2 mom. sjöarbetstidslagen.

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 245 i första kammaren av herr *Ericsson, Carl Eric*, samt nr 304 i andra kammaren av herr *Edström*.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t förelägga Kungl. Maj:t förslag om sådan ändring av 14 § 2 mom. sjöarbetstidslagen, att

Ang. sjöfolkets övertidsersättning.

ordet »månadslön» ersattes med ordet »grundhyra».

I berörda moment var första stycket så lydande:

Övertidsersättning som utgår i penningar skall för timme räknat utgöra, när övertidsarbetet utförts å söckendag, minst en 150-del och, när övertidsarbetet utförts å helgdag, minst en 75-del av sjömannens kontanta månadslön, oberäknat kostpenningar eller däremot svarande ersättning.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att förevarande motioner, I: 245 och II: 304, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anmälts av herr *Carl Eric Ericsson* och fröken *Wetterström*, vilka dock ej antytt sin mening.

Herr **WISTRAND**: Herr talman! Jag skall be att få säga några ord i denna fråga. Det är nämligen så, att den reservant, som tillhör denna kammare, på grund av läkarordination inte får yttra sig, och då det kan och bör sägas några ord i den här frågan, ber jag att få anföra följande.

När sjöarbetstidslagen 1948 antogs, var frågan angående övertidsersättningens beräkning uppe, och det framfördes anmärkningar mot reglerna för bestämmande av övertidsersättning. Andra lagutskottet anförde då också att övertidsersättningen i vissa fall kunde uppgå till anmärkningsvärt höga belopp. Men man ansåg, att man inte hade tid att ägna denna fråga ingående prövning, och ansåg, att man borde något avvakta lagens verkningar, och sköt därför på frågan, som inte heller föranledde någon riksdagens åtgärd.

Frågan återkom i en motion vid 1949 års riksdag, och då begärdes att en omedelbar utredning om övertidsersättningen skulle företagas. Utskottet gjorde emellertid då ungefär samma reflexioner som tidigare. Man talade om att den nya lagen varit i kraft så kort tid, att det inte kunde vara fråga om att man

skulle ha vunnit tillräckliga erfarenheter. Man åberopade också att en ny sjöarbetstidslag var under utarbetande i Norge, och man ville se, hur bestämmelserna där kommo att utformas.

Frågan har nu i år kommit upp igen genom en enskild motion, vari begärts att det skulle vidtagas en ändring, baserad just på de bestämmelser om övertidsersättning som fastställes i den norska sjöarbetstidslagen. Men nu har utskottet förnekat de gudar, som man tidigare svurit vid. Nu anses det att den norska lagen inte har någon betydelse. Man påstår att lagarna skulle vara av så olika konstruktion, att de inte kunna anses jämförliga.

Jag måste säga att det är inte riktigt att i längden gå förbi denna fråga på sätt som man gör. Vid varje riksdag, där frågan varit uppe, har man gått kring den liksom katten kring en het gröt. Man har nog haft en stark känsla av att det inte var bra som det var, men det har ändå alltid rests hinder, även om det skett med olika motiveringar. Utskottet har emellertid nu funnit, såsom jag tror att herr Sandler en gång kallade det här i kammaren, en frälsarkrans genom att hänvisa till att kommerskollegium väl måste ha sin uppmärksamhet riktad på denna fråga. Jag får hoppas att kommerskollegium har det, och om kollegium inte har det, blir det väl anledning att återkomma ännu en gång. Det är nämligen så att konjunkturen för sjöfarten äro inte särskilt lysande just nu, i all synnerhet inte när det gäller trafiken på Nord- och Östersjön. Denna uppfattning har kommit till uttryck på många sätt, bl. a. i en artikel i *Morgon-Tidningen* för en tid sedan. Bakom den kan det ju inte gärna ligga några direkta redarintressen, utan den får väl anses vara ett uttryck för en objektiv syn på sjöfartens läge.

Jag tror att det är ganska önskvärt, att man inte ännu en gång förgäves får komma tillbaka till denna fråga, utan att den verkligen nästa gång den kommer upp blir beaktad av utskottet och kamrarna på ett annat sätt än de hittills ha ansett sig kunna göra.

Ang. fortsatt giltighet av hembiträdeslagen.

Herr talman! För dagen har jag intet yrkande i saken, utan uttrycker en förhoppning om ett bättre möte med utskottet nästa gång.

Herr NORMAN: Herr talman! Jag förstår nog att vi ha att vänta, att den här frågan kommer igen. Motionären är ju mycket intresserad och finner alltid någon anledning att fästa riksdagens uppmärksamhet på det här spörsmålet.

Nu menar herr Wistrand, att vad som hade hänt i Norge var en lämplig anledning för oss att lagstifta på det här området, på grund av vad utskottet anförde i fjol, att Norge är av särskilt intresse ur konkurrenssynpunkt, när det gäller sjöfarten, och att det därför är ett alldeles bestämt intresse för oss att, när vi skola lagstifta, se hur man där ordnar dessa förhållanden. Nu har emellertid utskottet konstaterat, att den svenska rederinäringen inte kommit i ett sämre läge än förut i konkurrens hänseende gent emot Norge, på grund av att den nya norska lagen tillförsäkrar sjöfolket bättre förmåner beträffande övertidsersättningen än norrmännen förut haft. Under sådana omständigheter kan ju inte vad som hänt i Norge vara något som helst motiv för att vi återigen skola uppmärksamma det här spörsmålet.

Att utskottet ställt sig litet tvekande i den här frågan, sammanhänger med en rent principiell inställning. Vi ha den uppfattningen, att egentligen bör det inte lagstiftas om vilka ersättningar som skola utgå, så att ur den synpunkten hade vi nog redan förut skäl att överväga, om det kunde vara lämpligt att ändra de nuvarande bestämmelserna. Det är inte lätt att göra det heller, när man en gång i lagen fastställt vissa bestämmelser beträffande övertidsersättning, i all synnerhet som detta inte bara är en rent svensk företeelse utan också ingår i de internationella överenskommelserna; i de förslag till konventioner, som föreligga på sjöfartens område, bygger man ju på liknande bestämmelser. Därför tror jag nog att den här frågan

befinner sig i ett sådant läge, att vi knappast kunna komma ifrån en i sig själv — som jag ser det — principiellt icke riktig bestämmelse i en lagstiftning om arbetstidens reglering. Det bör principiellt ankomma på parterna själva att söka ordna denna sak.

Det lägre sjöfolket var förr i världen, när de inte hade en så stark organisation, missbelättna med att de fingo så liten ersättning enligt de bestämmelser som då gällde. När det nu blivit litet bättre, är det helt naturligt att sjöfolket säger sig, att »ha vi dragits med bestämmelserna, när de voro oförmånliga för oss, är det inte mer än riktigt att vi få ha dem kvar, när de innebära att vi få litet bättre förmåner».

Jag tror för min del att enda möjligheten att komma till ändrade bestämmelser på denna punkt är, att parterna på arbetsmarknaden kunna komma överens, och enligt lagen kan medgivande lämnas att tillämpa andra grunder än dem lagen föreskriver. I det läge, vari frågan nu befinner sig, är den, såsom jag ser den, en avtalsfråga, d. v. s. den enda möjligheten att komma till ändrade förhållanden är att gå fram avtalsvägen.

Jag hemställer om bifall till utskottets utlåtande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 21, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om medling i arbetstvister m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. fortsatt giltighet av hembiträdeslagen.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 22, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av hembiträdeslagen.

Ang. fortsatt giltighet av hembiträdeslagen.

trädeslagen den 30 juni 1944 (nr 461), dels ock i ämnet väckt motion.

Genom en den 10 februari 1950 dagtecknad proposition, nr 65, vilken hänvisats till lagutskottet och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Lag

om fortsatt giltighet av hembiträdeslagen den 30 juni 1944 (nr 461).

Härigenom förordnas, att hembiträdeslagen den 30 juni 1944, vilken enligt lag den 20 juni 1947 (nr 264) gäller till och med den 31 oktober 1950, skall äga fortsatt giltighet till och med den 31 oktober 1953.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft en i anledning av densamma väckt motion, nr 449 i andra kammaren av herr *Dahlgren* m. fl.

I motionen hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en snabb revision av hembiträdeslagen, så att lagen utformades som en arbetstidslag med 8 timmars arbetsdag för hembiträden, och att förslag om sådan lag måtte föreläggas nästa års riksdag, samt att riksdagen måtte besluta i enlighet med Kungl. Maj:ts proposition nr 65 med den ändringen, att hembiträdeslagen endast skulle äga fortsatt giltighet till och med den 31 oktober 1951.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet anfört:

»Den utredning rörande möjligheterna att komplettera hembiträdeslagen med bestämmelser om arbetstid, varom 1947 års riksdag anhöll hos Kungl. Maj:t, har nu verkställts av arbetsmarknadsstyrelsen. Delade meningar ha, såsom av propositionen framgår, under utredningen yppats, huruvida lagen bör erhålla utformningen av arbetstidslag eller bibehållas vid sin karaktär av fritidslag. Arbetsmarknadsstyrelsen har för sin del uttalat såsom sin principi-

ella uppfattning, att hembiträdena i likhet med de flesta andra arbetstagargrupperna borde få en reglerad arbetstid, men förordat, att lagen, i avvaktan på mera grundade erfarenheter av den norska och finska hembiträdeslagen, erhåller fortsatt giltighetstid under två år. Föredragande departementschefen har av samma anledning föreslagit, att lagen förlänges på tre år.

Utan att taga slutgiltig ställning till frågan om lagens konstruktion som fritidslag eller arbetstidslag ansluter sig utskottet till den uppfattningen, att erfarenheterna av den norska och finska lagstiftningen i ämnet böra avvaktas, innan detta spörsmål upptages till förnyad prövning. En tillförlitlig bedömning av dessa erfarenheter torde kunna ske först om några år. Utskottet har därför ej funnit anledning till erinran mot att lagen i oförändrat skick förlänges på ytterligare tre år.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen måtte bifalla förevärande proposition, nr 65, oförändrad; samt

B. att motionen II:449, i den mån den icke besvarats genom vad utskottet under A hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.»

Herr NORLING: Herr talman! I en motion, väckt i andra kammaren av herr *Dahlgren* m. fl., hemställes, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en snabb revision av hembiträdeslagen så att lagen utformas som en arbetstidslag med 8 timmars arbetsdag för hembiträden och att förslag om sådan lag föreläggas nästa års riksdag, samt att riksdagen måtte besluta i enlighet med Kungl. Maj:ts proposition nr 65 med den ändringen, att hembiträdeslagen endast skall äga fortsatt giltighet till och med den 31 oktober 1951».

Då frågan om hembiträdeslagen behandlades vid 1947 års riksdag, hade dåvarande statens arbetsmarknadskommission förordat, att hembiträdeslagen

Ang. fortsatt giltighet av hembiträdeslagen.

skulle utformas som en arbetstidslag, varvid den genomsnittliga arbetstiden för dag skulle sättas till 8 timmar. Riksdagen beslöt också på andra lagutskottets hemställan att hos Kungl. Maj:t begära att lagen skulle kompletteras med bestämmelser om arbetstid. En minoritet inom utskottet ville, att hembiträdeslagens giltighetstid inte skulle förlängas med tre år, såsom utskottsmajoriteten föreslog, utan att riksdagen i stället skulle hemställa att Kungl. Maj:t redan till nästa år måtte framlägga förslag om reglering av hembiträdenas arbetstid och att lagen således skulle förlängas med blott ett år. Riksdagen följde dock utskottsmajoritetens förslag att förlänga lagens giltighetstid med tre år.

Sedan denna fråga förra gången behandlades i riksdagen har arbetsmarknadsstyrelsen företagit vissa undersökningar om hur lagen verkat i fråga om hembiträdenas arbetsförhållanden. Vid en sticksprovsundersökning ha 67 procent av de tillfrågade husmödrarna förklarat, att deras hembiträden åtnjöt bättre villkor än som stipuleras enligt lagens minimibestämmelser. Faktum är dock, att hembiträdeslagen i sin nuvarande utformning icke innehåller några bestämmelser om arbetstidens längd, vare sig per dag, vecka eller längre tidsperiod. Det torde vara ett rättmätigt krav att även hembiträdenas arbetstid regleras enligt åttatimmarsprincipen.

Såsom motiv för en förlängning av hembiträdeslagen i dess nuvarande utformning anföres, att man vill avvakta erfarenheterna från Norge och Finland, där man har infört en verklig arbetstidslag för hembiträdena och inte en fritidslag som vi ha här i Sverige. För min del anser jag, att tiden redan nu bör vara mogen för att lösa denna fråga även här i Sverige. Redan 1947 års riksdag beslöt ju, såsom jag redan omnämnt, att hemställa hos Kungl. Maj:t om förslag till en arbetstidslag för hembiträden. Sedan dess ha tre år förflutit. Arbetsmarknadsstyrelsen har under mellantiden gjort ytterligare undersökningar av frågan, och ingenting har därvid framkommit som talar för att vi nu inte

skulle kunna i hembiträdeslagen införa reglerande bestämmelser om arbetstiden.

Jag ber därför, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till motionen nr 449 i andra kammaren.

Herr NORMAN: Herr talman! Utskottet har funnit de skäl, som tala för en förlängning av hembiträdeslagen i oförändrat skick, bärande. Herr Norling har själv anfört utskottets huvudskäl, vilket är att vi först vilja avvakta de praktiska erfarenheterna i Norge och Finland av de nya lagar på detta område som där nyligen ha trätt i kraft. Från utskottets synpunkter sett är det helt naturligt att vi värdesätta dylika erfarenheter, ty det gäller ju här ett område, där det är ganska besvärligt att lagstifta om viss arbetstid. Bestämmelserna om en viss maximiarbetstid kunna utformas på olika sätt, och jag tror att det är lämpligt att vi först avvakta erfarenheterna av de nya lagarna i våra grannländer, innan vi ta slutlig ståndpunkt till hur frågan skall lösas här i Sverige.

När utskottet har intagit denna ståndpunkt ha vi gjort det utan att känna oss alltför hårt tyngda av att vi därmed skulle göra något orätt. Så som läget på detta område för närvarande faktiskt är i vårt land, behöver hembiträdeskåren knappast något stöd av en ytterligare lagstiftning. Hembiträdena klara denna sak ganska bra själva på grund av de förhållanden som för närvarande råda i fråga om tillgång och efterfrågan på hembiträden. Vi göra således inte dessa människor någon orätt, om vi dröja ytterligare tre år med att ta slutlig ståndpunkt till frågan om en komplettering av den nuvarande hembiträdeslagen med bestämmelser om reglering av arbetstiden.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets utlåtande.

Herr NORLING: Herr talman! Gentemot herr Norman måste jag säga, att

Ang. skogskörarens semesterrätt m. m.

om man skulle ha den inställningen till frågan om arbetstidens reglering, att man låter det förhållande, som uppstår på grund av relationen mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft, vara det avgörande, kan det hända att vi inom en snar framtid måste reglera om arbetstidslagen på alla områden här i Sverige. Jag hävdar för min del att hembiträdena böra få sin arbetstid reglerad i lag på samma sätt som andra arbetargrupper ha fått det.

Jag vidhåller, herr talman, det yrkande som jag framställde i mitt föregående anförande.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter enligt de därunder förekomna yrkandena gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Ang. skogskörarens semesterrätt m. m.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 23, i anledning av väckta motioner om beredande av semester m. m. åt skogskörare.

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 172 i första kammaren av herr *Näsghård* m. fl. samt nr 206 i andra kammaren av herr *Jansson* i Aspeboda m. fl.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, »att riksdagen måtte hos Kungl Maj:t begära förslag till sådana ändringar dels i semesterlagen att skogsköraren i semesterhänseende skall betraktas som arbetstagarare, dels i motsvarande lagar där arbetstagarbegreppet är av betydelse».

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motioner, I: 172 och II: 206, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Sten*, *Hallagård*, *Bengtson*, *Jansson* i Hällefors och *Ericsson* i Näs, vilka inom utskottet yrkat, att utskottet i anledning av motionerna skulle föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om åtgärder till tryggande av semesterrätt åt körare inom skogsbruket.

Herr STEN: Herr talman! Såsom kammarens ledamöter känna till eller finna av utskottsutlåtandet, tillämpas arbetstagarbegreppet olika när det gäller olika lagar, trots att det är lika formulerat. Utskottet konstaterar, att detta vållar olägenheter och oreda.

För skogsarbetarnas del är saken i största korthet den, att t. ex. lagen om försäkring mot olycksfall i arbete sedan drygt ett tredjedels sekel tillbaka och skogshärbärgeslagen under hela sin giltighetstid tillämpats så, att både körare och huggare betraktats som arbetare, trots att även på dessa områden ett strängt formellt och juridiskt betraktelsesätt skulle ha kunnat leda till annat resultat. Formen för arbetets åtagande har nämligen i Norrland och Dalarna av ålder varit den, att körarna kontrakterat jämväl om huggningen.

När semesterlagen ursprungligen stiftades, stötte vi på något som juristerna kalla det civilrättsliga arbetstagarbegreppet. De flesta skogsarbetarna i Norrland och Dalarna blevo då utan semesterersättning, på grund av den långa kvalifikationstiden, sex månader, som icke kunde uppnås i dessa delar av landet, där de, som arbeta i skogen, ofta ha flera olika arbetsgivare under året och endast korta arbetsperioder hos var och en av arbetsgivarna. Och om huggarna kvalificerat sig för semester, så skulle de ha haft denna av körarna, vilket skulle ha vänt upp och ned på alla tidigare begrepp på detta område.

När frågan om lagens revision kom upp, inriktades helt naturligt strävandena ifrån vårt håll på att komma till rätta med dessa orimliga förhållanden. Resultatet blev att arbetsperioderna skulle få sammanläggas till en månad. Vad ar-

betstagarbegreppet angår, fick man åtminstone erkänt, att detta icke var en gång för alla givet och oföränderligt och att det borde ges en vidare tillämpning. För skogsarbetarnas del gjorde riksdagen till sitt följande uttalande av andra lagutskottet, vilket i sin tur byggde på utredningens och departementschefens: »Även enligt utskottets uppfattning tala starka skäl för att en skogskörare, å vilken ramavtalet för skogsbruket i Norrland och Dalarna äger tillämpning eller som eljest utför sitt arbete under liknande villkor, bör betraktas såsom arbetstagarare och att i följd därav vederbörande virkesägare bör anses vara arbetsgivare — och därmed pliktig svara för semesterförmånen — i förhållande till icke blott körarna utan även de huggare, vilka deltaga i arbetet. Motsvarande betraktelsesätt torde även kunna tjäna till ledning vid bedömandet av andra frågor på hithörande område.» Så har också skett i den största utsträckning. Man har uppskattningsvis i något sammanhang sagt, att om enligt den ursprungliga lagen endast 10 procent av skogsarbetarna fingo semester och 90 blevo utan, torde nu motsatsen vara fallet. Det är endast för vissa körare och kolare som saken fortfarande är oklar.

Det av motionärerna åberopade och i utlåtandet relaterade rättsfallet har nu skapat risk för en icke avsedd rättstillämpning. Visserligen kan man säga att detta och andra fall kunde klaras genom organisationens ingripande på ett tidigare stadium och med kollektivavtalets ytterligare utbredning. Det kan också göras gällande, att skogsarbetarna numera icke behöva gå med på vilka kontrakt som helst för att få arbete samt att fall av denna art bli allt färre på grund av den uppmärksamhet frågan väckt, bl. a. genom motionen. Men kvar står, att frågan icke är tillfredställande löst ur lagstiftarens synpunkt. Antingen måste den angrivas på detta speciella område, eller också måste enhetlighet skapas beträffande arbetstagarbegreppets tolkning och tillämpning i alla sociala lagar. Det naturliga rättsmedvetandet kan icke förstå och vara tillfreds-

Ang. skogskörarens semester rätt m. m. ställt med att semesterlagen i detta avseende skall tolkas annorlunda än olycksfallförsäkringslagen.

Erfarenheten från de tillfällen, då frågan förevarit i riksdagen, har emellertid lärt oss, att detta ur juridisk synpunkt är en mycket invecklad fråga, som säkerligen skulle tarva en långvarig utredning, måhända med magert resultat. Det är därför kanske klokast med hänsyn till de omstridda körarnas intressen att för denna gång avvakta vilken effekt utskottutlåtandet kan medföra både beträffande lagens tillämpning och i fråga om Kungl. Maj:ts åtgärder. »Omständigheterna», som utskottet talar om, kunna fort nog komma att påkalla icke blott uppmärksamhet och omprövning utan även praktiskt verkande åtgärder, således om det skulle visa sig att detta rättsfall blir prejudicerande trots att utskottet i sin motivering har sökt att i görlligaste mån isolera detsamma.

Då erfarna män sagt mig, att utskottets utlåtande, enhälligt antaget av riksdagen, kan göra de människor och den sak det gäller större tjänst än en votering om ett utredningsyrkande, vågar jag, herr talman, icke låta detta allvarliga understrykande av frågans läge och vikt utmynna i något sådant yrkande.

Herr BENGTON: Herr talman! Den semesterlagstiftning, som genomfördes år 1938 och som sedan i vissa delar ändrades år 1945, har med rätta betraktats såsom ett betydelsefullt led i vår sociala lagstiftning. Det är givetvis önskvärt, att så många arbetstagarare som möjligt kunna komma i åtnjutande av semesterlagens fördelar. Då man genom lagstiftning skall söka reglera förhållandena på ett så stort och mångskiftande område som arbetsmarknaden, är det emellertid inte lätt att utforma bestämmelserna på sådant sätt, att de täcka alla grupper. Det kan t. ex. ibland råda olika meningar om hur begreppet arbetstagarare skall tolkas, vilket bl. a. är fallet i fråga om semesterlagens tillämpning för den grupp arbetstagarare, varom här är fråga, nämligen skogskörarna. Det förekommer

Ang. skogskörarens semesterrätt m. m.

också, såsom den föregående talaren påpekat, att begreppet arbetstagare tolkas på olika sätt vid tillämpningen av olika lagar. Jag tillåter mig att citera ett uttalande av statsrådet Möller i annat sammanhang. Statsrådet anförde, att han icke kunde »underlåta att påpeka att ej heller det å allmänna civilrättsliga grundsatser fotade arbetstagarbegreppet — till vilket domstolarna närmast torde anknyta vid tillämpningen av berörda lagrum — kan antagas vara för alla tider till sitt innehåll fixerat; jämväl nämnda begrepp torde kunna förändras, bland annat under inflytande av den sociala och samhällsekonomiska utvecklingen».

Den grupp som det här närmast gäller, skogskörarna, hade vid semesterlagens ikraftträdande en besvärlig ställning. Såsom herr Sten påpekat, stodo skogskörarna i allmänhet som arbetsgivare för huggarna. Därigenom uppkommo vissa svårigheter att avgöra, hur semesterlagen skulle tolkas för deras vidkommande. Det är ju något klarare nu, hur lagens bestämmelser på denna punkt skola tolkas, emedan körarna i allmänhet icke stå som arbetsgivare för huggarna. På grund av de speciella arbetsförhållandena inom skogsbruket är det dock fortfarande svårt att klart definiera arbetstagarbegreppet. Genom det i motionen återropade utslaget av högsta domstolen har fastslagits, att med lagens nuvarande utformning i varje fall vissa, kanske ganska stora, grupper av skogskörare icke äga rätt till semesterersättning. Motionärerna ha med anledning av detta utslag i motionen hemställt, att även skogskörarna i semesterhänseende skola betraktas såsom arbetstagare.

Redan vid 1949 års riksdag förelåg en motion som i viss mån berörde samma fråga som den vi nu behandla. Andra lagutskottet anförde då: »Skulle det emellertid efter ytterligare erfarenhet visa sig, att vissa grupper av de beroende uppdragstagarna icke lyckas att förhandlingsvägen komma i åtnjutande av rätt till semester, torde frågan om ändring av semesterlagen på nytt böra upptagas till prövning.»

Det kan diskuteras vilken betydelse det i årets motion återropade utslaget av högsta domstolen kan komma att få och i vad mån det kan komma att bli prejudicerande för arbetsmarknaden. Såsom andra lagutskottet i sitt utlåtande framhållit, tala starka skäl för att skogskörarna böra komma i åtnjutande av semesterrätt. Vi bliva kanske nödsakade att, innan ytterligare åtgärder vidtagas, avvakta utvecklingen och se, vilken effekt utskottets här gjorda uttalande kan få. Frågan är i varje fall så betydelsefull, att om det av motionärerna anförda utslaget av högsta domstolen skulle komma att i större utsträckning bli återropat, måste vi tänka oss att lösa frågan genom en lagändring.

Herr talman! Jag har intet yrkande, men jag har velat anförda dessa synpunkter i fråga om skogskörarnas rätt till semester.

Herr NORMAN: Herr talman! Beträffande denna grupp av de beroende uppdragstagarna ha vi nog varit ganska överens inom utskottet. Såsom herr Sten framhöll, är det emellertid ett svåröst problem, hur man genom lagstiftning skall kunna tillförsäkra de beroende uppdragstagarna över huvud taget samma förmåner som arbetstagarna i allmänhet. Det är inte bara skogskörarna som det här gäller. Socialstyrelsen har efter en utredning gjort upp en katalog över de yrkesgrupper, som här skola kunna komma i åtanke. Denna katalog återfinnes på s. 3 i utlåtandet och omfattar inte mindre än åtta olika grupper uppdragstagare. Att fånga in dem under semesterlagen och liknande sociallagstiftning har visat sig vara mycket svårt. Att ta fram en särskild grupp av dessa uppdragstagare och genom en lagändring rycka in den under t. ex. semesterlagen har också visat sig vara mycket besvärligt.

Inom utskottet ha vi ansett, att vad Kungl. Maj:t eller riksdagen anför i motionen för en lagstiftning skall tillmätas stor betydelse när man stöter på sådana gränsfall, där inte lagens definition klargör, hur bestämmelserna skola tol-

Om reviderad levnadskostnadsindex.

kas i fråga om en viss uppdragstagar- eller arbetstagargrupp. Vi hålla fast vid den ståndpunkten, att motiven för lagställningen i fråga i stor utsträckning böra vara vägledande. I föreliggande utlåtande uttala vi också den förhoppningen, att detta skall bli fallet beträffande skogskörarna, oberoende av hur frågan i ett eller annat fall kan ligga till, då det blir ett avgörande efter rättsligt bedömande.

Jag kan således personligen instämma med både herr Sten och herr Bengtson i deras önskemål att den föreliggande motionen och avgörandet här i riksdagen i år skola leda fram till att det beträffande denna särskilda grupp i varje fall blir mera klarlagt i framtiden, när semesterlagens bestämmelser skola tillämpas eller inte.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets yrkande.

Herr NÄSGÅRD: Herr talman! Som motionär vill jag framföra ett tack till andra lagutskottet för att det så grundligt har behandlat denna motion.

I sakfrågan måste jag säga, att nog är det ganska märkligt att en skogsarbetare, som äger en häst, inte skall räknas som arbetare fastän han i övrigt arbetar under precis samma betingelser som andra. Hur kommer det för övrigt att gå när skogsarbetarna så småningom i allt större utsträckning skaffa sig dyrbara redskap? Hur går det för en skogsarbetare som köper sig en motorsåg, vilket redan nu börjar bli ganska vanligt? En motorsåg kostar ungefär 1 600 kronor, d. v. s. det är samma kapitalinvestering som om arbetaren i fråga köpte sig en häst. Det kommer att uppstå ett mycket underligt förhållande, om man fortsätter att vid semesterlagens tillämpning upprätthålla denna skillnad.

Jag skall liksom herr Sten och herr Bengtson inte framställa något yrkande, men jag hoppas att den utredning, som andra lagutskottet här har presterat, skall få inflytande på lagbestämme- lsernas tolkning i framtiden.

Herr ELOWSSON, NILS: Herr talman! Med anledning av det sista anförandet ber jag att få säga några ord.

Herr Näsgård räknar med att man skall ha möjlighet att hjälpa inte bara skogskörarna utan även andra skogsarbetare till semester rätt. Jag vill då betona, att detta är en fråga som inte bara gäller skogsarbetarna och skogskörarna, utan det är många andra yrkesgrupper som befinna sig i samma predikament. Vi ha t. ex. alla åkare, handelsresande, vissa stenbrytare, diskesarbetare och många andra. Frågan har blivit så komplicerad just på grund av att man också måste ta hänsyn till dessa många olika yrkesgrupper. Andra lagutskottet har därför inte kunnat intaga någon annan ställning än vad det har gjort till denna fråga.

Vi ha emellertid inom andra lagutskottet inte på minsta vis velat lägga hinder i vägen för den yrkesgrupp, som det nu här närmast är tal om, nämligen skogskörarna, att skaffa sig semester rätt. Det förekommer ju också i viss utsträckning att skogskörare, som inte arbeta enligt kollektivavtal men, enligt ramavtalets bestämmelser, vid uppgörandet av sina anställningsvillkor tillerkännas semesterersättning. Någon semester i egentlig mening kan det ju inte här bli fråga om, utan det blir semesterersättning som då får räknas in i det entreprenadpris som vederbörande betingar sig för sitt arbete.

Jag har, herr talman, velat säga detta, för att man inte på skogsarbetarhåll skall knyta alltför stora förhoppningar till den skrivning som andra lagutskottet har gjort.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Om reviderad levnadskostnadsindex.

Föredrogs ånyo första kammarens allmänna beredningsutskotts utlåtande nr 7, i anledning av väckt motion om reviderad levnadskostnadsindex.

I en inom första kammaren väckt, till till dess allmänna beredningsutskott hänvisad motion, nr 343, hade herr *Persson*,

Om reviderad levnadskostnadsindex.

Helmer, m. fl. hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning och förslag till mera rättvisande beräkningsgrunder för levnadskostnadsindex.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att motion nr 343 ej måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr ÖHMAN: Herr talman! Både socialstyrelsen, som har yttrat sig över denna motion, och utskottet bejaka ju på väsentliga punkter de önskemål, som framkomma i motionen, men trots sin positiva skrivning kommer utskottet ändå fram till ett avstyrkande av det förslag om utredning, som motionärerna ha velat få igenom.

Jag måste beklaga detta. Det är ju en allmän och enligt min mening även berättigad uppfattning, att de nuvarande beräkningsgrunderna för levnadskostnadsindex inte ge en riktig bild av förändringarna i levnadskostnader för olika befolkningsgrupper. Och socialstyrelsens levnadskostnadsindex har ju numera, på grund av den ekonomiska politik som statsmakterna genomföra, fått avgörande betydelse inte bara för stats- och kommunalanställda utan också för alla till Landsorganisationen anslutna arbetare, detta till följd av de kompensationsavtal, som slutits mellan Landsorganisationen och Arbetsgivareföreningen och som göra löneläget beroende av levnadskostnadsindex. Det är därför så mycket mera berättigat, att en grundlig översyn av beräkningsmetoderna för levnadskostnadsindex kommer till stånd.

Vi ha i den från kommunistiskt håll väckta motionen närmare preciserat åtta önskemål, som enligt vår mening borde bli beaktade vid en sådan översyn av beräkningsgrunderna. Socialstyrelsen har i sitt yttrande funnit de flesta av dessa önskemål beaktansvärda. Det faktum, att socialstyrelsen intar en sådan tämligen välvillig hållning, liksom det förhållandet att de flesta statstjänarorganisationer och även Landsorganisationen i sin tidskrift uttryckt miss-

nöje med de nuvarande beräkningsgrunderna, borde, tycker jag, ha varit tillräcklig anledning för utskottet att tillstyrka motionens förslag om utredning.

Jag skall, herr talman, inte gå in på någon detaljgranskning av de motive-ringar utskottet har anfört. Jag vet ju att det är omöjligt att i denna kammare vinna gehör för en annan mening, när ett enhälligt utskottsutlåtande ligger på kammarens bord. Men låt mig bara i all korthet konstatera, att den bekanta s. k. indexfamiljens konsumtionsvanor faktiskt sakna motsvarighet i det levande livet. Denna s. k. indexfamiljs konsumtionsvanor ha ju omtalats i olika sammanhang, och jag tror att ingen kan uppleta en motsvarighet i verkligheten till dessa vanor.

De intervjuer om konsumtionsvanorna, som genomföras av socialstyrelsens fältarbetare, äro ofta långt ifrån tillförlitliga. Detta framgår bland annat av det faktum, att medan levnadskostnadsindex för några månader sedan beräknades till 167, så har det allmänna konsumtionsprisindex stigit till 176. Skillnaden är alltså inte mindre än nio enheter, och bara det exemplet är väl tillräckligt för att visa, att de nuvarande metoderna för att fastställa levnadskostnadsindex inte ge en rättvis bild av det verkliga läget.

Vi ha också framhållit i vår motion, att de direkta skatterna borde ingå i levnadskostnadsindex, om man skall få en riktig bild av levnadskostnadernas höjd. Man räknar ju faktiskt med att om de subventioner, som genomfördes i fjol höst med anledning av devalveringen, hade tagits ut på direkt väg och de direkta skatterna hade inräknats i index, så skulle index ha stigit med tre enheter, något som haft till följd att statstjänarna och andra, som äro bundna av samma avtalsföreskrifter som de, hade erhållit sin lönehöjning på åtta procent. Men genom detta rensade index och därigenom att regeringen fick fullmakt att genomföra subventionerna kunde man hindra att index steg på det sätt, som det annars faktiskt skulle ha gjort. Därmed har socialstyrelsens lev-

Om pensionering av vissa företagare m. fl.

nadskostnadsindexberäkning blivit ett verktyg i den lönestoppspolitik, som regeringen och statsmakterna genomföra.

Jag skall, herr talman, nöja mig med dessa reflexioner. Då jag inte kan ansluta mig till utskottets yrkande, ber jag att få yrka bifall till motionens förslag om skrivelse till regeringen med begäran om utredning i frågan.

Herr NÄSGÅRD: Herr talman! Jag tycker att herr Öhman borde vara ganska nöjd med utskottets utlåtande. Vi ha faktiskt behandlat motionen mycket grundligt och ansett oss skyldiga att undersöka däri berörda spörsmål så noggrant som vi kunde, då vi ha ansett att motionen var allvarligt menad.

Vi ha tagit del av ett yttrande från socialstyrelsen i frågan, och vi ha vidare haft en sakkunnigföredragning inom utskottet. Det visade sig, att socialstyrelsen ämnar tillmötesgå en hel del av de i motionen framställda önskemålen. Vissa önskemål ansluta sig, heter det i socialstyrelsens yttrande, rätt nära till styrelsens strävan att intensifiera sitt arbete. De önskemålen komma att realiseras i mån av tillgång till anslag och arbetskraft. I övrigt har styrelsen förklarat sig vara av den uppfattningen, att kraven antingen äro tillgodosedda eller icke behöva eller böra tillgodoses, därför att de äro av ringa betydelse eller skulle föranleda olägenheter av olika slag.

Jag vill särskilt nämna motionärernas önskemål om skilda indexserier för arbetare och tjänstemän. Detta har socialstyrelsen inte ansett vara av någon större betydelse, därför att siffrorna antagligen skulle komma att nära ansluta sig till varandra. Då har styrelsen ansett det viktigare att få en särskild levnadskostnadsundersökning för landsbygdens befolkning och även för folkpensionärerna.

Jag tror inte att det är mycket mera att tillägga, och jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr ÖHMAN: Herr talman! Jag vill bara rätta en missuppfattning, som utskottet och socialstyrelsen tydligen ha råkat ut för. Vi ha inte i vår motion krävt något speciellt levnadskostnadsindex för tjänstemän. Däremot ha vi sagt, att levnadskostnadsindex skall göras mer representativ för olika större folkgrupper. Detta har utskottet av någon anledning, som jag inte känner, översatt till att gälla enbart tjänstemän, men det har icke varit motionärernas mening.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av första kammarens allmänna beredningsutskotts utlåtande nr 8, i anledning av väckt motion om viss ändring av koncessionsbestämmelserna beträffande framdragning av elektriska starkströmsledning, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om pensionering av vissa företagare m. fl.

Föredrogs ånyo första kammarens allmänna beredningsutskotts utlåtande nr 9, i anledning av väckt motion om utredning rörande pensionering av företagare och anställda inom jordbruk med binärningar, hantverk, småindustri och detaljhandel.

I en inom första kammaren väckt, till dess allmänna beredningsutskott hänvisad motion, nr 312, hade herr *Wahlund* m. fl. hemställt, att riksdagen måtte hemställa hos Kungl. Maj:t att i samband med pensionsutredningen för vissa tjänstemän och arbetare också måtte utredas möjligheterna och sättet för pensionering av företagare och anställda inom jordbruk

Om statskyrkosystemets avskaffande.

med binäringar, hantverk, småindustri och detaljhandel.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motion nr 312 ej måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr WAHLUND: Herr talman! Jag kommer här inte att framställa något yrkande, men jag anser de i motionen framställda önskemålen så betydelsefulla, att jag skulle vilja beledsaga dess behandling i kammaren med några ord.

Tankelinjerna i föreliggande motion funnos redan i en motion, som för tre, fyra år sedan väcktes av bondeförbundets representant på sörmlandsbanken här i kammaren. Årets motion markerar att de krav, som framställas, omfattas av bondeförbundet såsom parti.

Vi peka på att i vårt land finns en i pensionshänseende privilegierad grupp. Dit höra ju i första hand statstjänstemännen och de kommunala tjänstemännen, men vi konstatera — och det sker utan all missunnsamhet — att nu också de privatanställda tjänstemännen i växande utsträckning få sin pensionsfråga ordnad på ett hyggligt sätt och att det även finns intresse för att ordna pensionsförhållandena för andra kategorier inom vårt folk.

Den fråga vi ställa är: Hur skall det gå för de hundratusentals företagarna, särskilt småföretagarna inom jordbruk med binäringar, hantverk, handel, småindustri o. s. v.? Utskottet besvarar vår fråga med att framhålla, att 1947 års pensionsutredning redan har sin uppmärksamhet fäst vid saken och att pensionsutredningen själv har tagit initiativ till att vidga ramen för sitt arbete också till de självständiga företagarnas pensionsfrågor. Utskottet säger vidare, att man enligt pensionsstyrelsens uppfattning bör avvakta resultatet av pensionsutredningens arbete, innan »ytterligare åtgärder i motionens syfte vidtagas». Då utskottet dessutom kan meddela, att resultatet av pensionsutredningens undersökningar kommer att föreligga omkring mitten av innevarande år, ja, då äro

vi motionärer för dagen tillfredsställda, och jag behöver här inte ytterligare utveckla argumenten för vår motion.

För att det inte skall uppstå några missförstånd bör jag dock kanske tillägga några ord på en punkt. Vi bondeförbundare eftersträva inte alls något slags kommunism på detta område, i den meningen att alla i samhället skola ha samma pension. Avsågo vi någonting sådant, skulle ju den riktiga vägen vara att höja folkpensionerna och strypa övriga pensioner. Nej, det är inte åt det hållet vi syfta. Men vi mena att samhällsmedborgare, som under sitt arbetsliv utfört likvärdiga prestationer och iakttaga ett likvärdigt sparande, i möjligaste mån böra få en likvärdig åldersförsörjning. När vi konstatera, att exempelvis en statsanställd grovarbetare kan få en pension på 2 500—3 000 kronor om året, så missunna vi honom inte denna pension, men vi anse dock att det under sådana förhållanden inte får kunna inträffa, att exempelvis en småbrukare, en hantverkare eller en småföretagare inte skall få någon pension utöver folkpensionen.

Jag har som sagt, herr talman, intet yrkande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Om statskyrkosystemets avskaffande.

Föredrogs ånyo första kammarens allmänna beredningsutskotts utlåtande nr 10, i anledning av väckt motion angående utredning om statskyrkosystemets avskaffande.

I en inom första kammaren väckt, till dess allmänna beredningsutskott hänvisad motion, nr 6, hade herr *Nerman* hemställt, att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning om statskyrkosystemets avskaffande.

Utskottet hade i det nu förevarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

Om statskyrkosystemets avskaffande.

att motion nr 6 ej måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Reservation hade anförts av herrar *Johannesson* och *Osvald*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den ändrade lydelse, som i reservationen angivits, och avslutas med en hemställan, att första kammaren i anledning av förevarande motion för sin del måtte besluta, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig utredning av förhållandet mellan kyrka och stat.

Herr NERMAN: Herr talman! Då det gäller religionsfriheten är ju regeringen bunden av den utredning dissenterlagskommittén har gjort. Därmed är det också klart, att regeringspartiet som sådant är engagerat och att man inte från ledande håll i partiet kan vänta något initiativ i enlighet med vad partiets program sedan gammalt innehåller på denna punkt. Jag har då tillåtit mig att som enskild riksdagsledamot ta det initiativet. Jag ville på så vis få fram alternativet till reformpolitiken i frågan, få upp den så att säga på ett principiellt plan och åtminstone få statskyrkosystemets avskaffande diskuterat, innan man glider vidare på detaljreformernas väg. Jag tror att frågan är värd en debatt och skall tillåta mig att här komma med några synpunkter utöver vad jag har anfört i motionen.

Vad det gäller är ju på intet sätt något ställningstagande för eller mot religionen. Det gäller helt enkelt den första och mest elementära av alla de mänskliga rättigheterna, trosfriheten, som ju för övrigt tillförsäkras varje svensk medborgare genom den berömda § 16 i regeringsformen.

Statskyrkan — för att nu begagna det uttrycket, somliga vilja hellre säga folkkyrka eller församlingskyrka, eftersom ursprunget är lokalt, kommunalt — är ingen urgammal institution. Medeltidens katolska kyrka var överstatlig, universell. Men den enhetlighet i tron, som då fanns, sprängdes med Nya tidens nya socialgrupper, som krävde mera individuell frihet i sitt gudsumgänge. Stats-

makten utnyttjade då statskyrkan som maktmedel för att hålla folkets ideologi i tukt och för att hävda bekvämlighetsens enhet. Gustav Vasa var väl den egentlige skaparen av en svensk statskyrka. Nationalkyrkorna kommo, påpekar också tidskriften *Frikyrklig ungdom*, »som en följd av världsliga furstars behov av andlig uniformitet för dynastiska och nationella syften». Med 1800-talet blir folket, samhället, socialt så splittrat, att enheten inte längre kan upprätthållas, och då börjar på allvar de folkliga frikyrkornas strid för en verklig religionsfrihet. Från andra hälften av 1800-talet ha vi en ständig debatt i Sveriges riksdag om religionsfriheten, främst om rätten att fritt utträda ur statskyrkan utan att behöva lämna uppgift om till vilket annat samfund man vill övergå. 1909 års riksdag begärde utredning i den frågan, men då sittande regering hade ingen respekt för riksdagens önskan, och först efter nio år, 1918, tillsattes en sådan utredning. Den tycks emellertid ha blivit bortsopad i samband med den stora kommittérensningen 1922. År 1925 tillsatte regeringen sedan s. k. religionsfrihetssakkunniga. De blevo färdiga år 1927, och så saboterades *deras* utredning av en eller kanske två regeringar. År 1943 slutligen, efter ytterligare 16 år, tillsattes den s. k. dissenterlagskommittén, som vart färdig i föl och vars betänkande kommer att bli grunden för en kungl. proposition nästa år. I stort innebär det nya förslaget en avsevärd utjämning till frikyrkornas fördel, och även fritänkarna ha den här gången fått ett visst beaktande.

Men i det läget — med en reform som ändå lämnar kvar en hel del orättvisor och inadvartenser och som inte ens hyfsad av justitieministern torde komma att ge full religionsfrihet — finns det skäl att ställa upp alternativet: statskyrkans avskaffande. Vilka orättvisor och inadvartenser som alljämt finnas med i dissenterlagskommitténs förslag hör inte till dagens debatt. Jag har antytt några i min motion, och utskottet har varit vänligt att referera dem i sitt utlåtande. Jag skall

Om statskyrkosystemets avskaffande.

därför inte ta upp några sådana exempel här. Inte heller skall jag räkna upp alla de fria kyrkosamfund vi ha här i landet. Enligt Statistisk årsbok fanns det år 1930 — det är den senaste uppgiften man har — lutherska samfund 4 stycken, reformerta samfund 11, katolska samfund 3, blandade samfund 5, halvkristna och icke-kristna samfund 4, summa 27, vartill på samliga grupper komma »övriga» eller »m. fl.». Dessa samfund ha nu olika rättigheter, och att ordna upp mellan dem inbördes och mellan dem och statskyrkan, allra helst ekonomiskt, blir ingen lätt sak, om man nu skall fortsätta på småreformernas väg. Enklare — ehuru visst inte enkelt — vore utan tvivel att göra den nuvarande statskyrkan oberoende av staten och sedan ge alla trosriktningar samma rättigheter — som fallet är i länder med full religionsfrihet, och det torde vara de flesta.

Kravet på skilsmässa mellan stat och kyrka är månghundraårigt, och under de sista hundra åren ha åtskilliga svenska kyrkorepresentanter uttalat sig för det — jag skall nämna två så märkliga män som från statskyrkan biskop Gottfrid Billing och från frikyrkan P. P. Waldenström. Och en högkyrklig lekman, lagutskottets ordförande 1873, senare statsrådet Axel Bergström förklarade: »Då det är fråga om att giva religionsfrihet, bör man giva den i fullt och rågat mått och icke i små portioner.» Det är nu 80 år sedan.

Kravet på utredning om statskyrkans avskaffande har också rests flera gånger i riksdagen och till och med bifallits två gånger av andra kammaren. År 1909 bifölls med 115 röster mot 98 en motion av en liberal frikyrkoman, A. Jansson i Bråten, och år 1918 med 54 röster mot 48 en motion av herrar Gustav Möller, Per Edvin Sköld m. fl. Bägge gångerna avslog emellertid första kammaren. Motionärerna ännu 1918 hade det svårt — det fanns då ännu ingen första kammare med socialdemokratisk majoritet.

Min motion är mycket moderat. Den går bara ut på en utredning »med störs-

ta pietet mot nedärvda andliga värden och med största hänsyn till kyrkans ämbetsmannakår men framför allt annat i syfte att nå den högsta möjliga grad av trosfrihet för all ärlig tro och övertygelse».

Vad kan man nu anföra för skäl mot en upplösning av bandet mellan stat och kyrka? Utskottet har tyvärr inte givit mycket besked på den punkten. De verkliga svårigheterna skulle ju en utredning klarlägga för oss — redan det vore av elementärt värde. Men vad är det man nu anför i debatten — utan utredning?

Om jag har fattat rätt är det väsentligen tre skäl (andra kunna ju komma fram under debatten): att statskyrkan representerar en högre kultur och att den religiösa standarden skulle sjunka om den försvann som statskyrka, att staten behöver statskyrkan för att genom den hålla kontrollen över folkets tanke- och känsloliv och så helt enkelt traditionen.

Det första skälet, statskyrkans högre kultur, anger man inte så gärna offentligt. Man vill förmodligen inte såra frikyrkofolket — och det är ju redan ett tecken på kultur. Men privat hör man det, jag har fått höra det av kamrater i riksdagen i den här något brutala formen: »Vill du verkligen släppa lös Filadelfia?» Härtill är att säga, att statskyrkan kanske i stort från akademisk synpunkt representerar en högre standard, om man avser prästerskapet — men knappast om man räknar hela massan anhängare. Där tror jag tvärtom. att frikyrkornas folk representerar en högre, åtminstone moralisk kultur. Men numera finns det kultur också hos flera frikyrkliga riktningars präster. Och jag måste dessutom fråga: Kan Filadelfia verkligen släppas mer löst? Och vad gör statskyrkan mot sådana avarter av religion som Freeman-spektaklet, sådana låt mig med risken av en ordlek säga under-religiösa riktningar? Ingenting. Här kunde kyrkan genom sina biskopar — kyrkans naturliga ledning — ha i en högre religiös kulturs namn tagit klart avstånd. Men statskyrkan som

sådan kämpar inte, och varför? Förklaringen ligger i namnet. En statsunderstödd kyrka behöver inte kämpa. Passivitet blir priset för försörjningen i penningäktenskapet med staten. Jag ber om ursäkt, om jag är litet grov, när jag säger att lyxfruar lätt bli lata. Jag talar här om statskyrkan som sådan, inte om enskilda statskyrkopräster. Jag vill också till frikyrkornas heder erinra om att frikyrkorna voro den första folkliga oppositionen mot statens andliga förmynderskap och mot auktoritetstänkandet här i landet.

Man skrämmer också med katolicismen. Ja, katolicismen är på frammarsch på många håll. I Förenta staterna finns det redan nära 27 miljoner katoliker eller bortåt 18—20 procent av hela folket. Men i Sverige äro de romerska katolikerna bara 1 promille, en på tusen. År 1930 fanns det 4 818 — det är den sista siffra jag har — i dag kanske ett par tusen till på grund av flyktingströmmen söderifrån. En promille, det är inte mycket, då antalet frikyrkliga är 3 å 4 procent. Klosterfrågan är inte aktuell i dagens debatt. För övrigt undrar jag, om inte statskyrkan med sin ökade benägenhet för utstyrsel på en gång skyddar mot katolicismen, gör den överflödig, och samtidigt visar drag av närmanden till den. Jag överskattar inte de dragen, och jag uttalar ingen dom över dem, men svenska statskyrkan i dag är praktfullare än den var t. ex. på Tegnérstid.

Man talar också om att friheten är större i statskyrkan än i frikyrkorna, att inte tala om katolska kyrkan. Det tror jag visst. Men ingen tvingas ju att tillhöra frikyrkorna. Där går man in frivilligt. I statskyrkan däremot föds man till tvångsmedlemskap med åtföljande andlig dirigering.

Frikyrkornas förmenta lägre kultur är intet skäl för monopolkyrkans bibehållande.

Om man nu antyder den lägre kulturen mera diskret, så säger man däremot på sina håll helt öppet: Vi måste ha kvar statskyrkan för att staten skall kunna kontrollera folkets tanke- och

• **Om statskyrkosystemets avskaffande.**
känsloliv. Jag kan förstå tankegången. Den har av en känd prästman för mig uttryckts i en mera sympatisk form så: »Varje rättsstat måste vara intresserad av folkets religiösa liv. Religionen har olika sidor, den innehåller de mest sublima ting och de vedervärdigaste. Staten bör uppmuntra de goda dragen.» Ja, det är riktigt. Staten bör uppmuntra allt det goda. Men det kan ske även om statskyrkan blir formellt löst från staten. Jag kommer strax till det.

Det med kontrollen har självfallet någonting för sig, men den nödiga andliga kontrollen över människorna får inte ske med tvång, får inte bli totalitär liksiktning. Statskontroll på det andliga området skola vi akta oss noga för, den är mycket farlig. Den moraliska fostran, staten har rätt och plikt till, skall utövas genom en skola i frihetens tecken, genom en fri press och genom stöd åt en fri kultur. Jag finner det också ovärdigt en kristen, d. v. s. en internationellt mänsklig kyrka att underkasta sig staten, som i sig är något omoraliskt eller amoraliskt. Jag talar inte bara om, hur kyrkan överallt har välsignat sin statskrig och hur även i vår tid statskyrkor växa upp på de mest underliga sätt. Det har till och med växt upp en stark kyrka i öster, som är ett lydigt statsorgan, en aggressiv statskyrka i kamp mot Rom. Jag tänker närmast på en sådan sak som när det i Sveriges kyrkor beordrades tacksägelseförböner för den skamliga s. k. Münchenfreden 1938.

Bättre förstår jag det tredje skälet mot statskyrkosystemets avskaffande: vädjan till traditionen, till allt vad statskyrkan har betytt och alltjämt betyder för folket. Detta förnekas inte. Men jag har ju också krävt största pietet i en utredning. Det är vidare klart, att man inte enbart bör riva ner — allra helst på ett område där det gamla spelar en så oerhört stor roll — utan att ge något i stället. Men är då statskyrkan den enda hållbaken för vårt folks moral? Det vore ett svårt underbetyg åt vår kultur. Jag tror inte det är så illa. Jag kan här citera vad Gustav Möller kanske litet hårt yttrade på socialdemokratiska partikongressen

Om statskyrkosystemets avskaffande.

1944. Han sade då: »Om vi inte hade något annat andligt liv än det, som representeras av statskyrkan och dess präster, då vore sannerligen det andliga livet här i Sverige ganska fattigt.» Och är inte svenska statskyrkan bara en bråkdel av hela den kristna kyrkan som helhet, och är inte kristendomen som sådan en minoritet i världens religioner och kultur?

Fruktan för att göra kyrkan fri från staten är enligt min mening ett misstroendevotum mot både staten och kyrkan.

Det var, såvitt jag har kunnat förstå, de viktigaste skälen *mot* statskyrkans avskaffande. För avskaffande talar väsentligen ett enda skäl, men så mycket starkare, ett skäl som jag anser vara det avgörande, nämligen själva principen, själva ärlighetskravet, kravet på en hel religionsfrihet. Nu kan man naturligtvis säga, att det kravet kan man erkänna principiellt även om man tar utvecklingen så småningom, i etapper. Ja, men då bör man klart säga ut det innan man går till detaljreformerna, och då bör man kunna vara med på en samtidig utredning om hel religionsfrihet genom att skilja stat och kyrka. »Skäl kunna anföras», erkänner utskottet, men nämner inga. Man borde ha kunnat säga, att skilsmässan är principiellt riktig.

Jag kunde anföras åtskilliga uttalanden om statskyrkosystemets avskaffande som det enda rationella och rättfärdiga. Det får räcka med två. Gustav Möller och Per Edvin Sköld förklarade i sin motion år 1918, att »i själva verket råder naturligtvis ingen verklig religionsfrihet så länge statskyrkan bibehålles». Och Arthur Engberg förklarade vid samma tillfälle, att han stödde motionen om utredning om sättet för statskyrkans avskaffande, frågan *hurvida* den skulle avskaffas ansåg han redan besvarad av livet självt. Nu kan man säga, att han ändrade sig, och det kunna vi göra litet var. Ja, det hoppas jag att till och med utskottet gör.

En av dissenterlagskommitténs ledamöter, professor Gunnar Westin i Uppsala, förklarade häromdagen i en debatt, att han var för en utredning och var-

nade för möjligheten av kyrkans underkastelse under en omoralisk statsmakt. Vi veta ju också — jag var inne på det nyss — hur diktaturerna skapa kontrollerade statskyrkor för att använda dem för mindre hederliga syften. Det behöver ju inte vara aktuellt här i dag, men man bör inte ge staten något finger av friheten och på så sätt underlätta att vi komma på glid.

Jag är övertygad om att statskyrkan, befriad från det omaka äktenskapet med staten, skulle bli renare, starkare, mera fylld av tro, mera värdig sin uppgift, bli en stridande kyrka. Jag är som fritänkare inte alls rädd för det. Jag skulle tvärtom med glädje hälsa en stridande kyrka på bergspredikans grund och med den högre kultur som man vill tillskriva den nuvarande statskyrkan. Icke-religiösa idésträvanden ha haft gott samarbete med de kristna, när de ha varit moraliskt aktiva. Så var fallet 1922 i förbudskampen, och så var det under kriget, då Hitlers hand låg över Norge och andra länder. Vi behöva för övrigt i dag en samling av alla ideella krafter, religiösa och fritänkare, mot tidens materialistiska nedbusning och mot dess statliga våldsläror.

Men kanske skulle en från staten frigjord luthersk kyrka få stora svårigheter, särskilt att börja med? Det har framhållits på sina håll, och det är möjligt. Men förbindelsen kunde ju avvecklas sakta — det brukar inte gå så rasande fort. Och kyrkan skulle naturligtvis ha rätt till sin egendom, hur mycket det är vet ingen, det är just en sak som skulle behöva utredas. Staten har ju inte utan vidare rätt till de av församlingarna byggda kyrkorna. Här får jag be parti-programmet om ursäkt, om jag har en avvikande mening. Enligt en framstående expert, professor Halvar Sundberg, skulle 90—95 procent av den s. k. kyrkoegendomen — alltså byggnader, jordar, donationer o. s. v. — rättsligt vara klar kyrkoegendom. Då skall också kyrkan ha den.

Ingenting behöver heller hindra, att staten i fortsättningen ekonomiskt stöder samhällsnyttig kyrklig verksamhet.

På samma sätt som den ekonomiskt bistår bildningsarbetet, Röda korset etc. kan den bistå samhällsnyttig verksamhet av de religiösa organisationerna, t. ex. välgörenhet, nykterhetsarbete, kulturell hembygdsverksamhet etc., och därmed också premiera de kulturellt högre stående kyrkosamfunden mot de mindre kultiverade. Jag skulle med nöje rösta för sådana anslag.

Professor Westin har påpekat, att kyrkans frihet från staten inte har vållat några vådor i andra länder — och jag tror att fallet Skottland därvidlag har en del att säga — och professor Sundberg hävdade nyligen i en debatt i Uppsala, att i samma ögonblick kyrkan bleve fri skulle det visa sig, att kyrkan hade många flera vänner än man trodde. Jag tror också, att de verkligt aktiva skulle bli flera.

Nu vill man kanske emellertid, till vad jag har anfört av uttalanden för statskyrkans avskaffande från tidigare skeden, säga — och det ligger också i utskottets motivering: »Ja, det var då, för en mansålder sedan. Nu är läget annorlunda.» Utan tveivel, det medges gärna. Läget och stämningen äro sämre nu för skilsmässotanken. Visserligen äro en del pressorgan alltjämt för utredningskravet. Det är lovande, men jag skall ändå inte dra några växlar på sådana uttalanden. Stämningen är annorlunda. Det har onekligen skett en utjämning mellan frikyrka och statskyrka. Jag vill tillägga, att också de få fritänkarna ha slappnat till. Människorna godta i större utsträckning än förr statskyrkosystemet. Så kallade fritänkare gifta sig kyrkligt och de döpa sina barn — mammorna vilja ha det så och deras mammor och svärmödrar — och det är fint med kyrkbröllop och dop. Men det är inte något bevis för ökat intresse för religionen, det tyder bara på en större ljumhet, och den lär, har jag hört sägas, finnas också i det frireligiösa lägret. Ett fåtal frireligiösa ha lämnat statskyrkan, den överväldigande massan är kvar, dubbelorganiserad. Det är som riksdagsman Nils Elowsson säger i sin tidning Kristianstads Läns-Demokraten: Frågan är

Om statskyrkosystemets avskaffande.

inte längre den stridsfråga den var förr. »Inom alla läger har religionsutövningen i huvudsak blivit en vanesak, i vilken de religiösa bruken vid olika högtider spela den största rollen, ett förhållande som ofta förväxlas med religiositet.»

Ja, det är bekvämt för de ljumma i statskyrkan. Där behöva de inte vara religiösa och få hyggligt anseende ändå, om de gå i julottan. Man kan också, såsom skedde på socialdemokratiska partikongressen 1944, erinra om att det socialdemokratiska programmet i frågan inte hade utlöst någon mera energisk propaganda under det gångna halvseklet. Enligt en Gallupundersökning skulle för övrigt 25 procent av svenska folket räkna sig som religiösa, 25 procent som icke-religiösa och 50 procent som likgiltiga, d. v. s. konventionella, religiöst värdelösa statskyrkomedlemmar.

En man, som kanske känner frikyrkörelsernas historia bättre än alla andra svenskar, har för mig karakteriserat läget i dag så: Vi ha en ofullständigt utvecklad religionsfrihetslagstiftning men en långt utvecklad religionsfrihetspraxis. Därför har det liksom kört fast. Man har inte längre något större intresse för saken. Skon klämmer inte längre.

Jag tror, det är sanningen. Och ser man på de stora riksdagspartierna i dag, är väl läget detta:

Högern är mera högkyrklig än andra partier utan att veterligt vara mera religiös än vi andra. Men den håller på basis av sin socialtyp på statstraditionen och därmed på statskyrkotraditionen, och den har väl också en liten, liten böjelse för statlig dirigering av livssyften i den samhällsbevarande moralens tecken.

Bondeförbundet och folkpartiet ha starka frikyrkliga inslag och därmed både stats- och frikyrkliga strömningar. I folkpartiet finns väl en viss spänning — som man kanske kan undgå genom att med avslag komma ifrån hela historien. Men folkpartiet har en del intellektuella motståndare till monopol- och subventionskyrkan, liberaler på den gamla linjen från Adolf Hedin och Karl Staaff. Vi få kanske höra och se dem. Dessutom

Om statskyrkosystemets avskaffande.

ligger väl den andliga friheten historiskt i liberalismens väsen.

Socialdemokratien har en del frireligiösa i sina led men har kvar sitt gamla program: statskyrkosystemets avskaffande. De ledande inom partiet torde numera räkna det som en relik, och till partikongressen 1944 förelåg förslag om punktens borttagande. Men kongressen beslöt med 240 röster mot 101 behålla den. Och på 1948 års partikongress kom inte förslaget tillbaka. En av partiets främsta intellektuella kapaciteter yttrade nyligen i dagens fråga: Det är omöjligt att med bibehållen statskyrka genomföra full religionsfrihet. Men vi få räkna med att statskyrkan består i vår livstid, och då är det skäl att vidta rättelser på reformvägen.

Om jag dömdo efter det verkligt troende frikyrkofolkets hjärtan, folkpartiets traditioner och socialdemokratiens parti-program, skulle utredningskravet beträffande statskyrkosystemet vara säkerställt i svensk riksdag. Men jag kan tyvärr inte göra det. I dag möter man en allmän obehägenhet. Demokratiens ledning är så hänsynsfull mot demokratien, att den inte vill oroas med sådana här frågor — och kanske allra minst ett år som i år. Och jag vill inte försvära valrörelsen för något parti. Men jag tror inte frihetskravet här behöver skada den som bär fram det till väljarna. Tvärtom tror jag det vore nödvändigt att upplysa folk om hur läget är i den här frågan, att klargöra den inför Sveriges folk. Det behövs upplysning inte bara om priskontroll, skattedetaljer och subventioner utan också i de andliga frågorna.

Svårigheterna äro självklart stora även för en upplösning av bandet mellan stat och kyrka. Hur stora vet ingen. Men just därför vore det skäl att genom en utredning få veta det. Utskottet har erkänt, att »skäl kunna anföras såväl ur kyrklig och frikyrklig som icke-religiös synpunkt för en skilsmässa», men det har inte anförts vilka skäl, och — det anser jag ganska märkligt — det har inte anförts något annat skäl emot en sådan utredning än att den »måste bli synnerligen omfattande och tidsödande» och att

det inte vore lämpligt att sätta i gång den nu, »särskilt med hänsyn till att dissenterlagskommitténs förslag ännu icke blivit föremål för slutlig prövning». Jag tillåter mig härur utläsa, att utskottet i princip inte har något emot att det kommer en utredning senare, när dissenterlagförslaget är genomfört. Jag fattar det som en diskret inbjudan att komma igen då, och den inbjudan skall jag efterkomma. Kyrkans frigörelse från staten och därmed en verklig religionsfrihet är en fråga som kommer igen ända tills den får sin rättmätiga lösning. Om inte staten vill ta första steget och skiljas, så kanske till sist kyrkan begär skilsmässa för att komma loss från en omoralisk stat. Om utredningen — som utskottet säger — kommer att ta lång tid, är det ju så mycket mer anledning att den påbörjas i tid, och jag ser inte något hinder att den påbörjas samtidigt med att reformarbetet pågår.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till herrar Johannesson och Osvalds reservation.

Herr JOHANNESSON: Herr talman! Då jag tillhör den grupp av medborgare, som verkligen vill hävda religionsfrihetens princip och samtidigt anser att det är förenligt med intellektuell ärlighet, när man har en sådan grunduppfattning, att man som yttersta konsekvens ställer kravet på kyrkans skiljande från staten, har jag inte kunnat dela den uppfattning, som kommit fram inom utskottet och som utskottets majoritet sedermera givit uttryck åt i utlåtandet.

Jag måste säga, att om jag hade vetat att herr Nerman på ett så uttömmande och briljant sätt skulle ge motiveringen för den grunduppfattning, som för mig har gjort det nödvändigt att gå på reservationslinjen i utskottet, hade jag kanske avstått från att begära ordet i denna fråga. Jag delar nämligen helt den uppfattning, som herr Nerman gjort sig till tolk för i sitt anförande, men jag kanske ändå kan få tillägga några få ord om den skrivning, som utskottet har förelagt kammaren att ta ställning till.

Om statskyrkosystemets avskaffande.

Visserligen sade herr Nerman, att vi inte i denna debatt ha att ta ställning till dissenterlagskommitténs förslag, eftersom ännu icke någon proposition föreligger i ämnet. Men då utskottet ändock i sin motivering för avslag på motionen har gått in något på denna fråga och sagt, att eftersom dissenterlagskommitténs förslag inte kommit till slutlig prövning har utskottet inte kunnat tillstyrka en utredning, skulle jag vilja fästa uppmärksamheten på ett par uttalanden av utskottet, som beröra denna sak.

Utskottet säger, att ehuru utskottet icke har sig bekant i vad mån propositionen komper att ansluta sig till kommittéförslaget kan man ändå förvänta, att de viktigaste spörsmålen, och då framför allt rätten till fritt utträde ur svenska kyrkan och i samband därmed stående frågor, därigenom erhålla en ur det stora flertalets synpunkt tillfredsställande lösning. Jag förmodar, att det är med den inställningen som man har kommit till skrivningen i utlåtandet och förklarar, att man i dag inte vill vara med om att tillstyrka en utredning i frågan.

Jag skulle vilja sätta fingret på denna punkt och säga, att jag inte kan dela den uppfattningen, att man även om propositionen skulle följa dissenterlagskommitténs förslag i denna fråga skulle ha nått fram till en tillfredsställande lösning ur principiell religionsfrihetssynpunkt. Det är visserligen riktigt, att man därigenom skulle få en möjlighet att reservera sig mot att vara medlem i den svenska statskyrkan, men alltjämt skulle människorna komma att födas in i statskyrkan, vilket är så mycket mera betänkligt som vi veta, att stora folkgrupper i vårt land äro mycket utpräglat religiöst indifferent. Jag har inte kunnat hitta några uppgifter i detta hänseende av senare datum än från 1944, då det gjordes en Gallupundersökning, som gav till resultat, att ungefär 25 procent av den svenska nationens medborgare voro religiösa, ca 50 procent religiöst indifferent och ca 25 procent motståndare till religionen. Jag fäster särskilt uppmärksamheten på den siffra, som talar just om de 50 procenten religiöst indifferent, och an-

knyter till vad jag nyss sade, att man föds in i statskyrkan: man stannar där på grund av slentrian och likgiltighet. Man blir alltså på grund av likgiltigheten i detta avseende tvångsvis ansluten till en kyrka. Detta kan enligt min mening icke betecknas såsom en fullständig och verklig religionsfrihet.

Då det alltså står klart för oss redan i dag, vad dissenterlagskommitténs förslag i sina konsekvenser längst kan leda fram till, då vi samtidigt se, att detta förslag på många andra väsentliga, i motionen närmare angivna punkter icke förmår att lösa religionsfrihetsfrågorna tillfredsställande, och då det är klart illustrerat, att den enda riktiga lösningen ligger i ett skiljande av kyrkan och staten, tycker jag inte, att man med de motiveringar, som ha angivits i utskottets utlåtande, kan säga att en utredning i denna fråga icke skulle vara påkallad. Det finns många fler skäl som tala för att en utredning är mycket starkt påkallad, inte bara ur de synpunkter som herr Nerman i sitt inlägg närmare angivit, utan också ur den synpunkten att vi faktiskt i dag befinna oss i ett sådant läge i debatten om statskyrkan i vårt land, att man kan säga att det varken från statskyrkligt eller från frireligiöst eller fritänkarhåll förefinns en sådan stridsinställning och en sådan utpräglat hårdfientlig inställning i denna fråga, att det möjligen skulle kunna vara ett skäl att inte uppröra debatten ytterligare med en utredning. Motsatsen är ju förhållandet.

Jag ställer mig själv frågan, och jag vill ställa den frågan också till kammaren: Äro vi inte nu framme vid den tidpunkt under den historiskt långa debatten i denna fråga, då det skulle vara ur alla synpunkter lämpligast att göra en utredning, och då förhållandena äro sådana att man kan nalkas detta viktiga frihetsfrågekomplex lidelsefritt och utan att man envetet måste hålla sig kvar i förut intagna ställningar? Jag hyser personligen den uppfattningen, att tidpunkten nu är inne att verkställa en sådan fullständig utredning, som — och det vill jag slutligen säga — äntligen skulle ge oss

Om statskyrkosystemets avskaffande.

en verklig grund för bedömandet av de vitala frågor, för att inte säga frågekomplex, som sammanhånga med den praktiska åtgärden att skilja den svenska kyrkan från staten.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till den reservation, som är avgiven i detta ärende.

Herr NÄSGÅRD: Herr talman! Jag tror inte att den föregående ärade talarren tagit någon skada av att han så att säga fötts till statskyrkan, utan det har nog varit någonting som han kunnat bära tämligen lätt och utan större olägenhet. Jag skulle för övrigt vilja säga, att motionären och reservanterna handskas litet lättvändigt med frågan om en utredning, då de resonera som så, att man inte behöver ta ståndpunkt när utredningen beslutas, utan att man naturligtvis får göra det sedan. Detta blir nämligen en synnerligen omfattande och genomgripande utredning. Nu har herr Nerman sagt, att om utredningen blir tidsödande, bör den sättas i gång ju förr dess hellre, men en utredning av detta slag kommer att ingripa på många områden — icke minst skulle den kunna vara mindre lycklig för realiserandet av dissenterlagskommitténs förslag, som är det praktiskt aktuella.

Vad motionen beträffar tror jag inte ett ögonblick, att herr Nerman vill avkristna vårt land, men jag undrar, om han inte teoretiserar för mycket. Står inte herr Nerman på en ståndpunkt, som hör hemma i en svunnen tid. Ha inte möjligen 1700- och 1800-talens mångstädes allenarådande kyrkor påverkat hans föreställning om vår numera så toleranta folkkyrka? Efter konventikelplakatets upphävande 1858 har religionsfriheten gjort stora framsteg i vårt land.

Utskottet har skrivit, att »skäl kunna anföras såväl ur kyrklig och frikyrklig som icke-religiös synpunkt för en skilsmässa mellan stat och kyrka», men det har inte därav kunnat dra slutsatsen, att tidpunkten nu skulle vara lämplig att sätta i gång den av motionären begärda utredningen. Det främsta skälet

mot en utredning har varit, att dissenterlagskommitténs förslag till religionsfrihetslag inom kort väntas bli förelagt riksdagen. Utskottet har ansett det ganska orimligt att förorda en ny stor och vidlyftig utredning, innan resultatet av den nyss färdigställda ens hunnit omsättas i lagstiftning och ännu mindre prövas i praktiken. På denna avgörande punkt tror jag mig kunna säga, att utskottsmajoriteten haft en samstämmig åsikt. Samma är förhållandet beträffande önskemålet om en så fullständig religionsfrihet som möjligt. I fråga om de rent principiella ståndpunkterna ha meningarna varit delade även inom utskottsmajoriteten, och vi ha därför varit överens om att inte skriva mera än som varit nödvändigt för att i nuvarande läge taga ställning till motionen. Det må ju också vara en förklaring till vad de föregående talarna ha påtalat, nämligen att vi inte ha yttrat oss i en del detaljspörsmål.

Jag har ingen anledning att betvivla, att motionen har till syfte att bidra till beredande av verklig frihet för alla slag av ärlig tro, religiös eller icke-religiös, men jag är inte övertygad om att motionärens linje är så lyckligt funnen som han själv tror.

Motionären säger t. ex. att det skulle vinnas mera ordning, om systemet med en monopoliserad statskyrka avskaffades. »Då skulle alla nyfödda helt enkelt registreras som medborgare, men alla föräldrar skulle efteråt kunna döpa sina barn i den kyrka de eventuellt tillhörde.» Nu är, säger motionären, den alldeles övervägande majoriteten av statskyrkans medlemmar »religiöst mindervärdiga, rena namn- och konvensanskristna». På ett ställe i motionen kritiseras dissenterlagskommittén, därför att den föreslagit, att man först vid 18 års ålder skulle kunna utträda ur statskyrkan. Man kan fråga motionären vid vilken ålder han vill medge ungdomen egen bestämmanderätt, sedan föräldrarna från början bestämt barnens samfundstillhörighet. Utan att diskutera den religiösa »mindervärdigheten», som motionären talar om, kan man vidare fråga,

om inte en stor del av de nuvarande frikyrkornas folk också skulle bli »rena namn- och konvenanskristna», om herr Nermans recept för kyrkotillhörigheten bleve tillämpat. Är det troligt, att det stora flertalet av de barn, som av sina föräldrar inregistrerats i religiösa samfund, skulle bry sig om att själva överväga sin religiösa ställning sedan de blivit vuxna?

De som inte hade religiöst intresserade föräldrar skulle från början ställas utanför all kyrklig organisation. Här kommer man in på motionärens uppfattning, att statskyrkans avskaffande skulle leda till en högre samhällsetik. Jag tror tvärtom, att om stora grupper av vårt folk undandroges all påverkan av den kristna etiken utan att någonting annat sattes i stället, så skulle resultatet bli rakt motsatt vad motionären tänkt sig.

Man skall inte glömma att vårt lands religiösa läge icke är detsamma som t. ex. Förenta staternas, där det aldrig funnits någon statskyrka. Att fria kyrkliga sammanslutningar skulle få samma inflytande hos oss som i Förenta staterna är inte sannolikt med hänsyn till de olika historiska förutsättningarna.

När motionären talar om »hela komplexet av orättvisor mot den frikyrkliga rörelsen», gör han sig skyldig till en betydande överdrift. Att döma av opinionsyttringarna synas önskemålen från frikyrkligt håll för närvarande koncentrera sig på att få dissenterlagskommitténs förslag genomfört. Med något undantag har däremot statskyrkans avskaffande icke direkt förordats. Såvitt jag kunnat finna har en ganska markerad förskjutning av åsikterna i detta avseende ägt rum på frikyrkligt håll på några årtionden. Man synes numera i allmänhet icke betrakta kyrkans skiljande från staten som någon central eller i varje fall omedelbart aktuell fråga. Detta beror väl på vidgad förståelse på bägge hållen. En glädjande utjämning har här skett liksom i fråga om tidigare förekommande politiskt betonade motsättningar mellan kyrkan och breda folklager.

Det är riktigt att inom statskyrkliga kretsar spørsmålet om kyrkans förhål-

lande till staten tilldrager sig ett växande intresse, vilket bl. a. kommit till uttryck i en i andra kammaren väckt motion detta år. Huruvida man räknar rätt i sin förhoppning om större frihet för kyrkan efter en skilsmässa, därom kan jag inte bilda mig någon mening i nuvarande situation. Att t. ex. prästerna skulle få större lärofrihet kan dock på goda grunder betvivlas.

Man kan naturligtvis, liksom herr Johansson nyss, kritisera dissenterlagskommitténs förslag och säga att det är ofullständigt. I rättvisans intresse måste man dock erkänna den stora skillnaden mellan kommitténs förslag och gällande lagstiftning. Om vi som exempel ta den religiösa mötes- och församlingsfriheten, så anses denna för närvarande närmast vara reglerad genom förordningen den 11 december 1868 angående särskilda sammankomster för andaktsövning. Denna förordning ersatte på sin tid en tio år tidigare i samband med konventikelplakatets upphävande utfärdad förordning och skiljer sig endast på mindre väsentliga punkter från sin föregångare.

1868 års förordning innehåller bl. a. en föreskrift att sammankomst å tid, då allmän gudstjänst i församlingen för rättas, ej må äga rum så nära det ställe, där gudstjänsten hålles, att denna eller ordningen därvid störes. Vidare stadgas att om någon, som ej är präst eller enligt kyrkolagen berättigad att offentligen predika, uppträder vid dylik sammankomst såsom lärare med andliga föredrag, som anses leda till söndring i kyrkligt hänseende eller förakt för den allmänna gudstjänsten eller eljest till undergrävande av religionens helgd, ankommer det på kyrkorådet att förbjuda honom att i berörda egenskap vidare uppträda inom församlingen.

Det är riktigt, som herr Nerman sade nyss, att vi ligga långt tillbaka i fråga om lagstiftning när det gäller religionsfrihet, men toleransen har gjort mycket under de gångna årtiondena.

Dissenterlagskommittén föreslår, att denna gamla förordning som icke längre tillämpas skall upphävas och ersättas

Om statskyrkosystemets avskaffande.

med ett par paragrafer enligt kommitténs förslag. Enligt den första paragrafen i kommitténs förslag till religionsfrihetslag skall envar äga, utan andra hinder än dem som följa av denna eller annan lag eller laga stadga, fritt bekänna och utöva sin religion. Den andra paragrafen lyder: »Det stände ock envar fritt att med andra sammansluta sig och sammankomma för religiös gemenskap och verksamhet.» Detta är, skulle jag tro, ur religionsfrihetssynpunkt ganska tillfredsställande.

Jag har för min del vid ett tidigare tillfälle gjort mig till tolk här för den uppfattningen att det kan behövas ett särskilt skydd för den religiösa mötesfriheten i samband med dissenterlagskommitténs förslags genomförande. Det har på statsrådet Mossbergs initiativ tillsetts en utredning om den gamla ordningsstadgan för rikets städer. I direktiven nämnas visserligen inte religiösa sammanträden uttryckligen, men efter den diskussion som förekommit hoppas jag att även den religiösa mötesfriheten där tages upp. Vidare finns det möjlighet, när dissenterlagskommitténs förslag, som vi hoppas nästa år, kommer på riksdagens bord, att motionsvis yrka på förbättringar.

Med dessa ord, herr talman, har jag velat motivera min ställning till frågan, och jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr OSVALD: Herr talman! Efter det utomordentliga sätt, på vilket kravet på en utredning om statskyrkosystemets avskaffande redan har motiverats här skall jag inte uppehålla mig vid de rent principiella sidorna av denna fråga. Men jag skulle vilja ansluta mig till det uttalande, som gjordes av herr Nerman, då han sade att läget för en sådan skilsmässa nu är sämre än förr och därmed naturligtvis också för kravet på en utredning. Jag skulle till detta vilja säga, att jag helt delar hans uppfattning att det för närvarande är sämre än det kanske var för 20 å 30 år sedan, men jag är inte övertygad om att det länge kom-

mer att förbli på det sättet. Jag tror att man kan finna många tecken på ett nyvaknande intresse för en lösning av detta problem, och jag tror att detta intresse kanske inte minst har väckts genom erfarenheterna från Norge och det utomordentliga sätt, på vilket den norska kyrkan skapade sig en ställning under och efter kriget.

Det finns inte minst i ungdomens led för närvarande ett mycket stort intresse för denna fråga, och jag vet att på många håll inom ungdomsorganisationer hela frågan om förhållandet mellan kyrkan och staten har varit ett livligt debatterat ämne. Jag tror också man vågar påstå, att opinionen för närvarande synes svänga till förmån för en skilsmässa mellan kyrkan och staten. Det är inte bara i vissa ungdomskretsar som detta krav ställes, utan om man följer den debatt, som har förts under senare tid, skall man finna att även från kyrkligt håll mången gång har uttalats att det för kyrkans del skulle vara det lämpligaste, om staten och kyrkan skildes åt. Den frågan betraktas på många håll såsom utomordentligt viktig och som en fråga, vilken snarast möjligt borde utredas för att man så småningom skall kunna finna en lösning.

Jag skall här inte bry mig om att gå in på den synpunkt, som man från kyrkligt håll har anför, nämligen om kyrkans beroende av staten i olika avseenden, men jag skulle vilja säga ett par ord med anledning av vad herr Näsgård nyss här yttrade.

Herr Näsgård säger, att den föreslagna utredningens igångsättande skulle vara mindre lyckligt med hänsyn till behandlingen av det förslag till dissenterlagstiftning, som sannolikt snart kommer att föreläggas riksdagen. Jag kan för min del inte se, varför kravet på full religionsfrihet eller på en utredning om detta krav skulle behöva stå i vägen för partiella reformer i fråga om religionsfriheten. Jag tror att de farhågor, som man i det fallet har uttalat, äro fullkomligt ogrundade.

De farhågor, som man uttalat i ett annat avseende, förefalla mig också vara

ogrundade — jag syftar på talet om de risker, som vårt folk skulle komma att löpa i kyrkligt, religiöst och moraliskt avseende, om kyrkan och staten skulle skiljas åt. Såvitt jag kan förstå äro farhågorna för dessa risker fullkomligt ogrundade. Erfarenheten från de stater, där man redan har genomfört skilsmässan mellan stat och kyrka, eller från de länder, där man aldrig haft någon statskyrka, tycks enligt min mening tala i en helt annan riktning. Framför allt ha ju på senare tid anförts erfarenheterna från Skottland, och vid den föredragning i denna fråga, som förekom i utskottet, tror jag det var mången som fick ett utomordentligt starkt intryck av hur utmärkt väl förhållandena hade utvecklats i Skottland, sedan staten och kyrkan där hade skilts åt.

Herr talman! Jag kan inte se att det från utskottsmajoritetens sida egentligen har framförts några skäl, varför man inte skulle göra en utredning i denna viktiga angelägenhet, och jag ber därför, herr talman, att få ansluta mig till det redan framställda yrkandet om bifall till reservationen.

Herr GÖRANSSON: Herr förste vice talman! Herr Nerman har genom sin motion väckt till liv en debatt, som på det hela taget legat nere under 30 år. Därigenom har herr Nerman gjort vårt andliga och kulturella liv en stor tjänst. Jag förmodar, att det är många ledamöter av riksdagen, som i likhet med mig ha med utgångspunkt från herr Nermans motion försökt tränga in i detta omfattande frågekomplex. Man har därvid inte kunnat undgå att också gå tillbaka till den diskussion, som fördes i riksdagen åren 1909 och 1918 angående kyrkans skiljande från staten. När man jämför den diskussionen med den som föres i dag, både här och i pressen, konstaterar man likheter och olikheter.

En del av de argument, som den gångna användes, äro numera ohjälpligt sönderskjutna och kastade åt sidan, men det finns andra, som i dag dyka upp med förnyad styrka. Jag skall fästa mig vid

Om statskyrkosystemets avskaffande.

ett av dessa, som är redovisat å s. 2 i herr Nermans motion, där han talar om »mindervärdiga» kristna. Med mindervärdiga kristna menar herr Nerman den grupp av människor, som utan något aktivt engagemang i statskyrkan i alla fall räkna medlemskap där.

Herr Nerman tillskriver detta den omständigheten att kyrkan är en statskyrka. Jag ser det främst som en följd av att kyrkan är folkkyrka och principiellt har ett annat församlingsbegrepp än vad frikyrkorna ha. Frikyrkorna äro principiellt bekännelsekyrkor och fordra följaktligen, att den inträdesökande avlägger en positiv bekännelse. Folkkyrkan arbetar på ett annat sätt; den behåller inom sig vem som helst som vill vara kvar och företar följaktligen inte någon som helst sällning bland sina medlemmar.

Diskussionen har under gångna tider i hög grad rört sig just om vilken församlingsform som skulle vara den med bibeln mest överensstämmande. Om jag har sympatier för folkkyrkobegreppet, så vill jag framhålla, att jag anser att båda församlingstyperna, bekännelsekyrkan och folkkyrkan, skola leva vid varandras sida och komplettera varandra. Inom folkkyrkan finnes en innersta krets, som begagnar sig av sakramenten, som går i kyrkan och lever i tros-gemenskap. Men där utanför finnes en annan grupp, inte aktivt engagerad men med påtagligt religiös inställning. Jag skall ta fram ett namn ur vår historia, som är rätt betecknande. Erik Gustav Geijer säger på ett ställe i sina skrifter: »Jag är varken kyrkokristen eller ens bibelkristen.» Efter den deklarationen skulle man måhända vilja säga, att Geijer egentligen var en »konvenanskristen». Det är ju fel — jag tror att inte heller herr Nerman skulle vilja ge honom den etiketten — men en bekännelsekristen i trängre mening var han ingalunda. Går jag längre ut i periferien, träffar jag på nya typer. Jag skall nämna en, som är skald liksom herr Nerman och som jag förmodar att herr Nerman har stor respekt för, nämligen Ragnar Jändel. En gång skrev han:

Om statskyrkosystemets avskaffande.

»Herre — hur jag ljuset söker,
i mitt bröst är mörkret stort!
Vad jag älskat ej jag vågat,
vad jag hatat har jag gjort.
Dock mitt hjärta ödmjukt klappar
vid din strålbeglänsta port. —»

Jag tror att man bör vara ytterligt försiktig, när man skall ge sig in på att bedöma en människas ställning i religiöst hänseende. Om det är någonting man lär, även när man är tillsammans med förkomna människor, så är det, att där finnes en dold gudslängtan hos många, en längtan som står i strid med deras yttre attityder.

När herr Nerman drar fram frågan om bekännelsekyrka contra folkkyrka, erinrar jag mig ett argument, som var flitigt i bruk för 40 år sedan. Det är egentligen, sade man, en orimlighet, att en kristen kyrka skall i sig innesluta även förbrytare, förkomna och prostituerade. Med min syn på frågan anser jag det fullt naturligt och riktigt, att det vid sidan av bekännelsekyrkorna finns ett samfund, som säger till var och en: »Inom detta samfund finns en plats reserverad för dig, en plats i kyrkan, även om du inte på mycket länge har begagnat den. Och det finns en människa, som står till reds och vill svara på dina frågor.» Jag tror att tillgången till en öppen folkkyrka inte bör underskattas.

Alltså — med detta folkkyrkobegrepp vill kyrkan säga ifrån, först och främst att den inte tvingar sig på någon, vidare att den inte vill hindra någon att gå ut ur dess gemenskap. Men den säger också principiellt ifrån, att den inte vill utsluta någon. Folkkyrkobegreppet kräver inte nödvändigt att folkkyrkan är statskyrka. Det är därför jag menar, att herr Nerman gör ett misstag, då han talar om att den monopoliserade statskyrkan har en sådan effekt; även en från staten fri folkkyrka skulle fortsätta att i sig upptaga de människor, som oavsett bekännelseetroheten ville höra dit.

Det enda i herr Nermans motion, som har stött mig — herr Nerman har ju annars skrivit en vänlig och ridderlig

motion — är uttrycket »mindervärdiga kristna». Jag tror, att det är ytterligt farligt för oss människor att ge oss in på värderingar, när det gäller de djupaste och heligaste frågorna, frågan om människans förhållande till Gud. Jag skall gå med på uttrycket »mindervärdiga kristna» endast under den förutsättningen, att det får utsträckas till att gälla alla kristna, ty alla kristna äro dåliga kristna. Det är därför vi läsa syndabekännelsen i både kyrka och frikyrka varje söndag.

Herr Nerman säger, att det är ett gammalt spörsmål han tagit upp, och det är riktigt. Frågan om staten och kyrkan kom upp den gången, då den gamla bekännelsestaten sprängdes sönder. Det var frihetsrörelsen från Amerika och från franska revolutionen, som orsakade detta. Man proklamerade de mänskliga rättigheterna, som skulle avse det politiska, ekonomiska, nationella och religiösa området.

Att biskop Gottfrid Billing skulle ha anslutit sig till ett utredningskrav, kan jag inte erinra mig — jag vill dock inte bestrida det — men den kyrkans man, som för 40 år sedan mest positivt slöt upp kring utredningskravet både i kyrkomötet och i riksdagen, var biskop von Schéele. Och ett av skälen till att han och vissa andra kyrkomän ville ha utredning var, att man var rädd. När det i dag talas och profeteras om vad som skall komma och om hur nödvändigt det är att handla raskt, erinrar jag mig, hur mycket som sades på den punkten för 40 år sedan. Det var de frambrutande folkrörelserna, särskilt den med röda fanor, som skrämde. Det fanns vänliga rådgivare åt kyrkan, som sade: »Skynda på och lös upp banden, ty det är bara fråga om ett eller annat år, innan kyrkorna äro Folkets hus!» Jag behöver inte närmare utveckla, vad som sedan har skett, men utvecklingen i vårt land har vederlagt dessa skrämselfotior. När det här i debatten åter sägs, att det nu gäller att skynda, tar jag inte något särskilt intryck av detta råd.

Herr Nerman säger: »Det är inte fråga om att skilja stat och kyrka, utan det är

bara fråga om en utredning, så att man får reda på alla svårigheterna.» Ack, herr Nerman, dessa svårigheter äro redan redovisade i de utredningar, som genomförts i andra länder; vi veta rätt mycket om dem redan. Jag skall ta typ-exemplet. Det är Frankrike.

Frankrike är det land, där kyrkan skildes från staten på ett ganska våldsamtt sätt. Det skedde i tre etapper. Först förklarade man, 1880, att all kristendomsundervisning skulle utrensas ur de franska skolorna och att t. o. m. de religiösa symbolerna, alltså även korset, skulle vara förbjudna. Efter något årtionde gick man vidare och förklarade, att inga kongregationer och sekter finge finnas i Frankrike utan att dessa vore erkända av staten — ett egendomligt sätt att förverkliga religionsfrihetens princip! Det tredje stadiet började 1905, när man högg av bandet, under stora slitningar och förbittrade strider, där framför allt religionsundervisningen i skolorna kom att inta en dominerande plats. Här rör jag vid ett problem, som kommer att dyka upp många gånger i den fortsatta debatten, både i riksdagen och ute i landet, den debatt som jag hoppas skall komma att föras. Om staten, som den franska staten uppenbarligen avsåg, vill förklara sig fullt och helt religiöst neutral, varifrån skall staten då skaffa det cement eller det kitt, som skall kunna hålla ihop nationen? Därvidlag hade fransmännen och ha allttjämt, fastän läget nu är mera avspänt, stora besvärligheter. När religionen avskaffades i skolorna och man behövde någon enande paroll, begagnade man sig ett slag av vad man kallade *culte de nation*, d. v. s. en dyrkan av fosterlandet. Därigenom hoppades man få till stånd något som kunde ersätta den kristendom som man hade förlorat genom skilsmässan.

Det har ofta och efter min mening med full rätt sagts, att frågan inte är om man vill ha religion eller inte, utan vilken sorts religion man vill ha. Där man avskaffar kristendomen eller åtminstone försöker sätta den ur spel och där man avskaffar Gud, där får man,

Om statskyrkosystemets avskaffande. som historien visar, människogudar i stället, och de äro inte särskilt roliga att tas med.

När det här talas om full religionsfrihet, har jag svårt att förstå, vad man egentligen åsytftar. Jag tror nämligen inte, att det någonstans finns en fullständig religionsfrihet genomförd, och jag tror att den är omöjlig att genomföra. Det är väl så med alla frihetsbegrepp, att de få göra hall vid en viss punkt, där de komma i konflikt med andra intressen. Det längsta man kan komma till är det *största möjliga mått av religionsfrihet* utan att andra väsentliga intressen lida förfång.

Efter första världskriget blev det religiösa intresset i Frankrike starkare. År 1920 tillät man medlemmar av katolska kongregationer att undervisa i kristendom i de fria, icke statliga skolorna. Man ordnade vidare med diplomatisk representation vid Vatikanen. I avspänningens tecken lär man t. o. m. ha kommit så långt, att man i de statliga skolorna nu tillåter den form av religionsundervisning, som möjligen kan ligga i att läraren får tala om »andliga värden», under förutsättning dock att han icke talar om Gud.

Tyskland är det andra exemplet. Där genomfördes skilsmässan 1919 i samband med revolutionen. Jag kan inte gå in på de utomordentligt förvirrade förhållandena i de olika staterna, där man på sina håll lät kyrkan behålla beskattningsrätt och egendom, medan man på andra håll gick hårdade fram.

Det tredje landet är Skottland, som med all rätt anförts som ett mönsterexempel. Där genomfördes en skilsmässa på begäran av den skotska statskyrkan och i den formen, att den gamla statskyrkan och den stora skotska frikyrkan sammanslogos till ett enda frikyrkosamfund. Skilsmässan skedde på begäran av dessa samfund och efter överenskommelse med parlamentet. Den nya kyrkan fick behålla fem sjättedelar av statsinkomsten. Om den har beskattningsrätt kan jag inte säga. Detta är det finaste exempel på en skilsmässa som över huvud taget finns. Man har kristendoms-

Om statskyrkosystemets avskaffande.

undervisningen kvar i skolorna, teologiska fakulteter vid universiteten. Skottland betraktar sig som en kristen stat i den dag som är och är således icke religiöst neutralt. När jag var där i fjol och frågade en skotsk prästman, hur det såg ut på den religiösa fronten i Skottland, svarade han mig med dessa paradoxala ord: »Samfunden äro svaga, men kristendomen är på frammarsch.» Jag vill framhålla, att när man talar om att vårt folk avkristnas, så tror jag det ur en synpunkt är riktigt, alltså att Gallupundersökningar och sådant visa rätt. Om vi för hundra år sedan hade anställt en Gallupundersökning om hur många som trodde på Gud, så hade nog 95 procent eller mer svarat ja, ty då var det verkligen ofta fråga om en vanesak, och det var kanske inte heller alldeles ofarligt att svara nej. Men det finns nu en »dold kristendom» hos folket, som inger de största förhoppningar. Jag hör nog till dem som tro på kristendomens pånyttfödelse, men vi befinna oss för närvarande i ett mellanläge. Ännu har inte någon kommit, som kan tala om dessa ting på ett för nutidens människor begripligt och gripande språk.

Vänder jag mig från dessa länder och går till de gammaldemokratiska staterna, Norden och England, så har statskyrkosystemet där levat kvar orubbat. Det har varit kyrkliga strider i England, men de äro åtminstone för närvarande avdämpade.

I Norge har ingenting annat hänt än att det lagts fram ett förslag om att kyrkan skulle få större rörelsefrihet och självbestämmanderätt. När det här talas om hur omoralisk staten är och om vad diktaturerna kunna ställa till med, vill jag i detta sammanhang fråga: Är det ändå inte underligt, att man i Norge och Danmark efter de erfarenheter som där gjorts icke, när kriget var slut, skyndade sig att slita av bandet mellan kyrkan och staten? Men detta har inte skett.

Utvecklingen i Danmark är synnerligen intressant. Där tillsattes 1928 en kyrkokommitté, som skulle utreda frågan om förhållandet mellan staten och kyrkan. Den upplöstes 1940, efterläm-

nande betänkanden angående större självbestämmanderätt för kyrkan m. m., men i huvudfrågan — förhållandet mellan stat och kyrka — endast hekatomber av papper utan något som helst uttalande. Jag ser häri det öde, som skulle bli den svenska utredningens, om den bleve verklighet.

Man kan märka vissa skiftningar i den danska kyrkokommitténs inställning. I början var man på det hela taget obenägen att tänka sig en skilsmässa. När Hitler tagit makten i Tyskland, blevo de röster mera ivriga, som sade: »Här har vi ett exempel på hur statsmakten kan demoniseras, hur farlig staten kan bli! Låt oss skilja stat och kyrka åt!» Men efter hand som man kom underfund med att ingen kyrkoform innebär någon garanti för oberoende i en diktatur, svalnade intresset för skilsmässa. Man konstaterade allmänt 1940, att förhållandet mellan stat och kyrka i Danmark hade varit gott och att det inte fanns någon anledning till förändring.

I Sverige har debatten, som jag nämnde, legat nere efter 1918. Under tiden har kyrkan förändrats mycket. Hon fick från 1914 en ny melodi. Hon har sprängt sin gamla ram och arbetar inte längre inom de snäva gränser, som kyrkolagen drar upp. Kyrkan har givit sig ut på vida fält: diakonien, missionen och ungdomsarbetet. Dessutom har hon knutit förbindelser med andra kyrkor — vi ha fått ett nytt ord, som förut var föga använt men som Nathan Söderblom gjort levande genom sitt tal om och sitt arbete för den *ekumeniska* gemenskapen. Jag tror också, att det efter två krig och många besvikelser har kommit en ny syn på kristendomen. Om vi tänka på tiden kring sekelskiftet, då det uttalades så många tvärsäkra påståenden, att det bara var en kort tid kvar tills kristendomen skulle ha överlevat sig själv, och på läget i dag, behövas inga närmare kommentarer. Var och en har ju en instinktiv känsla av att det har skett en vändning i människornas uppfattning. Jag betraktar denna vändning som löftesrik och kan följaktligen inte dela herr Osvalds mening, att lä-

get skulle vara sämre nu. Kanske herr Osvald huvudsakligen tänkte på att läget skulle vara sämre ur skilsmässosynpunkt.

Herr Nerman klagade över att statskyrkan varit passiv gent emot religiösa yttringar och rörelser av mera outrerad karaktär. Han syftade då bland annat på helbrägdagörelsen. Kyrkan är överksam! Jag skall inte svara mera på detta än att argumentet är gammalt och välkänt. Det framfördes i kyrkomötet 1909 i en annan form, då det sades: »Kyrkan är vanmäktig och överksam. Varför ingriper hon inte mot den liberala teologien och mot präster som förneka den och den punkten i trosbekännelsen?» Jag tror att kyrkan gör klokt i att låta de olika samfundet sköta sig själva. Det kan väl vara ett inslag av respekt för religionsfriheten häri.

Efter vad som nu anförts skulle herr Nerman kunna fråga: Ja, men vad är det för orimligt i utredningskravet? På det kan svaras så här: Om man begär en utredning hos Kungl. Maj:t, så får man väl i alla fall något så när veta, vad det är man vill ha utrett. Det är nämligen inte, som herr Nerman tror, fråga om *ett* alternativ till statskyrkoformen, utan det är fråga om att utreda tio, tjugu, trettio alternativ. Här finnas alla möjliga nyanser och schatteringar. Att tala bara om skilsmässa räcker inte. Skola vi ha en skilsmässa som i Frankrike, alltså eftersträva en religiöst neutral stat, eller en skilmässa som i Skottland, där staten alltjämt är kristen? Eller skola vi ha en ordning som i Förenta staterna? Där tillämpas ingalunda någon strikt religionsfrihetsprincip. Staterna äro genomdränkta ända från begynnelsen av puritansk kristendom. Franklin Roosevelt sade: »Vi skola aldrig glömma, att vi äro ättlingar av revolutionärer, puritaner och fattiga stackare.» Och puritanismen lever sitt blomstrande liv i Förenta staterna. Euru där inte finns någon statskyrka, för rättas det morgonböner i kongressen, och presidenten utsänder budskap med religiöst inslag.

Ja, det finns många andra schatte-

Om statskyrkosystemets avskaffande.

ringar, men vi veta ingenting om vilken form som egentligen skulle väljas. Någon fingervisning skulle vi väl ändå ha! Skall det vara beskattning eller inte beskattning i den blivande svenska frikyrkan? Skall det finnas kristendomsundervisning i skolorna? Jag kan nämna, att Förenta staterna försökt att hålla sina skolor religiöst neutrala, men efter vad det berättas ha de på sistone fått uppge denna neutralitet, därför att den katolska kyrkan visat sig så utomordentligt aktiv, att man är rädd för att protestantismen skall gå tillbaka. Skola vi ha teologiska fakulteter vid universiteten, eller skall den högre prästutbildningen förläggas till särskilda seminarier? Här finnas inga riktlinjer, och jag förebrår inte herr Nerman detta, ty vi ha att göra med ett oerhört frågekomplex. Enda sättet att angripa frågan är att, som herr Nerman gjort, väcka en motion och få till stånd en debatt, som vi skola hoppas fortsätter genom ytterligare diskussioner. Okunnigheten på detta område är stor. Den skall först skingras, och sedan skola människorna få tid att tänka igenom problemet. Om vi föreställde oss, att vi bifölle herr Nermans motion i dag, hur skulle Kungl. Maj:t då egentligen skriva direktiven för en blivande utredning? Efter vilka linjer skulle den utredningen gå? Nej, diskussionen må bölja vidare!

Jag vill ansluta mig till vad herr Näs-gård här sade, att vi böra pröva vad vi vinna genom dissenterlagen. När den lagen blivit genomförd, skola vi se, hur mycket tvång som blir kvar. Jag skulle också vilja vädja till de unga präster, som, möjligen tryckta av folkbokföringens bekymmer, nu ha tagit sig för att rätt nymornat påyrka skilsmässa mellan stat och kyrka, att först läsa in ämnet, innan de störta fram med sina uttalanden.

Finns det något underlag bland folket för en sådan här utredning? Känns kyrkan som ett tvång? Arthur Engberg förklarade i riksdagen 1937 i anledning av en motion, att det inte fanns något land på jorden, där kyrkan utövade mindre tvång än i Sverige. Han förnekade egentligen existensen av varje tvång. Jag tror

Om statskyrkosystemets avskaffande.

att han var förhastad i sitt uttalande, ty här finns ett obehagligt tvång kvar, nämligen omöjligheten att utträda ur kyrkan utan att inträda i något annat samfund, såvida man inte vill tillgripa en skenmanöver. Men om detta utträde ordnas, så må jag säga, att då skulle det bli förfärligt litet kvar av tvång från statskyrkans sida. Ja, det är det tvång som ligger i att folk födes in i statskyrkan, men det är ju en olycka, som kan repareras längre fram. Jag undrar, om man inte, när man ser ut över samhällslivet, finner att det hör till det mänskliga livets villkor, att vi vid födelsen tvingas in i förbindelser och förhållanden, som vi inte kunna ta ställning till förrän senare. Man föds in i en religiös familj med risk att komma i söndagsskola, eller man föds in i en icke-religiös familj utan att löpa den risken. Man föds in i ett samhälle, som ålägger sina medborgare värnplikt, skyldighet att försvara fosterlandet. Man kan inte komma ur den skyldigheten annat än genom särskild ansökan. Att man föds in i en statskyrka, det tycker jag hör till de mindre bekymmersamma företeelserna.

När det talats så mycket om frihet i detta sammanhang, kan man vara hågad att tänka på John Stuart Mills olika frihetsbegrepp: samvets- och religionsfrihet, frihet för en oförkränkt personlig utveckling, föreningsfrihet o. s. v. Jag tycker inte att en statskyrka efter en ny religionsfrihetslag på något sätt strider emot dessa begrepp, och det fullständiga religionsfrihetsbegrepp, som herr Nerman har som ideal, det kan faktiskt inte definieras eller genomföras.

Jag har gått omkring här i riksdagen och till »kulturradikala» personer — jag tycker inte om ordet, men jag har inget bättre — riktat frågan: »Du som inte känner någon som helst samhörighet med kyrkan, lider du mycket av att statskyrkan finns?» Nej, de ha aldrig märkt någonting. Om de kunna fritt utträda ur kyrkan, vad är det då egentligen för tvång kvar?

Det som synes vara det bärande i herr Nermans motion, är hans uttalande om att man bör principiellt förverkliga frihe-

tens princip och att man skulle få till stånd större reda och ordning och bättre samhällsetik genom att statskyrkan avskaffades. Då ställer jag upp Nordens fem länder med sina statskyrkor och England med sin och frågar: Finns det egentligen något belägg för att reda, ordning och samhällsetik skulle i något avseende vara mindre i Norden och England än i Frankrike och Förenta staterna? Frågan om det skulle bli bättre samhällsetik och bättre reda och ordning efter en skilsmässa mellan staten och kyrkan kan helt enkelt inte besvaras, i varje fall inte jakande.

Dissenterlagskommittén tog fem år på sig. Då kan man väl gissa, att den här utredningen skulle behöva låt oss säga 15 år. Under den tiden skulle det kyrkliga livet bli förlamat, ty den institution som är föremål för en utredning får i princip ligga på is i väntan på utredningens resultat. Det finns exempel på det från Danmark. När danska regeringen 1937 översvämmade riksdagen med massor av reformförslag i olika ärenden, satt kyrkomministern tomhänt. Det lyckades med honom i pressen, men han kunde svara: »Vi ha en kommitté, som har hållit på i nio år, vi vänta förslag under de närmaste åren, och då kunna vi inte lägga fram nya lagförslag, ty vi få inte föregripa den pågående utredningen.» Jag skulle inte vilja vara med om att förlama svenska kyrkans verksamhet under den tid utredningen pågår.

Jag tror vidare att ett bifall till utredningskravet skulle, om än med orätt, uppfattas av det svenska folket som en attack mot kristendomen. Här tror jag att man bör fara varligt fram. Det är sant att sekulariseringen har gått långt, och det skall beklagas, men jag tror inte att sekulariseringen är det sista ordet i utvecklingskedjan. Om det kommer till kritan, skulle människorna i alla fall sluta upp kring kristendomen och de kristna grundvärdena, bland annat därför att det under de senaste åren har blivit rätt tydligt, att demokratien måste ha ett sedligt underlag för att kunna existera. Frågan är om det finns något

annat underlag än kristendomen. Jag tror att de två senaste världskrigen och den mellanliggande tidsperioden ha gjort den frågan akut. Jag är ense med herr Nerman om att vad som behövs i vår tid är en samling av alla ideella krafter mot de mörksens makter som äro i verksamhet. Men jag tror också, att till den samlingen hör, att man inte i onödan splittrar upp folket på frågor som — det måste jag säga herr Nerman — icke ha någon särskilt aktuell eller överväldigande innebörd. Det har hissats stormsignaler för demokratien ända sedan 1920-talet, och det gäller för oss att hålla ihop, om vi skola kunna bärga demokratien igenom. Jag för min del har den uppfattningen, att det människovärde som demokratien vill förverkliga egentligen icke finnes uttalat eller ut sagt någon annanstans än i kristendomen. Därför är det rätt naturligt, om människor med den meningen säga: Kristendomen är nödvändig för demokratien.

Repliken från herr Nerman skulle kunna bli: Kristendomen lever vidare, även om statskyrkan upphör. Ja, det gör den! — Det är enligt min mening möjligt att statskyrkans fortsättning skulle kunna bli en kyrka med ett intensivare liv än den nuvarande statskyrkan har, därför att den bleve något mera exklusiv än den nuvarande statskyrkan är. Men erfarenheterna från Förenta staterna, Holland och vissa andra länder ge vid handen, att den religionslösa gruppen kan bli större. Om detta betyder, att ett större antal människor kommer utanför det kristna budskapets räckvidd, då menar jag, att allt tornar upp sig till en fråga av mycket stor räckvidd; det blir en fråga om demokratiens bestånd.

Med tack till motionären för det riderliga sätt, på vilket han har behandlat kyrkan i sin motion, skall jag, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Hertz*.

Om statskyrkosystemets avskaffande.

Herr ANDRÉN: Herr talman, mina herrar! Det är inte lätt att taga till orda från denna plats efter det förnämliga och värtaliga anförande som vi nu alla med spant intresse ha lyssnat till. Jag kan tillägga, att många av mina stolpar ha brunnit ned under elden från herr Göransson's värtalighet. Men några frågor återstå, och jag skall tillåta mig att i största möjliga korthet belysa dessa återstående frågor.

Innan jag börjar, kanske det må tillåtas mig att citera ett ord, som yttrades i engelsk radio år 1937 av en i vårt land icke alldeles okänd engelsk författare, som nyligen fick det svenska Nobelpriset: T. S. Eliot. Han yttrade följande: »När kyrkan och staten äro fullkomligt oense, är det dåligt ställt med staten, och när kyrkan och staten komma allt för väl överens, då är det något fel med kyrkan.»

Ur de synpunkter, som Eliot på detta sätt utvecklade, skulle alltså herr Nermans motion i dag kunna betecknas som ett hälsotecken för kyrkans vidkommande. Och jag måste i likhet med den föregående ärade talaren säga, att jag betraktar det såsom ett glädjande tecken, att frågan om stat och kyrka på nytt kan samla så mycket intresse som i dag har visat sig vara fallet. Jag vill också liksom den föregående talaren ge herr Nerman min djupa komplimang för det förnämliga sätt, på vilket han fört sin motions talan i dag. Men i olikhet med den föregående talaren kan jag inte finna att motionen förtjänar lika stora komplimanger. Jag skall därför tillåta mig att i fortsättningen något beröra denna motion.

Om jag känner herr Nermans politiska fysionomi rätt — och det tror jag att jag gör — är det två drag som framför andra klart avteckna sig: det ena är hans utomordentliga frihetspatos, och det andra är hans kulturentusiasm och — kulturkonservatism. Nu skulle man ju kunna tänka sig, att dessa två grundelement hade råkat i strid med varandra och att detta skulle förklara det elementernas raseri som präglar motionen och

Om statskyrkosystemets avskaffande.

som har lett till många överdrifter. Jag tror emellertid inte att det förhåller sig så, i varje fall inte helt och hållet. Om jag begripit herr Nerman rätt, tror jag att det är på grund av sin kulturkonserveratism som han har grävt upp denna mycket gamla stridsyx. Ty det är en gammal stridsyx, som han har grävt upp, och jag tror att många av dem som läst motionen måste säga sig, att denna motion i många stycken har en ganska ålderdomlig karaktär.

När jag sagt detta, är det självklart min skyldighet att peka på dessa överdrifter i motionen. Jag skall då först och främst hänvisa till det parti i motionen, där herr Nerman med mycken kraft talar för trosfrihet och rätt. Detta ligger i linje med herr Nermans eget patos, och jag förstår honom väl. Vi ha tillsammans i bedömningsnämnden diskuterat både friheten och rätten, och jag tror att våra synpunkter i väsentliga delar sammanfalla.

Herr Nerman skriver följande: »Enligt min mening är statskyrkosystemet icke godtagbart från trosfrihetens och rättens synpunkter.» Detta är hans första synpunkt på det problem som här behandlas.

Ja, mina damer och herrar, det finns många vittnesbörd i denna sak, och jag skulle emot herr Nermans sats vilja ställa ett uttalande, som dåvarande justitieministern Thorwald Bergerlags gjorde i direktiven för dissenterlagskommittén. Detta uttalande, som bygger på stor erfarenhet, lyder så: »Sedan länge är religionsfrihetens princip allmänt erkänd i vårt land. Lagstiftningen» — där kommer reservationen — »har dock alltså jämt på flera punkter ett innehåll som kan sägas stå i mindre god överensstämmelse med denna princip.» Där ha vi ett nyanserat uttalande, och jag tror ett mycket riktigare uttalande än det, som herr Nerman har gjort i sin motion.

Vi ha ju också ett praktiskt bevis på att den stora massan av svenska folket icke på något sätt känner sig förtryckt av den svenska statskyrkan. Jag vill erinra om ett förhållande, som herr Ner-

man själv berörde i dagens debatt, när han framhöll, att de frireligiösa till den allra största delen dock stå kvar i statskyrkan. Det är i själva verket väsentligen endast metodisterna, som gå ut ur statskyrkan.

Jag kan också framhålla gentemot herr Nerman, att kyrkans män själva med all möjlig kraft ha betonat frihetens princip. Det är högst naturligt. Religionen, och inte minst protestantismen, har varit en av frihetens förnämsta förkämpar i den stora världshistoria, i vilken vårt land är innefattat som en mindre del. Och senast 1929 uttalade Einar Billing i kyrkomötet med anledning av den s. k. biskopsmotionen — som med rätta är åberopad även i det betänkande, som vi i dag behandla — följande sats: »Kyrkans religiösa uppgift kräver enligt min mening längs hela linjen en konsekvent genomförd frihetsprincip.» Men biskop Billing drog *inte* den slutsatsen, att man skulle avskaffa statskyrkan.

Jag skulle också kunna åberopa en engelsk parallell. Det var en gång en kanske något obetänksam ung akademisk lärare, som talade med sin biskop och framhöll, att det väl ändå var nödvändigt, att kyrkogången vid hans collegekapell blev obligatorisk för studenterna, ty det fanns ju i alla fall intet annat val än tvångsreligion eller ingen religion. Det var en mycket begåvad och kunnig biskop, som den unge akademikern talade med, och han svarade helt enkelt: »Jag kan icke förstå, att det är någon skillnad mellan dessa två, tvångsreligion och ingen religion.»

På vilken punkt blir då egentligen den svenske medborgarens frihet kränkt av statskyrkan? Tvingas herr Nerman att gå i kyrkan? Tvingas herr Nerman att döpa eller konfirmera sina barn? Tvingas herr Nerman att underkasta sig en kyrklig vigsel? Och tvingas herr Nerman att i god tid förbereda en kyrklig jordfästning? Så vitt jag förstår föreligger icke något tvång på någon av dessa punkter. Det torde inte heller vara obekant, att den borgerliga vigsel och den borgerliga begravning, vi kunna ha,

kunna kompletteras av en religiös akt från vilket kyrkosamfund som helst.

En annan sak är, att den borgerliga vigseln och den borgerliga jordfästningen sällan förekomma. Men är inte detta ett bevis så gott som något om styrkan av de kyrkliga traditioner, som präglade det svenska folket?

Jag borde kanske tillägga, att kvar står självklart skatten till kyrkan. Men den frågan får ju sin lösning — jag skulle tro på ungefär de grunder, som dissenterlagskommittén har föreslagit. Efter detta borde även den frågan kunna avföras ur diskussionen.

Den andra överdriften i herr Nermans motion är hans tal om den monopolistiska statskyrkan, »monopolkyrkan». Herr Nerman säger följande: »Där är eljest hela komplexet av orättvisor mot den frikyrkliga rörelsen vilka bottna i själva existensen av en monopolistisk statskyrka, och de orättvisorna skulle inte heller försvinna med det nya, i dissenterlagskommitténs betänkande framlagda förslaget till religionsfrihetslag, kunna över huvud taget inte försvinna förrän monopolkyrkan försvinner.»

När man läser detta parti i herr Nermans motion, skulle man tro, att det var ett plagiat från en skrift, som hade utkommit under den tid, när konventikelplakatet fortfarande var i laga kraft, så litet motsvarar det dagens realiteter. I anknytning till vad herr Göransson nyligen framhållit vill jag säga, att vår svenska statskyrka i jämförelse med andra statskyrkor i utomordentligt ringa grad är en statskyrka. Den norska, den danska och den engelska kyrkan ha långt intimare relationer och en långt större bundenhet till staten än vad den svenska kyrkan har. Därför tror jag inte heller man kan säga i vårt land, att statskyrkan betraktas som en orättvisa emot de frireligiösa. Vi veta ju, som jag redan framhållit, att de frireligiösa helt enkelt reagera på det sättet, att de stå kvar i statskyrkan. Det är den genomgående reaktionen. Men vad vi ha — det kan man inte komma ifrån — är en i vissa begränsade stycken privilegierad kyrka. Vari består detta privilegium, och

Om statskyrkosystemets avskaffande.

varpå grundar det sig? Ja, det grundar sig därpå, att den evangelisk-lutherska kyrkan är vår äldsta kyrka, och därpå, att det är den kyrka, som omfattar den stora massan av det svenska folket.

Förra året kom det ut en skrift, utgiven i en serie som redigeras av Englands kanske förnämste statsvetenskapsman av i dag, sir Ernest Barker, förutvarande professor vid Cambridgeuniversitetet. Han har för övrigt själv varit ordförande i en kommitté, som just har haft till syfte att driva religionsfrihetens sak. I denna serie har det utkommit en skrift, som heter »Om religionsfrihet av i dag», och där få vi läsa följande, som jag skall tillåta mig att få anteckna till första kammarens protokoll: »En kyrka kan vara så intimt förenad med en nations liv, att den helt enkelt icke kan avböja att mottaga privilegiet av statens erkännande. Så är fallet med den presbyterianska kyrkan i Skottland, den anglikanska kyrkan i England, den lutherska kyrkan i de skandinaviska länderna», och så nämner han ett par kyrkosamfund till. Ja, i England är man beredd att erkänna värdet av en sådan tradition. Och så vitt jag förstod honom rätt förklarade sig även herr Nerman beredd att med pietet behandla en sådan tradition. Det var bara det, att den slutsats som han till sist kom till just icke rörde någon större pietet.

Hur stark denna tradition är kan man självklart inte med någon säkerhet säga någonting om. Här ha emellertid anförts vissa siffror från Gallupundersökningar. Jag har nu inte den sista studien över dem med mig, men om jag inte missminner mig, förekom det 1947 en Gallupundersökning, som visade, att 80 procent av det svenska folket trodde på att det fanns en gud. Om mitt minne nu är riktigt, torde man också kunna förutsätta, att den religiösa känslan är mycket allmännare och starkare i vårt land än vad många vilja tro och antaga.

Jag skall nu inte besvara herr Nermans ytterligare med en kritik av hans motion. Jag tror, att han på ett artistiskt sätt har gjort sig skyldig till den *licentia*

Om statskyrkosystemets avskaffande.

poetica, den poetiska frihet, som tillkommer skalder och som stundom är en prydnad för våra skalder. Då herr Göransson så kraftigt underströk motionens förtjänster, har jag på dessa punkter velat göra mina reservationer.

Jag ser, att pastor Johnsson är närvarande här i kammaren. Han har i sin kammare väckt en motion med samma ärende som den vi nu behandla. Jag måste säga, att pastor Johnssons motion är bättre avvägd, att den vittnar om en djupare insikt i ämnet och problemet och framför allt en klarare insikt om ämnets problematik. I pastor Johnssons motion framträder med styrka ett väsentligt motiv, som även skymtar i herr Nermans motion, nämligen de farhågor, som man från kyrkligt håll kan hysa för den sekulariserade staten. Det är ett gammalt problem, som i en tillspetsad form mötte oss en gång i talet om den babyloniska skökan. Jag tror inte, att det är så aktuellt i dag, men det är självklart ett problem, som lätt kan bli aktualiserat på nytt.

Frågan om staten och kyrkan är knappast ett konfessionellt problem. Vi veta allesammans, att den kristna kyrkan började som en liten fri församling, som en liten sekt, som sedan utvidgade sig till en missionerande kyrka. Sedan dess har kyrkan haft många organisationer: överstatliga, statliga och understatliga. Jag vet att det finns frikyrkliga rörelser, för vilka frikyrkan är konfessionell, är en väsentlig del av den religiösa uppfattningen. Jag tror inte, att det finns många statskyrkokristna, som betrakta statskyrkan i sig själv såsom en bekännelsesak. Det är helt enkelt en lämplighetsfråga och bör naturligtvis också kunna bedömas som en sådan.

Låt oss då för några få ögonblick betrakta denna lämplighetsfråga. Betyder statskyrkan först och främst någon större belastning för staten? Nej, den tynger icke i nämnvärd grad eklelesiastikdepartementet eller statsrådsberedningen. Jag har själv någon erfarenhet av detta, och jag kan försäkra er, mina damer och herrar, att de kyrkliga ärendena inte togo någon längre tid vid beredningarna,

vare sig i departementet eller i det samlade statsrådet.

Vi veta också, att de kyrkliga ärendena spela en ganska undanskymd roll i den svenska riksdagen. Det är inte så ofta vi ha tillfälle att här diskutera kyrkliga frågor. Vi veta också, att de kyrkliga frågorna icke intaga någon större plats i den svenska budgeten. Det är framför allt de teologiska fakulteterna vid våra gamla lärosäten, som här kunna bringas i åtanke. Men dessa skulle vi vara skyldiga att ha under alla förhållanden, ty även om de icke vore teologiska prästutbildningsanstalter, skulle vi ha dem för den teologiska forskningens skull.

I detta sammanhang måste jag något reagera mot herr Nermans ord i dagens debatt om »penningäktenskapet» med staten. Herr Nerman erkände, om jag inte minns fel, att det var ett grovt uttryck. Jag skall inte så mycket opponera mig mot grovheten som mot oriktigheten i detta uttryck, och detta därför att de anslag, som den svenska kyrkan får av staten, äro ytterligt obetydliga.

Föreningen mellan stat och kyrka innebär inte heller en så stor belastning för kyrkan, som man kan tro. Vi skola komma ihåg, att självstyrelsesystemet är i hög grad tillämpat inom denna kyrka. Den svenska kyrkan är i utomordentlig utsträckning decentraliserad. Där finns intet centralt verk, som på ett överskådligt sätt dirigerar den kyrka vi ha.

Jag kan tillägga som en tredje synpunkt vad jag redan tidigare har understrukit, nämligen att det svenska statskyrkobegreppet och det svenska statskyrkosystemet knappast innebära någon begränsning för den individuella friheten.

Det vore kanske lockande att följa herr Nermans förnämliga inlägg i dag med några randanteckningar. Jag skall nöja mig med ett par punkter.

Herr Nerman gjorde gällande i ett av de historiska perspektiv, som han tog upp, att den äldre svenska kyrkan väsentligen var att betrakta som ett instrument för statsmaktens politiska intresse. När jag hörde detta kunde jag inte

Om statskyrkosystemets avskaffande.

låta bli att erinra mig den kanske mest betydelsefulla händelsen i den svenska kyrkans äldre historia, Uppsala möte 1593. Vad var det, som hände den gången? Jo, det var ett antal präster, fattiga, ofta icke särskilt bildade, som sammanträdde i Uppsala för att ta ställning i en av dagens mest brännande frågor. De togo en ståndpunkt, som måste vara djupt förhatlig för den katolske konung, som man den gången hade. Deras ståndpunkt måste dessutom vara djupt främmande och även icke så litet förhatlig för hertig Karl, som dock var närvarande vid mötet, när de uttalade en förkastelse även över kalvinismen. Kan man då säga, att i detta stora ögonblick kyrkan var en statens tjänarinna? Redan den store historieskrivaren Ranke har med kraft understrukit, att denna händelse var en av de mest betydelsefulla i den europeiska protestantismens historia, ty den betecknade det första stora nederlaget för den katolska motreformationen. Det skulle kunna anföras andra liknande belägg på den självständighet, som den svenska kyrkan dock har visat.

Nej, skall man gå ut för att finna kyrkor, som äro instrument och tjänarinnor, får man gå till andra länder. Då får man gå till Stalins Ryssland, för att ta ett enda exempel.

Jag skall nu inte gå in på en fråga, som herr Nerman berörde, nämligen möjligheten att mäta kulturen i olika kyrkliga skikt. Det är ett problem, som överstiger min förmåga. Det är också av mycket delikat natur. Jag tror inte heller, att någon människa med verklig insikt om problemets svårigheter skulle våga sig på en sådan sak.

Herr Nerman gjorde också en liten anmärkning mot vår »praktfulla» kyrka och vår »praktfulla» gudstjänstordning, och jag tyckte mig kunna höra av hans anförande, att han menade, att detta var någonting nytt. Jag vill då säga herr Nerman, att vad liturgien beträffar har den svenska kyrkan alltifrån begynnelsen kanske stått den katolska kyrkan närmare än någon annan av de nordiska kyrkorna. Det är endast den anglikanska, den engelska högkyrkan, som på den

punkten kan mäta sig med den svenska, och det är ingen nyhet, ingen modeströmning av i dag.

Jag vill inte neka till att i den debatt, som nu förts här i kammaren, vissa problem återstå. Men det är problem, som äro ganska grundligt utredda i dissen-terlagskommitténs betänkande, avgivet i maj förra året. Och jag är övertygad om att regeringen på grundvalen av denna utredning kommer att lägga fram en proposition, som skall kunna tillfredsställa oss alla.

Men kvar stå självklart allvarliga problem, inte minst för vår kyrka. Vi veta allesammans, att det har funnits en tid, då alla medborgare i vårt land kände en dubbel solidaritet, å ena sidan med staten och å andra sidan med kyrkan. Jag är rädd för att denna dubbla solidaritet till bägge sina grenar håller på att försvagas. Det är ett problem såväl för kyrkan som för statsmakten. Men om vi i det sammanhanget skola diskutera frihetens problem, vill jag ifrågasätta, om inte den personliga och individuella friheten är långt mera hotad av en statsmakt, som alltmer utvidgar sina gränser, än av en kyrka, som sedan gammalt och alltifrån födelsen har haft frihetens princip som ledande princip och som också är beredd att fullfölja den principen.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr OLSSON: Herr talman! I denna fråga har jag intagit en annan ståndpunkt än min partivän herr Nerman, och jag har känt med mig, att det kanske skulle vara fejt av mig att inte i denna debatt redovisa de skäl, som ha föranlett mitt ståndpunktstagande. Jag skall försöka göra det så kortfattat som möjligt.

Samhällslivet har många sidor, och en av dem bruka vi kalla för det religiösa livet. Man må ha vilken uppfattning man vill om religionen och om kristendomen, man måste dock räkna med att religionsbehov och religionsutövning äro realiteter, och man måste städs i sin politik beakta dessa realiteter. Samhället kan enligt min mening inte vara likgiltigt

Om statskyrkosystemets avskaffande.

för vilka former det religiösa livet tar. Nu har vi en statskyrka. Denna är historiskt betingad. Herr Nerman har erinrat om att vi tidigare hade en överstatlig kyrka, men att vi på Gustav Vasas tid fingo en ändring i detta förhållande. I vart fall äro vi sedan den tiden i religiöst hänseende ett tämligen enhetligt folk, d. v. s. i stort sett bekänna sig svenskarna till en och samma religion, till skillnad från många andra folk, där den religiösa splittringen ibland kan vara oerhört stor.

Vi ha alltså sedan århundraden tillbaka haft en viss samordning mellan staten och kyrkan, och vad det nu är fråga om är att bryta denna samordning.

Kravet på skilsmässa mellan stat och kyrka var naturligt i den tid, då kyrkan var ett säte för reaktionen och då det gick en djup klyfta dels mellan statskyrkan och de frireligiösa strömningarna, dels mellan statskyrkan och de demokratiska folkrörelserna, främst då arbetarrörelsen. Numera har mycket ändrats i detta hänseende. Klyftan mellan statskyrkan och de religiösa rörelserna är redan praktiskt taget eliminerad, och även klyftan mellan kyrkan och arbetarklassen håller på att suddas ut. Statskyrkan har — mer eller mindre motvilligt, det skall gärna erkännas — anpassat sig efter det moderna samhället och inordnat sig i detta. Den har så småningom blivit en folkkyrka, som jag skulle tro vid det här laget har folkets flertal inte bara inom sig utan också bakom sig och som kan bli folkkyrka i ännu högre grad, om vi genomföra det reformförslag, som för närvarande diskuteras.

Jag tror inte, att det för närvarande finns någon resonans i folkmeningen för kravet på en skilsmässa mellan stat och kyrka. Då kan man gentemot detta mitt konstaterande säga, att när det är fråga om en principiell sak så är det inte i första hand tal om vad som har resonans, utan det viktigaste är, att man aktualiserar ett krav, som man anser vara i och för sig naturligt och rimligt. Jag vill till detta säga, att så vitt jag för-

står finns det intet skäl för att nu aktualisera ett sådant krav. För att man skall aktualisera ett krav, som i och för sig inte är aktuellt, måste något trängande behov därav kunna åberopas, och något sådant kan jag inte finna vara för handen i detta fall. Därför kan jag heller inte anse det rimligt, att man i nuvarande läge beslutar om utredning i en fråga som denna.

Jag skulle också vilja säga, att enligt min mening skulle det vara oklokt att nu avbryta den utveckling, som försigår på detta område, både inom kyrkan och kring kyrkan, och lämna fältet fritt för allehanda andra sekter och meningsriktningar. Klart står för mig, att om man tar bort statskyrkan så finns behovet av religion och religionsutövning likafullt kvar och att det tomrum som uppstår, när statskyrkan tas bort, automatiskt kommer att fyllas igen av någon ting annat. Antingen får då statskyrkan förvandla sig till en frikyrka — vilket jag tror skulle stöta på rätt betydande svårigheter, om man tänker på de stora meningsskiljaktigheter, som finnas mellan t. ex. schartauaner å ena sidan och mera moderata riktningar å den andra — eller också får man överlämna det område, på vilket statskyrkan nu verkar, till andra frikyrkor. I bägge fallen tror jag, att det skulle bli en utveckling till det sämre.

Man skulle med detta inte bara släppa sambandet mellan stat och kyrka — det kunde ju i och för sig vara tänkbart — utan man skulle också släppa den kontroll, som samhället nu har över den kyrkliga verksamheten. Observera, att när jag i detta sammanhang talar om den kyrkliga verksamheten, så menar jag inte de religiösa åsikterna, ty de skola inte kontrolleras av staten, utan en del av de yttringar som det religiösa livet tar. Där anser jag, att samhället helt naturligt bör ha en viss möjlighet till kontroll, och jag tror att det skulle vara en mycket äventyrlig väg att försöka rasera de små men dock faktiska kontrollmöjligheter, som för närvarande finnas. Det skulle kanske vara principiellt vackert, men det skulle inte vara

förståndigt, och det skulle enligt min mening ur demokratisk synpunkt vara oklokt att föra en sådan politik.

Jag menar, att just ur demokratisk synpunkt ha vi ett behov av en samordning mellan staten och kyrkan. Det ligger i demokratiens eget intresse, att man upprätthåller ett samarbete och en samordning mellan dessa två institutioner och därigenom säkrar ett visst samhälleligt inflytande över även den kyrkliga verksamheten. Det är för övrigt inte alldeles otänkbart, att kyrkan kan komma att bli en täckmantel för reaktionära, kanske t. o. m. totalitära tendenser. Även ur den synpunkten skulle jag tro, att det ligger i statens intresse att inte skilja sig från kyrkan.

Det har här talats om kultur i samband med frågan om statskyrkans vara eller inte vara. Det har sagts, att ett av motiven för att man vill behålla statskyrkan skulle vara, att statskyrkan skulle inom sig rymma mer av kultur än vad frikyrkorna göra — det har också gjorts gällande, att den uppfattningen kanske inte är så alldeles riktig. För min personliga del vill jag ingalunda göra gällande, att den ena eller den andra religiösa meningsriktningen är mer eller mindre kulturell. Detta är för mig inte en fråga om kultur. Det enda jag vill påstå är, att statskyrkan kräver mera av sina förkunnare av ordet både i vad det gäller utbildning och i vad det gäller själva förkunnelsen än många andra religiösa riktningar göra. Och det tycker jag också är någonting som talar till fördel för statskyrkan. Om jag nu skulle få lov att spetsa till det skulle jag alltså vilja säga, att jag personligen föredrar biskop Aulén framför Lewi Pethrus. Jag skulle kanske till och med föredra biskop Giertz framför pastor Freeman.

Jag menar för min del, att vi skola inrikta oss på att reformera och förbättra statskyrkan och inte på att avskaffa den. Dissenterlagskommitténs förslag, som man berört i föregående anföranden, syftar till att införa en högre grad av religionsfrihet än den som för närvarande råder. Jag tycker nog också, att om man kan genomföra det som denna kom-

Om statskyrkosystemets avskaffande.
mitté har föreslagit, så har man fått bort de flesta olägenheterna med den nuvarande ordningen, och det blir inte mycket kvar av det tvång, som man menar att statskyrkan nu utövar. Skulle det till äventyrs vara på det sättet, att man anser, att dissenterlagskommittén inte har gått tillräckligt långt, finns det ju möjlighet att gå ett stycke längre. Den saken kan man alltid diskutera.

Motionären anförde, att det fanns ett skäl — ett mycket starkt skäl — som talade för att man nu skulle ta steget att besluta sig för en utredning om statskyrkans existens, och det var kravet på trosfrihet. Också trosfrihet är emellertid, såsom torde ha framgått av de två senaste anförandena, ett något tänjbart begrepp, och här har redan konstaterats att även där motståndarna till vår svenska statskyrka ha trodd sig finna trosfriheten förverkligad, brister det mycket i det avseendet. För övrigt lär det väl vara så, att vi aldrig torde kunna eller i varje fall våga hundra procentigt förverkliga trosfriheten. Jag föreställer mig att sådana rörelser som Korpelsekten — för att nu ta ett för några år sedan mycket omskrivet fall — inte kunna vara önskvärda och att till och med trosfriheten måste få sig en liten törn, om det gäller att hålla tillbaka sådana osunda utväxter på det religiösa trädet.

Emellertid är jag gärna med om att medge så stor religionsfrihet som det över huvud taget är möjligt. Jag tror att det går att genomföra större religionsfrihet, ty statskyrkan har sådana utvecklingsmöjligheter, att där inte behöver förekomma något tvång — och där förekommer i stort sett inte heller något nämnvärt tvång, såsom här redan har visats. Statskyrkan är med andra ord friare än många frikyrkor. Observera nu, att jag inte skär alla frikyrkor över en kam! Jag gör åtskillnad mellan dem. Men statskyrkan är i alla hänseenden mycket tolerantare än många av dem.

Själv har jag tillhört den svenska statskyrkan i drygt femtio år. Om någon frågar mig, om jag har känt ett tvång av att tillhöra den, måste jag sanningsenligt svara nej. Nå, jag kanske måste göra

Om statskyrkosystemets avskaffande.

en liten reservation! När jag i den tidens mycket bristfälliga folkskola fick lära mig Martin Luthers lilla katekes utantill, så tyckte jag nog, att det var ett besvärligt ingrepp i min frihet, att jag var utsatt för ett tvång. Nu lär ju inte sådant förekomma längre. Jag fick i alla fall göra det. Men det gick bra. Nu tycker jag inte, att jag har tagit någon skada av det, och jag hyser inte hämdkänslor gent emot statskyrkan. Så tror jag för övrigt att det förhåller sig med de flesta människor, när det blir fråga om realiteterna.

Nu medgav motionären, att friheten är större inom statskyrkan än i frikyrkorna, och jag har alltså ingen anledning att gå in på den punkten. Men, sade han, det är dock en avgörande skillnad mellan statskyrkan och frikyrkorna, nämligen att man föds in i statskyrkan och kommer in frivilligt i frikyrkorna. Först och främst, är detta så alldeles riktigt? Föds man inte in i frikyrkorna också, reellt sett? Om föräldrarna äro anslutna till en fri kyrka, är det någon som tror, att barnet, som ligger i vaggan, har någon frihet att bestämma om det skall gå till statskyrkan eller till frikyrkan? Är det inte så att barnet automatiskt så småningom kommer in i samma kyrka som far och mor? Så har det åtminstone varit i de fall som jag har haft tillfälle att följa. Barnen skrivs inte in i församlingen på samma sätt som de skrivs in i statskyrkan, men de kunna inte frigöra sig från det samband de ha med sina föräldrar och med den religion som deras föräldrar omfatta. De bli mer eller mindre automatiskt medlemmar av samma kyrka som deras föräldrar, och i det fallet blir inte skillnaden mellan statskyrka och frikyrka så synnerligen stor.

Men om det också är den formella skillnaden, att de i frikyrkan i varje fall inte vid födelsen skrivs in i en bok, medan de i statskyrkan skrivs in i en församlingsbok, vill jag påstå i likhet med föregående talare, att denna inskrivning egentligen icke innebär något egentligt tvång. Funnes det inte större tvång än detta här i livet, skulle det vara en mycket lycklig värld som vi

levde i! Då skulle vi ha nått fram till en idealtillvaro och ett idealsamhälle. Dess värre är det så, att man får finna sig i mycket som man själv tycker är orimligt. Och det är nog så, att vi födas också till åtskilligt annat än till statskyrkomänniskor. Vi födas hit till världen skolpliktiga, vi födas värnpliktiga, i den mån vi höra till det »starka könet» — jag använder citationstecken kring uttrycket för säkerhets skull. Vi födas vaccinationskyldiga, för att ta ännu ett exempel. Det är alltså åtskilligt som vi födas till i detta samhälle och denna värld. Man kan tycka, att det är tråkigt — många tycka, att värnplikt och vaccination och även skolplikt äro mycket tråkiga ting — men man får väl finna sig i det. Och det lär väl inte komma fram några motioner om att man skall ta bort dessa skyldigheter för de medborgare som inte gilla dem.

Det väsentliga skälet för att avskaffa statskyrkan skulle alltså enligt motionären vara *principen*. Jag har mycket stor respekt för principer, och jag har mycket stor respekt för motionären, vilken jag känner som en ärlig och uppriktig själ och som en man med mycket stark frihetslidelse. Även om jag inte alltid kan följa honom, måste jag göra det erkännandet, att jag tycker han är en uppfriskande företeelse i detta samhälle och i denna församling. Men livet består inte bara av principer! Det består också av realiteter. Jag skall inte försöka redovisa dem utan hänvisar till vad som redan sagts i denna debatt.

Motionären anförde några stora auktoriteter på det religiösa området som stöd för kravet på avskaffande av statskyrkan: biskop Billing, Paul Petter Waldenström och professor Westin. Det nämndes också, att det fanns åtskilliga präster, som nu börjat omfatta tanken på skilsmässa mellan stat och kyrka. Jag bortser nu från Billing och Waldenström. De levde i en helt annan tid än vår, och man vet inte precis, hur de skulle ha ställt sig i dag, om de hade suttit i riksdagen och haft att ta ställning i denna fråga. Jag tror dock att

Om statskyrkosystemets avskaffande.

båda sannolikt skulle ha gått emot motionen. Jag medger gärna, att det nu för tiden finns en och annan statskyrko-präst, som umgås med tanken på att åstadkomma en skilsmässa mellan stat och kyrka. Men jag ber motionären betänka, att de ibland ha en liten räv bakom örat! De mena nämligen, att det skulle vara en mycket härlig sak att bli av med den statliga kontrollen — eller förmynderskapet, som de säga — men mena nog i alla fall, att staten och dess skattedragare skola betala för verksamheten. Jag medger att det ur kyrkans synpunkt, och i varje fall ur vissa prästers synpunkt, skulle vara en synnerligen idealisk lösning av skilsmäsofrågan, om man skulle ordna det på detta sätt.

Om jag skulle sammanfatta min ställning i denna fråga skulle jag vilja säga, att jag inte är principiell motståndare till kravet på skilsmässa mellan stat och kyrka. Jag kan mycket väl tänka mig, att vi någon gång i framtiden kunna och böra genomföra en sådan skilsmässa. Men jag finner, att under nuvarande förhållanden och under överskådlig tid framåt är denna fråga inte aktuell och bör inte heller bli aktuell. Därför menar jag, att man heller inte skall sätta i gång med någon utredning om skilsmässa mellan stat och kyrka, utan man skall nu genomföra den reform på detta område, som dissenterlagskommittén har föreslagit. Och har man den uppfattningen, att skilsmässa mellan stat och kyrka bör genomföras, skall man inte plöttra med dissenterlagskommitténs reformförslag, utan avstå därifrån och i stället inrikta sig på det stora målet: skilsmässa.

För min del är jag alltså av den meningen, att vi skola avvisa skilsmäsokravet både nu och för överskådlig tid framåt och i stället inrikta oss på den reformering på detta område som dissenterlagskommittén har föreslagit och som, när den blir färdig, inte kommer att lämna kvar så värst mycket av det tvång, som man nu tillvitlar svenska statskyrkan.

Med dessa ord ber jag, herr talman,

att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I herr Olssons yttrande instämde herrar *Näsström, Jon Jonsson, Birger Andersson, Hesselbom* och *Hugo Sundberg*.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr STEN: Herr talman! Jag utgår från att jag har kommit på rätt ställe på talarlistan. När nu alla målsägare ha talat — motionären, representanter för utskottets majoritet och minoritet, kammarens högerledare, som ju har ett särskilt ansvar för statskyrkan, och ordföranden i den socialdemokratiska programrevisionen år 1944 — så kan ju tiden vara inne för en vanlig ledamot av kammaren och en vanlig medlem av statskyrkan att ta till orda. Det är klart, att jag i ännu högre grad än herr Andrén har råkat ut för att stolparna ha brunnit ned, men jag finner ändå, att det väsentliga i det som jag tänkte säga ännu icke har blivit framfört.

På grund av erfarenhet från de tillfällen, då vi tidigare ha snuddat vid frågor av denna art, skulle jag anse det nödvändigt att vi, när vi en gång tala ut med varandra i en sådan här fråga, gå litet djupare och vidare. Det är nämligen tydligt, att vad som i själva verket ligger under våra meningsskiljaktigheter är den omständigheten, att vi se olika beträffande religionens ställning i livet och i samhället. Om vi kunde precisera våra utgångspunkter, skulle vi ha lättare för att förstå varandra, både i den fråga som det nu gäller och i den som vi senare komma till i samband med skolreformen.

Jag skulle alltså för min del, utan att avlägga något vittnesbörd och utan att ingå på någon uttömmande utläggning, vilja som en första utgångspunkt ange, att religionen är ett naturligt livsområde även för vår tids människor. Man hör ibland en efterklang av den uppfattningen, att det rör sig om någonting som är

Om statskyrkosystemets avskaffande.

ställt på avskrivning, alltså å ena sidan om kvardröjande religiösa föreställningar och å den andra om en vetenskapligt hållbar åskådning som skall ersätta dessa. Det finns även i utlåtandet och i reservationen uttryck som tyda på att religiös är någonting som man är eller icke är, ungefär som musikalisk. All erfarenhet ger i stället vid handen, att religionen har sin plats tillsammans med ekonomi och politik och kultur såsom någonting som intresserar oss alla. Det är sant, att vi inte äro lika. Det förhållandet, att dessa fyra intressen borde vara jämställda, tar sig inte det uttrycket, att vi äro till 25 procent eller kanske rättare till 100 procent intresserade för vart och ett av dessa livsområden. Att t. ex. i denna församling intressena helt naturligt övervägande, i somliga fall uteslutande, äro politiska, gör oss kanske föga representativa för det folk, av vilket vi eljest representera ett slags genomsnitt. Men vi skola inte härav draga den slutsatsen, att religion är någonting som kan ersättas av något annat.

I samband härmed inverka också de uppfattningar vi ibland höra förfäktas, att de vetenskapsmän, som syssla med hithörande frågor, skulle vara av en annan — underförstått lägre — klass än andra på grund av det s. k. bekännelse-tvånget. Om jag här får tillåta mig en parentes, kan jag ju som en kuriositet skjuta in, att jag aldrig hört att bekännelse-tvånget skulle ha några liknande verkningar när det gäller statsrådets rekrytering. Jag tror inte heller, att någon som stiftat bekantskap med något vetenskapligt arbete på detta område — vi kunna ta ett sådant arbete som Nathan Söderbloms »Den levande Guden» — på allvar vidhåller en dylik deklassering.

Om jag får anföra ett enda litet citat för att belysa och bestyrka min första utgångspunkt, alltså om religionen som ett naturligt område för oss alla, skall jag ta detta från en vetenskapsman, vilkens fria tanke och fria forskning ingen bestrider, nämligen Torgny Segerstedt. Jag kanske för säkerhets skull får skjuta in, att jag hämtar citatet ur en bok, som efter vad jag märkt är en smula om-

stridd. Den är nämligen författad av Lechard Johannesson, en namne till den ene reservanten. Boken heter »40-talet och idéerna». Jag utgår från att själva citatet är riktigt; det är väl hämtat ur någon Idag-spalt i Handelstidningen under något av Segerstedts sista år. Jag citerar: »Det är denna från mänskligt liv oskiljaktiga känsla som bildar jordmånen för allt vad religiositet heter. Religiositeten river ned muren som sin nena rest till vad vi kalla yttervärlden. Den registrerar vad som rör sig i andens allt genomträngande och uppfyllande eterhav. Den öppnar utsikt åt rymder dem ingen tanke kan nå, åt aningens fjärran rike. Religiositeten hindrar människors hjärtan att torka samman, deras vilja att giva tappt. Den är dröm och eld. Den är livets egen utstrålning, därför kan den aldrig dö. Den är det mildaste och ömsintaste, det oböjligaste och trotsigaste som finns i himmel och på jord. Det är den som stilla och omärkligt bygger framtidens värld. Konturlös och svävande övervinner denna livsstämning tillvaros tryck och hindrar 'att hopplöshet faller över mänsklighetens nöd'.»

Samma bok som detta citat är hämtat ur innehåller så vitt skilda ämnen som den nya metafysik, som varit på väg i 40-talets litteratur, och erinringar om att kristendomens urkunder bekräftas av den profana historieskrivningen och forskningen.

Därmed är jag framme vid den andra av mina utgångspunkter vid ställningstagandet till dagens fråga. Den kan kort uttryckas i de orden, att kristendomen är vår religion. Demokratien är dess politiska uttryck, sade nyligen Thomas Mann vid sitt besök i Sverige. Den allmänna rösträtten, folkstyrelsen, grundar sig på kristendomens lära om den enskilda människans oändliga värde, och strävandet till social rättfärdighet bygger på samma lära om att människorna skola bära varandras bördor.

Man talar i samband med den föreliggande frågan om att religionsfrihetens princip kräver det ena eller det andra. Religionsfriheten tillhör utan tvivel de

elementära mänskliga rättigheterna. Men då kristendomen är vår religion, oskiljaktig från västerländsk kultur, rätt och demokrati, är religionsfriheten närmast av teoretisk eller i varje fall principiell innebörd. Om man läst förre danska statsrådet Arne Sörensens — jag antar, att det också är ett namn som den ärade motionären kan gå i god för, eftersom Sörensen var en av de mest kända danska motståndsmännen — korrespondenser till svenska tidningar från länder och folk, där andra religioner dominerar, då förstår man, att modern civilisation och kultur även där mer och mer anses förutsätta kristendom. Så mycket mera då inom den kulturkrets som vi tillhöra.

Jag är angelägen om att detta icke får tolkas som bristande intresse för dissenterlagstiftningen, dess framläggande och antagande. Jag har i tidigare sammanhang tagit avstånd från dem som ha ställt sig likgiltiga härtill, och jag instämmer gärna i de uttalanden som herrar Göransson, Andrén och Olsson gjort i detta avseende.

Om jag alltså har angivit mina utgångspunkter — den principiella ställningen till religionen och till kristendomen — är därmed icke ställning tagen till statskyrkan. Ha religionen och kristendomen den ställning i livet och i samhället, som jag har angivit, äro de naturligtvis icke beroende av statens stöd. Om medborgarna äro organiserade i staten för sin politiska samverkan och människorna äro organiserade i kyrkan för sina religiösa intressen, behöver ju därför icke förhållandet mellan stat och kyrka vara stridens eller oförståelsens, utan det kan ju mycket väl tänkas vara de kommunicerande kärleken. Närmast så framställes väl, om jag minns rätt, förhållandet mellan politik, kultur och religion i Jakob Burekhardts »Världshistoriska betraktelser».

En fullständig boskillnad mellan politik och kultur och religion skulle vara så svår att genomföra, att man erinras om orden: operationen lyckades, men patienten dog. Man behöver endast tänka på den genomslagskraft som kristendo-

Om statskyrkosystemets avskaffande.
men visat sig besitta i politik, i lag och i rätt, som jag redan har erinrat om, men även i litteratur, i dramatik, i konst o. s. v.

Man kommer alltså närmast fram till den frågeställningen: Kyrkan kan undvara staten, men kan staten undvara kyrkan? Man erinras osökt om en bild som, om jag inte minns fel, Rickard Sandler använde i en annan fråga för några årtionden sedan: Om jag hade lösningen till frågan här i min knutna hand, skulle jag våga öppna handen?

Om man skall kunna svara på frågan, om staten kan undvara kyrkan, måste man också få fram några konturer av kyrkans ställning inom det svenska folket och det svenska samhället. Denna ställning är utan tvivel mycket stark. De allra flesta både inom hela folket och av oss här i riksdagens kamrar skulle antagligen bli medlemmar i kyrkan, även om motionärens syften realiserades. De pompösa ord som vi erinrades om under kriget — »Vårt fäderneslands majestät och Guds kyrka, som däruti vilar» — täcka säkerligen fortfarande icke endast ett historiskt, utan även ett levande faktum.

Ett historiskt faktum är emellertid också, att kyrkan på grund av otrohet mot sin kallelse, särskilt i sitt förhållande till striderna för social rättfärdighet, har att dragas med självförvållade svårigheter vid överbringande av det andliga arvet till vår tids människor. Dessa kyrkans självförvållade svårigheter ha ju kompenserats under de senaste hundra åren eller något mer dels av de stora religiösa väckelserörelserna, som vi böra sätta in i deras sammanhang med övriga stora folkrörelser, dels av det inflytande som har utövats av kulturpersonligheter — en del redan nämnda i denna debatt — sådana som Erik Gustaf Geijer, Viktor Rydberg, August Strindberg och andra.

Tyvärr har kyrkan allt fortfarande till synes svårt för att besinna sig. Alltför ofta erinras man inför dess uppträdande om tänkespråk sådana som »ingenting lärt och ingenting glömt» och »den Herren vill förgöra, den slår han med blindhet». Det nyligen avgivna ärkebiskops-

Om statskyrkosystemets avskaffande.

förslaget kan inregistreras bland sådant som framkallar dylika olämpliga tankeassociationer. Även när det gäller att reagera inför politiska händelser, där den kristna ståndpunkten står ganska klar, har man en märkvärdig förmåga att reagera på fel ställe eller på felaktigt sätt. Jag skulle i detta avseende kunna erinra om när en framstående kyrkans man tog till orda gent emot kvarlåtenskapsskatten, ehuru det väl är ganska uppenbart för oss alla, att denna står i full överensstämmelse med evangeliets ställning till egendom och vad därtill hör.

Om denna motion har den verkan på kyrkan, att den inte sluter sig inom sitt skal utan går till allvarlig självprövning, då har kyrkan ännu möjlighet att bota vad som har brustit. I dessa kritiska uttalanden ligger icke, att kyrkan bör anpassa sig efter någonting annat än sina egna djupaste intentioner.

Motionären och den ene reservanten ha kunnat åberopa det socialdemokratiska partiprogrammet till stöd för sin ståndpunkt. Redan utskottets förteckning över de ledamöter, som varit närvarande vid ärendets behandling, vittnar emellertid om att denna omständighet icke ansetts förpliktande. Om jag väckte en motion här i kammaren om vårt statskicks, en punkt, där jag är radikal eller konservativ — vilketdera man vill kalla det — såsom herr Nerman i denna fråga, så antar jag att mina partikamrater icke av den omständigheten, att motionen väckts just det året, skulle anse sig förpliktade att då rösta för densamma. Det blev, som vi minnas, för några årtionden sedan en stor strid, när Lindhagen väckte en dylik motion.

Om man skulle gå tillbaka till vad skrifterna innehålla angående partiets behandling av frågan, då partistyrelsen med P. Albin Hansson i spetsen anslöt sig till programrevisionen med Karl Johan Olsson såsom den ledande, skulle man finna goda uttryck både från den segrande sidan och den som led nederlag, vilka tala för att utskottets ställningstagande står i bättre överensstämmelse med partiets ståndpunkt. De som anse att religionsfrihet betyder frihet

från religionen äro icke flera på socialdemokratiskt håll än på andra.

En medlem av den nuvarande regeringen — den som sköter dess relationer till kyrkan — skrev här om året i en djupt tänkvärd uppsats i »En bok om människan» några ord, som i ett nötskal innesluta problemet om förhållandet mellan kyrkan och vad han kallar »sambällsförbättringens rörelser». Han säger, att »även när dessa frigjorde sig från den yttre bekännelsen av kristendomen, till stor del till följd av kyrkans 'otrohet mot sin mission' och hennes tjänares förvärldsligade syn, så voro dock de grundsatsar, som voro för rörelsen de ledande, direkt hämtade från den kristna moralen».

Samma tankegång har tidigare uttalats av Marcus Thrane, som verkade några årtionden före August Palm och alltså är en av dem som introducerade den socialdemokratiska arbetarrörelsen på nordisk botten, genom de ord, som kunna sägas karakterisera vad dessa nordiska arbetarrörelser sedan dess under hundra år eftersträvat, nämligen att »inom stats- och samhällslivet förverkliga religionens högsta grundsatsar».

Det är från dessa synpunkter och efter dessa överväganden, herr talman, som jag ansluter mig till utskottets hemställan.

Herr LINDSTRÖM: Herr talman! Jag trodde inte att denna debatt skulle bli någon plattform för personliga religiösa bekännelser av den art, som vi nyss ha fått lyssna till. Jag skall heller inte fördjupa mig i religionens outgrundliga labyrinter. Jag skall hålla mig till frågan, sådan den föreligger, när vi nu gå att fatta ett beslut i den ena eller andra riktningen.

Jag vill säga, att herr Nermans motion har bringat bekymmer åt några här i kammaren, emedan vi principiellt dela hans mening men icke anse, att frågans läge är sådant, att man nu med någon större fördel kan driva fram en utredning.

Jag vill, herr talman, framhålla att

med min syn på hela detta problem verkar det ganska främmande, att det i dess väsentligaste aspekter skulle kunna lösas genom riksdagsmotioner och riksdagsbeslut.

Jag återkommer till en sak, som tidigare berörts i debatten, nämligen att vi nu inte ha att ta ställning till ett dagsaktuellt problem i vanlig bemärkelse. Vi ha att ta ställning till en företeelse, som, så långt historien ger oss ljus och långt tidigare än detta ljus började uppenbara sig, har spelat en oerhörd roll i människornas liv. När herr Nerman i sitt anförande här sade, att den svenska statskyrkan historiskt sett inte var någon uråldrig organisation, så kan man säga, att det formellt taget var riktigt. Men här ha vi, anser jag, att ta hänsyn till någonting, som har större historisk bärkraft, nämligen själva kyrkotanken, som fanns i den katolska världskyrkan och som har funnits i de flesta religiösa sammanslutningar under tider, vi kunna överblicka.

Denna kyrkotanke, som naturligt är förenad med det religiösa behovet inom människorna och de religiösa strömningarna bland människorna, lever än i dag, ingalunda i någon enkel form utan i ett mycket stort antal former. Det är alldeles överflödigt av herr Sten och andra att här komma och undervisa oss om att kristendomen i vårt land och religionen över huvud taget i hela världen har ett mycket mäktigt inflytande. Det veta alla människor, och det måste vi, såsom det har sagts av flera talare, ta hänsyn till.

Jag skall inte gå in på det kapitlet, utan jag skall i stället ta upp saken på ett annat sätt.

Min uppfattning om religionen i stort har jag i huvudsak fått ifrån Ludwig Feuerbach, den tyske filosof, som radikalt ingrep i tänkesättet och tankebanorna under förra århundradets första hälft. Han gjorde djupa studier i gudsföreställningarna och de religiösa strömningarna och kom till det resultatet, att vad vi här stodo inför var framför allt ett sociologiskt eller ett socialpsykologiskt problem. Det är naturligtvis full-

Om statskyrkosystemets avskaffande.

komligt omöjligt att nu i denna debatt draga fram hela den nyanserade motiveringen eller alla de iakttagelser, som han har gjort. Denna syn är ändå min utgångspunkt, och det är alldeles klart, att om man har den synen, måste man också se, att i det nuvarande samhället de religiösa föreställningarna och rörelserna ha stor betydelse. De ha sådan vikt, att de människor, som deltaga i lösandet av samhällsfrågor och över huvud taget syssla med samhällsfrågor, inte kunna nonchalera den och framför allt inte, herr talman, tro att dessa frågor kunna lösas på ett schablonmässigt sätt liksom vilken annan riksdagsfråga som helst, som rör en konkret sak. Här måste vi uppenbarligen placera in hela problemet i den historiska utvecklingen. Det är en process inom människorna och samhället självt, som till slut avgör utgången av denna sekellånga strid.

För min del har jag tyckt mig märka — detsamma har antytts av flera talare i denna debatt — att religionssystemen, sådana de framstodo för våra förfäder, och de religiösa tankarna över huvud taget ha undergått en mycket stark förvittring. De religiösa institutionerna ha också undergått en sådan förvittringsprocess, och i främsta rummet det man kallar för statskyrkan. För min del — jag säger det öppet, herr talman — hoppas jag på att denna förvittringsprocess skall fortgå, så att hela detta väldiga problem löser sig på ett naturligt och smärtfritt sätt.

En av Sveriges biskopar, hans högvördighet biskopen i Göteborg, talade upprepade gånger i sitt herdabrev förra sommaren om »Svenska kyrkans sjuka kropp». Jag tror att herr biskopen den gången fann ett ganska lyckligt uttryck, och det kan jag gratulera honom till, ty han tillhör vanligen inte dem som ha förmågan att finna de lyckligaste uttrycken. Nåväl, han ställde framför oss med dessa ord ett problem, som existerar och som på ett säregt sätt framträder för oss i vårt land och säkerligen också i många andra länder.

Herr Andrén åberopade de många, som följde de kyrkliga ceremonierna, fast-

Om statskyrkosystemets avskaffande.

än de inte direkt hade kyrkans lära, och det har anförts andra sådana exempel. Också herr Nerman var inne på den saken, och han sade mycket riktigt, att det är slentrian. Människor, som låta döpa sina barn och som vigas kyrkligt o. s. v., göra det av vana, och de skulle icke göra det, om de hade den verkliga respekten för kyrkans lära, den respekt som ligger däri, att de trodde på att detta hade någon djupare innebörd för deras eget liv. Här har det blivit ceremonier utan innehåll, någonting som är mycket typiskt för upplösningsperioder inom olika institutioner.

Jag var liksom min ärade vän landshövdingen i Örebro län med i partiets programkommission, som förberedde det partiöprogram som antogs 1944. Jag tillhörde också dem som föreslog, att den gamla programpunkten om statskyrkosystemets avskaffande skulle försvinna ur denna text. Jag var ute på möten och motiverade min ståndpunkt. Jag sade, att den inte var principiell, utan hade andra grunder. Vi äro, yttrade jag, inte mogna för att ta upp detta problem, ty vi tänka inte allvarligt på att lösa det själva, och vi äro alltför slentrianbundna. De unga gossarna skällde på mig — ganska spetsigt, för resten. Då beslöt jag att debatten skulle avbrytas för en åskådningsundervisning. Jag sade till dem — det var väl hundra människor närvarande — ungefär följande: »Åtskilliga av er äro gifta. Hur många är det som gifte sig för präst?» Ja, 98 procent hade gift sig kyrkligt, och bara 2 procent av dessa radikaler voro borgerligt vigda. Och samma var förhållandet i fråga om barn dopet. Man måste säga, att när förhållandet är sådant, har man en ganska svag grund att stå på.

Men, herr talman, fastän dessa förhållanden verka som hypokrisi, slentrian och tanklöshet, skola vi inte vara direkt missnöjda med dem. Ty under en period, där människornas »andliga» livsyttningar — jag hoppas stenograferna sätta ordet andliga inom citations-tecken — få sådana former, då behö-

ver man inte frukta, att det göres några starkare attacker mot de medborgare, som vilja stå fria från allt detta. Det är en gammal iakttagelse, att andliga upplösningsperioder ha varit mycket gynnsamma tider för människor, som ha sökt andlig frihet. I allt detta ligger alltså fortfarande något positivt gott, och för min del — jag understryker det, herr talman — skulle jag helst av allt vilja låta denna process fortgå i tystnad, så att människorna en dag vaknade upp i ett samhälle, där man inte behövde dessa institutioner, emedan människornas behov av sådana ting dött bort.

Man kan säga, att det tar lång tid och att inte vi få se det. Ja, herr talman, det kommer det att göra, och vi komma inte att få se det. Ty tankar och känslor, som i tusentals år ha varit så intimt förbundna med människornas föreställningsvärld och som äro så djupt förankrade i deras sjäsliv och tänkesätt, måste ha en lång tid på sig för att lakas ut och försvinna för nya livsformer och andra föreställningar.

Jag anser det vara det mest lyckliga i detta sammanhang, att man går fram över en ny dissenterlagstiftning, och i och för sig hälsar jag med mycket stor tillfredsställelse, att det har kommit ett förslag om en sådan lagstiftning, som — vilket vi väl alla hoppas — skall föreläggas riksdagen nästa år. Men jag kan inte säga, att jag är nöjd med förslaget, som det nu är utformat av kommittén.

I den kommitté, som har utarbetat betänkandet, finns det egentligen icke en enda ledamot, som representerar de människor, som skulle få en alldeles särskild förmån genom den nya lagen, nämligen de som skulle utträda ur statskyrkan utan att inträda i annat trosamfund. Detta gäller dem, som ha den synpunkt som jag närmast företräder, med andra ord alla dem — och dit hör, om jag får göra en trosbekännelse, herr talman, även jag — som efter åtskilliga slitningar med dessa problem ha kommit fram till en klar ateistisk ståndpunkt. Det hade varit, tycker jag, ganska självklart, att även vi usla och fördömda

»hedningar» hade fått ett ord med i laget, när det i alla fall har varit oss som man till dels velat befria. Detta är ganska typiskt för gången när det gäller dessa frågor.

Jag har invändningar mot förslaget till dissenterlagstiftning, och på en punkt har jag alldeles speciella invändningar. Jag skall ta upp dem, emedan herr Göransson i sitt hjärteknipande anförande här i kammaren särskilt uppehöll sig vid samma sak. Jag syftar på 6 § i dissenterlagskommitténs förslag till religionsfrihetslag, där det står stadgat, att man visserligen har rätt att utträda ur kyrkan vid den och den åldern utan att ansluta sig till annat trosamfund, men där det inte står ett dugg om inträdet. När det gäller en sådan institution som kyrkan, herr talman, den heliga allmänliga kyrkan, som enligt herr Stens vibrationer nyss skulle ha så outgrundligt djup betydelse inte bara för herr Sten personligen — det hörde vi nog av hans tal — utan även för oss alla, om jag fattade hans mening rätt — skulle man inte när det gäller dessa mycket höga ting kunna begära, att kvalifikationen vore, att man *trädde in* och inte bara av nåd skulle få rättighet att *träda ut* vid en viss ålder?

Allt detta påminner mig om en gammal diskussion inom brittisk politik om fackföreningarnas kollektiva anslutning till politiska partier. Det var en fråga, om man skulle tillämpa principen *contracting in* för dem som ville vara med eller principen *contracting out* för dem som inte ville vara med. Nu har dissenterlagskommittén knåsat principen *contracting out*, men jag skulle vilja rekommendera Kungl. Maj:t att inte acceptera någon annan princip än *contracting in* för dem som verkligen vilja komma in. Vi kunna vara överens om att det inte är någon religionsfrihet att med tvång behålla människor i ett religiöst samfund tills de äro 18 år.

Jag har också anmärkningar mot den ställning, som lärarna enligt förslaget skola intaga till statskyrkan, och jag riktar mig med all den energi, som jag är mäktig att uppbjuda, mot tanken på

Om statskyrkosystemets avskaffande.
att lärarna vid de teologiska fakulteterna vid våra universitet med nödvändighet skola vara konfessionsbundna.

Jag hoppas alltså, att vi få en ny dissenterlag, men jag önskar att vi få en, som är mera genomsyrad av religionsfrihetens princip än den som nu bjudits oss i kommitténs betänkande.

Det har frapperat mig, herr talman, att man inte så mycket uppehållit sig vid principerna i den här frågan utan mest sysslat med vad man skulle kunna kalla praktiska frågor. Herr Andrén sade till herr Nerman med en viss emfas, att ingen tvingar herr Nerman att gå i kyrkan eller döpa sina barn o. s. v., och herr Göransson hade också liknande vändningar. Nej, det är klart att det är en förmån att vi icke tvingas till en hel del av detta, om vi för våra åskådningars skull inte vilja vara med därom. Men om jag ser saken mera ur deras synpunkt, som jag här nämnde, än ur min egen synpunkt, frågar jag, herr talman, om inte den halvhets, som man så många gånger har klandrat, helt och hållet kvarstår. Visserligen skola vi ha en statskyrka, och visserligen skola vi ha formella band med den, men var och en får ju göra som han vill, och detta att han får göra som han vill är det väsentliga. Kristendomen är inte längre det väsentliga. Ur mina synpunkter är det, tycker jag, något alldeles förträffligt, men jag föreställer mig, att det *borde* vara ganska svårt för bekännarna i denna församling att med någon större entusiasm komma dragande med denna otroligt vida licens åt inte bara de rena »hedningarna», utan även de slöa och likgiltiga.

Om vi nu skulle skilja kyrkan från staten, finns ju kristendomen kvar i alla fall. Det har riktigt sagts, att man inte vill åt kristendomen — den kan man inte komma åt — men herr Göransson tog upp ett annat mycket intressant problem, nämligen problemet om bekännelsekyrkorna å ena sidan och folkkyrkan å den andra. Bekännelsekyrkan, det var de som hade den rätta och fina och entusiastiska tron, medan folkkyrkan var den stora, väldiga sumpen, i vilken alla

Om statskyrkosystemets avskaffande.

möjliga fiskar och kanske även andra vattendjur kastades in huller om buller. Och detta senare skulle vara det fina med folkkyrkan, som den nu kallas, när statskyrkan inte är ett riktigt prydligt namn. Om man, herr talman, tänker på denna sofistisk, så tror jag att man ännu mer blir på det klara med att vi äro inne på den förvittringens väg, som jag talade om nyss, och att man borde vara tacksam mot dess tillskyndare inom det kristna lägret. Det säger jag öppet här, men jag säger också, att icke är synen uppbygglig!

Det sägs nu här att kristendomen är vår demokratis grund. Det är någonting, som aldrig har kunnat klaras upp, och det hör till de problem, som vi inte heller kunna utreda. Det har blivit ett slentrianmässigt uttalande, som just nu går som en dussinvara på alla marknader. Man pekar på det senaste kriget och detta väldiga barbari, som sänkte sig över Europa, och framhåller att det var de kristna, som framför allt bjödo motstånd. Ja, det var kristna, som gjorde motstånd, och för dem ha vi den största respekt. Det var en tillgång för mänskligheten i dessa dystra dagar. Men dessa kristna hade på grund av de historiska omständigheter, som jag här har berört, ett starkare skydd från början, det skydd som religionen ger människor i våra tider i allmänhet. Även detta skydd försvagades, men det hade däri ett försvar i början, och de kunde därför framträda. Men det fanns också många tusen intellektuella, som inte tillhörde några religiösa konfessioner men som också uppträdde till demokratiens försvar. De blevo tystade fortare än de andra. De tingo knappast något tillfälle att komma till tals i diktaturländerna, och de hade heller inga samfund bakom sig; det var här individuella frihetsröster som gjorde sig gällande. Här kan man inte hänvisa till en allmän idé och säga, att det är kristendomen, som har varit det väsentliga. Här måste man gå djupare, innan man kommer fram till någon riktig uppfattning om hur det hela har gått till.

Ja, herr talman, mycket skulle ytter-

ligare ha varit att säga, men jag skall inte hålla på mycket längre. Som herr talmannen har lagt märke till är jag mycket skeptisk gentemot herr Nermans förslag, ty jag tror inte att man här skulle komma något stycke på vägen genom en utredning. Å andra sidan är det naturligtvis omöjligt för mig att ur principiella synpunkter och på utskottets motivering rösta för att man skall låta det vara vid vad det är. Min principiella syn på dessa problem tvingar mig alltså i nuvarande stund att inte rösta emot herr Nermans motion och utskottsreservanternas förslag, som förvisso har ett långt perspektiv framåt, ty det kommer att ta en lång tid, innan kravet på skillnad mellan stat och kyrka förverkligas.

Så kan man, herr talman, komma i en situation, som är egendomlig. Men man måste bestämma sig även i sådana lägen. Jag tror inte på att herr Nerman med sin motion har blåst några nya signaler, som komma att ljuda långt in i framtiden. Som jag redan har sagt, så röra sig dessa ting på helt andra vidder. Men han har hävdad en princip, som ingen kan gå emot och som ansluter sig till tanken på full religionsfrihet.

Herr GÖRANSSON (kort genmäle): Herr talman! Herr Lindström har här talat om vissa saker, som inte alls varit före i debatten. För att undvika varje missförstånd vill jag direkt säga ifrån, att när jag här har talat om demokratiens grund så har jag icke på något sätt försökt göra gällande, att icke-kristna människor inte skulle lika energiskt som de kristna ha deltagit i till exempel motståndsrörelsen. Här har inte någon sådan värdering gjorts, och om påståenden i den riktningen skulle framställas från kristet håll, så kan jag inte ställas till svars för sådana högfärdiga uttjuttelser.

Jag vill rikta en gensaga mot att herr Lindström använde orden »dussinvara» och »prat» om påståendena, att kristendomen är demokratiens grund. Man kan ha olika meningar därom. Jag vet att till

exempel herr Lindström urgerar nyplatonismen och stoicismen såsom med kristendomen jämförbara etiska åskådningar. Det må herr Lindström naturligtvis göra. Men de som mena, att demokratien ytterst vilar på den kristna uppfattningen om människovärdet, äro nog inte ute i ogjort väder. Jag vill åberopa ett yttrande av en, som jag tror, partivän till herr Lindström, nämligen professor Alf Ross i Köpenhamn, som år 1948 utgav sin mycket uppmärksammade bok »Varför demokrati?» Ross säger bland annat: »Det vår tid mer än något annat har behov av efter nazismens moraliska upplösning av alla värden, är ett återupprättande av den moraliska tron på människovärdet. Jag tror att den djupaste inspirationskällan till en sådan återfödelse allttjämt är att söka i den humanism och kristendom som genom årtusenden har utgjort grundvalen för vår kultur.»

Sådana yttranden kan man ju inte avvisa bara med påståenden om »dussinvara» eller »prat».

När jag använde ordet folkkyrka, gjorde jag det inte därför att ordet statskyrka skulle vara mindre fint. Med folkkyrka åsyftar jag själva församlingsbegreppet, alltså i dess motsats till bekännelsekyrkan, under det att jag med statskyrka menar en kyrka som i motsats till frikyrkan inte står i beroende till staten.

Herr LINDSTRÖM (kort genmäle): Herr talman! Med anledning av vad herr Göransson nu sagt vill jag understryka, att jag riktade mig mot den tydliga monopoliseringstendens, som fanns i herr Göranssons första anförande, då han ville mobilisera all verklig demokrati för kristendomens del och klart sade ifrån, att demokratien icke kan tänkas utan den kristna grunden.

Herr MOGÅRD: Herr talman! Herr Göransson yttrade i sitt anförande, att det är 30 år sedan en sådan här debatt fördes i riksdagen. Det kan därför sägas

Om statskyrkosystemets avskaffande.

vara gott och betydelsefullt, att man efter så långt uppehåll ånyo dryftar ett ur olika synpunkter så intressant spörsmål som förhållandet mellan stat och kyrka — eller statskyrkan, som det kallas. Och eftersom jag väl är den ende här i kammaren som blir »avskaffad», om herr Nerman får sin vilja fram, så kan det måhända inte anses alldeles opåkallat, om jag yttrar några ord så att säga under galgen.

Herr Göransson gjorde gällande i sitt mycket intressanta anförande, att ett eventuellt bifall till utredningsyrkandet skulle förorsaka stor förvirring och rädsla i den kyrkliga verksamheten och bland kyrkans prästerskap. Jag tror för min del att detta är en smula överdrivet. Diskussionen om kyrkans skiljande från staten har pågått så länge jag har varit präst; väldiga lutherska tobaksmon ha sedan hundra år lägrat sig över dessa otaliga debatter i prästgårdar och på pastorsexpeditioner. Detta förslag är alltså inte någonting som precis skakar nutidens präster. Men naturligtvis måste man ha en sak klar för sig, om ett yrkande om statskyrkans avskaffande verkligen har en allvarlig bakgrund, nämligen huruvida människorna över huvud taget vänt inte bara kyrkan utan också kristendomen ryggen.

Sämre bevandrade i kyrkohistorien äro inte vi präster än att vi veta och erkänna, att det är en bestämd skillnad mellan å ena sidan kristendomen eller religionen och å andra sidan de organisationsformer den klädes i. Statskyrka eller inte statskyrka, det är ingen religiös fråga, utan ett organisationsproblem, ett administrativt spörsmål, som har lösts förr och som kan lösas på mycket olika sätt utan att kristendomen därmed gått under.

Alla kristna veta att den, som så att säga lade grunden *inte* till statskyrkan, men till den kristna församlingen, uttryckligen förklarade: »Mitt rike är icke av denna världen.» Och det bud, vari han sammanfattade hela meningen och syftet med människornas religiösa fostran, var det gamla enkla: »Du skall älska Herren din Gud av allt ditt hjärta och all din

Om statskyrkosystemets avskaffande.

själ och allt ditt förnuft» och »Du skall älska din nästa såsom dig själv».

Sedan kan man ju fråga, hur det kommit sig att på denna mycket enkla lära och dess ursprung byggts alla dessa väldiga kyrkosamfund av olika slag, kyrkostater som den romersk-katolska, statskyrkor som den svenska och frikyrkor i alla deras gestaltningar. Jag tror, att de alla haft sin bestämda mening och sitt särskilda syfte, som min ärade och värderade vän Ture Nerman kanske inte har tänkt så mycket på. Man har helt enkelt behövt dessa organisationer. Det har varit nödvändigt att ge den enkla läran så att säga ett redskap, ett instrument, för att den skulle kunna göra sig gällande bland människorna. Det kan kallas statskyrka eller frikyrka, och det kan vara mycket bräckligt och utnött, men redan den helige Augustinus sade: »Man skall icke riva ned Herrens lada för att det finns agnar i den, och man skall icke kasta bort nätet för att många fiskar, som fångas i det, äro fula.» Det betydelsefulla när det gäller en kyrkoorganisation är just uppfostringssyftet, även när det gäller den organisation som nu — enligt min uppfattning fullständigt felaktigt — benämnes statskyrka.

Herr Nerman använder i sin motion 22 gånger ordet statskyrka, och vid ett tillfälle höjer han sig rent av i ett slags poetisk flykt och använder uttrycket »monopolkyrka». Jag fattar inte hur man egentligen kan använda ordet statskyrka på det sättet, då veterligen denna term inte förekommer någonstans i gällande svensk lagtext. Första gången ordet statskyrka använts i vårt land lär ha varit i en roman, som August Blanche skrev någon gång i mitten på 1800-talet. Dissenterlagskommittén har, tycker jag, blivit ett offer för ordets makt över tanken, då den använt ordet statskyrka i så att säga normalt lagtekniskt sammanhang.

Vad innebär nämligen statskyrko-begreppet efter svensk sed och uppfattning? Det betyder helt enkelt, att svenska staten garanterar kyrkan rätt och frihet att bedriva sin undervisning och tillser, att hennes präster motsvara vissa kulturella standardkrav, samt bereder

den ekonomiska förutsättningen, som hör till en statskyrkoinstitution. »Statskyrkan» i Sverige har intet legalt innehåll, ingen egen rättskapacitet. Ingen människa kan stämma statskyrkan, den har ingen egendom. Icke heller »folkkyrkan» har egendom, utan all egendom, som kyrkan förfogar över, är socknarnas, församlingarnas. Vi ha här i landet en sockenkyrka, gudskelov.

Herr Nerman sade, att statskyrkan inte var någon gammal institution, den var bara från Gustav Vasas tid. Jag vill säga, att den form av kyrkostyrelse, som i dag oriktigt benämnes statskyrka, har mycket äldre anor än från Gustav Vasa. Det är en gammal germansk organisationsform. Det var en kättersk skara, kallad arianer, som kristnade germanerna. Enligt kyrkohistorien utmärktes arianerna av att de inte trodde på Kristi gudom. På denna trodde däremot den romerska kyrkostaten. När påven på sin tid övertog ledningen också av den germanska kristenheten, sökte han med all makt fördriva just dessa kätterska uppfattningar, som hystes av germanerna. I stor utsträckning lyckades han i sitt uppsåt, men faktiskt blev det i dessa nordliga delar av den heliga allmänliga kyrkan så, att där kom att bli rådande en särskild självständighetsiver. I synnerhet blev detta förhållandet i Sverige, där kyrkan allt sedan tidigaste år varit en sockenkyrka med en hög grad av självständighet. Hon har fått välja sina präster själv — vilket sällan har inträffat annorstädes i katolska länder — och hon har på olika sätt fått bestämma sina villkor själv. Det är faktiskt detta, som alljämt utgör nerven i vår känsla för kommunal självstyrelse.

Det är därför jag aldrig kan acceptera den uppfattningen, att den svenska kyrkan är en statskyrka. Och jag tycker alltid, att det är svårt att lyssna till dem som mena att det är från Stockholm, från kanslihuset, kammarkollegium och statskontoret, som den svenska kyrkan ledes och inspireras. Så är inte förhållandet. En enskild församling skulle exempelvis icke behöva upptaga en enda kollekt, om den inte ville. Det är en

fiktion, när Kungl. Maj:t »medger», att kollekt får upptagas, och domkapitlet sedan utfärda »förständigande» för församlingarna att upptaga kollekt. Församlingarna ha frihet att göra som de vilja därvidlag. Den svenska kyrkan är i grund och botten uppbyggd på denna sockensjälvständighet.

Jag skulle också vilja peka på en annan sak, som man mycket sällan har observerat när man talat om kampen för att avskaffa den s. k. statskyrkan. Herr Nerman berörde frågan i sitt anförande, då han sade, att man här i Sverige först under senare hälften av 1800-talet egentligen började känna statskyrkotvånget och på allvar började resa sig mot det. Ja, jag var verkligen med i den här förut omnämnda programkommissionen inom det socialdemokratiska partiet år 1944, och jag gjorde då en del undersökningar om hur det blivit så, att det svenska arbetarpartiet länge intog en deciderat antikyrklig ståndpunkt. Jag fann, inte minst av vad Hjalmar Branting skrev i Social-Demokraten och anorstädes, att de ledande intellektuella inom partiet på den tiden voro oerhört starkt engagerade i den samtidigt pågående kulturkampen i Frankrike. I Frankrike med dess egenartade kyrkovillkor — det fanns 16 ärkebiskopar, 66 biskopar, 30 000 präster och 200 000 munkar och nunnor — fördes kampen mot något verkligt farligt, nämligen ett klerikalt vanstyre. Denna kulturkamp ville de ledande inom den radikala intelligensen så överföra på våra lugna, stillsamma lantförhållanden här i Sverige. Liksom Briand, Jaurès och andra fransmän stredo mot den katolska hierarkin och den politiska klerikalismen i Frankrike, skulle vi i Sverige, menade de, utkämpa samma kamp mot den handfull gamla prostar och biskopar, som funnos här på den tiden och som förvisso i mycket ringa utsträckning hade något samlat kyrkligt program, utan som levde stillsamt liksom vilken annan svensk ämbetsman som helst. Just denna inställning har sedan påverkat mängas tankar i kyrkliga frågor, och jag skulle tro att vår vän Ture

Om statskyrkosystemets avskaffande.

Nerman har kommit fram till sin antiklerikala inställning delvis på denna väg — som ju i grund och botten inte är någon väg, enligt vad den historiska undersökningen visar.

När jag ibland sett vilka ämnen våra teologer vid akademierna skriva om, har det förvånat mig, att man så ofta förgäter så betydelsefulla kyrkliga spörsmål och sammanhang som dem, vilka herr Nermans och herr Göranssons utomordentliga anföranden här i dag berörde. Där fanns en mängd uppslag till doktorsavhandlingar av betydelse. Men i stället för att ägna sig åt problem, som det skulle vara av verkligt värde för både kyrkligt intresserade och ointresserade att få behandlade, disputerar man om sådana saker som trolltrummor bland kongonegrer och ogräset hos profeten Hosea, eller också studerar man och analyserar 10 000 torra predikosidor av någon biskop under 1800-talet. Detta är någonting, som jag måste konstatera med ledsnad.

Herr Olsson i Örebro framförde en mycket god tanke såsom alternativ till förslaget om utredning, då han sade: Gör av statskyrkan vad som kan bli någonting gott och bra i det samhälle och i det sammanhang, vari hon befinner sig!

Det kan och bör man göra. Och jag föreställer mig, att man aldrig kan avvara en viss kyrklig organisation i nära sammanhang med statsmakten. Vilket samhälle kan tolerera en absolut och obegränsad religionsfrihet? Inte kunna de stater, som ha genomfört kyrkans skiljande från staten, säga att de ha realiserat religionsfrihetens princip. De kunna det helt enkelt inte — ett exempel är Amerikas förenta stater — därför att en fullständig religionsfrihet medför de allvarligaste olägenheter för samhällets lugn och utveckling. En fullständig religionsfrihet är inte en frihet av vanligt slag — den är mera lik den där friheten som man talade om förr: friheten för den fattige, som hungrar, att svälta ihjäl. Man kan inte acceptera den fullständiga religionsfriheten. En vettig statsledning, ett vettigt parlament måste

Om statskyrkosystemets avskaffande.

ovillkorligen, om inte alltid älska så dock på det sättet värda sig om religionen, att den kan fullgöra sin goda och nyttiga samhällsuppgift.

När Fredrika Bremer kom tillbaka från sin resa i Nordamerika och skrev en bok om de iakttagelser hon hade gjort — hon var ju en liberalt sinnad kvinna med mycket vaken blick för sammanhängen — sade hon att vad hon fann bättre i Sverige än i Amerika var att vi här hemma hade vad hon kallade en mild och tolerant statskyrka som medgav, ja, betraktade det som en förmån att det fanns religiösa särorganisationer, sekter och dylikt, som med sin värme kunde tina upp den officiella kyrkans kyliga väsen. Jag tror att det äger sin riktighet ännu i dag, att en statskyrka icke får vara av den beskaffenheten, att hon förtrycker och förhindrar. Hon skall tvärtom värda och gagna allt som är gemensamt och gott och bra, även i förhållande till dem som icke hysa kyrkans lärouppfattning.

Med dessa ord har jag inte sagt, att en utredning inte skulle kunna vara nyttig. Jag har tvärtom den uppfattningen, att mycket av vad som har framhållits i denna debatt nog är av den art, att man inte minst från kyrkans och prästernas eget håll har anledning att tänka på det. Men jag tror å andra sidan att en utredning, om den skulle verkställas just nu, icke skulle medföra de resultat som man väntar och som man skulle behöva. Det är klokare att se hur dissenterlagstiftningsförslaget kommer att verka, när det en gång föres ut i livet, innan man går åstad och begär en så oerhört omfattande utredning som utskottsreservanterna syfta till.

Därför måste jag, herr talman, ansluta mig till vad utskottet i sitt utlåtande har hemställt.

Herr LUNDQVIST: Herr talman! Eftersom jag har deltagit i behandlingen av detta ärende inom utskottet — ehuru väl jag inte hade tillfälle att närvara vid själva slutvoteringen — vill jag säga några få ord om mottagandet av motionen i

utskottet och om min personliga inställning till densamma.

Motionen mottogs i utskottet liksom här i kammaren med allmän sympati. Att ändock tveksamheten inom utskottet liksom också här i kammaren har varit allmän gent emot det i motionen framställda yrkandet, framgår av den starka majoritet, som står bakom utskottets avslagsyrkande. Och det är väl inte heller så underligt, att en sådan tveksamhet förekommit. Ingen lär nämligen kunna förneka, att utvecklingen inom den svenska kyrkan under senare tid mer och mer har bestämts av hänsyn till samvetsfrihetens fordringar. Numera kan man väl inte heller gärna tala om att kyrkan utövar något som helst tvång mot sina medlemmar. Det är nog så rätt som utskottet säger i utlåtandet, att kyrkan inte påtvingar någon sina tjänster mot hans egen vilja och att det beror helt av den enskilda kyrkomedlemmens fria avgörande, om han vill delta i kyrkans liv och arbete.

Vi ha inom utskottet inte heller kunnat komma förbi det föreliggande dissenterlagsförslaget. Med vetskap om att detta förslag — mer eller mindre omarbetat — är att vänta i form av proposition redan vid nästa års riksdag ha vi ansett att den här begärda utredningen inte borde sättas i gång nu.

Jag tror förvisso att kyrkan kan både leva och verka kanske fullt ut lika bra som nu, om bandet mellan stat och kyrka brytes. Men från landets och medborgarnas synpunkt torde en sådan brytning icke vara något, som man bör längta efter eller arbeta på att få fram. I varje fall är jag av den bestämda uppfattningen, att det åtminstone för närvarande icke finns någon anledning att företa en så genomgripande åtgärd som att efter månghundraårig samhörighet bryta bandet mellan stat och kyrka. Jag är rädd för att detta lätt skulle bli inte bara en brytning mellan stat och kyrka, utan också en brytning mellan stat och religion. I varje fall kunde nog ett dylikt steg på många håll komma att tolkas på det sättet.

I motionen säger herr Nerman: »Det

mest betänkliga med en monopoliserad statskyrka är dock, att den alldeles överväldigande majoriteten av dess medlemmar äro religiöst mindervärdiga, rena namn- och konvenanskristna, som inte ha valt sitt religiösa hemvist såsom i regel frikyrkornas folk, ett förhållande som förblir en black om foten på en statskyrka så länge en sådan existerar.» Jag vill, herr talman, visst inte förneka att det nog tyvärr är så, att flertalet kanske, åtminstone för människors ögon, höra hemma inom den kategorien. Personligen är jag emellertid mycket glad över och tacksam för att det finns en kyrka med plats också för de oändligt många av vårt folk, som ännu inte ha kommit fram till full och hel kristen tro. I mina ögon är det angeläget och önskvärt, att även dessa helt naturligt få höra kyrkan till. Det är ingen utomstående som kan veta vad som rör sig i andra människors själsliv. Jag tror att man bör vara mycket försiktig innan man stämplar den ene eller andre såsom religiöst mindervärdig, såsom herr Nerman här har gjort, eller innan man, såsom herr Rickard Lindström gjorde i sitt anförande nyss, stämplar det såsom ren slentrian eller tanklöshet att det stora flertalet av vårt folk alltjämt föredrar kyrklig vigsel, kyrkligt barndop och kyrklig jordfästning. Jag tror för min del att motivet för detta handlande ifrån de allra flesta människors sida ligger betydligt djupare än vad som framgår av de uttalanden som gjordes av herr Lindström.

Det är möjligt, herr talman, att den dagen kan komma, då en upplösning av det nuvarande bandet mellan stat och kyrka bör komma till stånd. Personligen hoppas jag emellertid i det längsta, att man både inom statsmakterna och kyrkans ledning skall försöka undvika att utvecklingen går i den riktningen. Med ömsesidig god vilja och med gott omdöme på ömse håll bör det inte behöva bli omöjligt att ordna samarbetet så, att — utan att andra viktiga intressen på något sätt trädas för nära — kyrkans vitala intressen bli tillgodosedda och att kyrkan får behålla den frihet, som den

Om statskyrkosystemets avskaffande.
måste ha för att inte svika sin plikt och kallelse.

Jag tror slutligen för min del, att den allmänna folkmeningen i våra dagar inte alls går i den riktning som man i motionen gör gällande. Jag hörde visserligen att min gode vän här till vänster, herr Osvald, gjorde gällande, att utvecklingen på sistone skulle ha svängt i sådan riktning, att den talade för en brytning inom den närmaste tiden. Jag delar icke den uppfattningen. Jag är alldeles övertygad om att om det skulle anställas en folkomröstning i denna fråga under nuvarande tid, skulle det bli en förkrossande majoritet som uttalade sig för att vi alltjämt skola behålla bandet mellan stat och kyrka. Att under sådana förhållanden nu sätta i gång med en utredning av den väldiga omfattning, som det här skulle bli fråga om, kan väl inte gärna anses påkallat.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru LINDSTRÖM: Herr talman! Vid denna sena tidpunkt skall jag försöka att begränsa vad jag har att säga. Men när jag läste utskottets utlåtande i dag på förmiddagen blev jag ganska nedstämd och begärde ordet utan att betänka, att jag skulle komma upp i debatten så här sent.

Det är, måste jag konstatera, något så ängsligt undvikande i utskottets hela argumentation med klimax i sista mening, att det erinrar mig om Hjalmar Söderbergs iakttagelse, att ingenting finns som mera slår an på människorna än stora idéer, förutsatt att de inte närmare preciseras. I detta fall kan man tydligen ha statskyrkans avskaffande i partiprogrammet men inte vara benägen ens att precisera frågeställningen under en förutsättningslös utredning sådan som motionären hemställt om. Det skäl man anför, att dissenterlagskommitténs förslag ännu inte har blivit slutgiltigt prövat, är ju inte tillräckligt bärande för det avslagsyrkande, som utskottet har hämnat i, vilket redan flera talare påpekat. Även om dissenterlagskommittén har kunnat påvisa en lämplig väg för

Om statskyrkosystemets avskaffande.

icke-troende till utträde ur statskyrkan — för övrigt råder det ju stridiga meningar om huruvida kommittén lyckats lösa den frågan tillfredsställande — har detta icke mycket sammanhang med frågan, huruvida kyrkan själv bör vinna utträde ur staten eller inte — låt vara att båda dessa frågor ha det gemensamt att de syfta till ett större mått av religiös frihet.

Utskottet säger i sitt utlåtande, att kyrkan inte längre utövar något tvång mot sina medlemmar och att man kan notera en utveckling till vidgad frihet även inom kyrkan. Att en sådan utveckling har ägt rum äro vi säkerligen litet var redo att vitsorda, och det har också intygats här i dag. Men att tvånget skulle ha helt försvunnit övertygas man ingalunda om, när man bevitnar kyrkans högst aktiva kamp för att behålla en konfessionsbunden obligatorisk kristendomsundervisning i skolorna och obligatorisk morgonbön för alla skolpliktiga barn i detta land. Vi behöva bara läsa skolpropositionen till denna riksdag. Man invänder kanske att de hundratusentals namn, som vissa biskopar insamlat till stöd för sina krav på kristendomsundervisningen, äro ett belägg just för folkets behov av en allmänlig kristen kyrka. Jag tror att det är mindre dissenterlagskommitténs betänkande, som kommit utskottet att gå på avslagslinjen, än utskottsmajoritetens osäkerhet inför folkopinionen och denna opinions ståndpunktstagande till ett eventuellt förslag om en utredning av förhållandet mellan stat och kyrka. Det har sagts här i diskussionen, bl. a. av herr K. J. Olsson, att inställningen till kyrkan även inom arbetarrörelsen har blivit mera positiv än för några decennier sedan och att folk tycker om att döpa sina barn, vigas och jordfästas i kyrkans hägn. Ja, det är sant, att en viss avspänning har skett genom att kyrkan inte längre är aktiv bundsförvant till konservatismen och en bakåtsträvar, när det gäller den demokratiska samhällsutvecklingen och social reformpolitik, på samma sätt som den varit förr. Född frisinnad har den dock aldrig varit, herr Andren! Att folk gifter

sig och jordfästas inom kyrkan är säkerligen icke att anse som ett kriterium på en ökad positiv inställning till de kristna värdena. Jag tror att man här förblandar orsak och verkan. Den frihet till borgerlig vigsel och borgerlig jordfästning, som herr Andren anförde som bevis för att kyrkan inte längre utövar något tvång på herr Nerman eller oss andra, är icke en konkurrenskraftig frihet. Att människor gärna vilja ha en viss lyftning och högtid kring milstolparna i sitt liv är bara ett naturligt behov. Så flottig som en civil vigsel blir på de flesta platser här i landet — att ta fästmannen med till landsfiskalen erinrar alltför mycket om länsmans traditionella befatning med smitande barnafäder! — är det lätt att förstå, att kyrklig vigsel lockar mera, även religiöst helt indifferent person. Och att ordna en icke-kyrklig jordfästning är nästan svårare för en enkel man eller kvinna av folket än att komma in i riksdagen. Man måste vara en Carl Lindhagen eller en kulturpersonlighet av samma storleksordning och ha efterlevande med förmåga att skaffa fram en lämplig lekman, som kan ge jordfästningen ett skimmer av humanism, för att lyckas emancipera sig från kyrkans tjänster och den kyrkliga ritualen, när man i sinom tid skall begravas.

Som jag ser denna fråga bör det finnas tillgång till en stämmingsfull civil vigsel och dito jordfästning utan religiösa symboler för alla icke troende. Jag är övertygad om att de skulle komma att användas av många. Likaså anser jag att det borde finnas full frihet att välja, om man vill tillhöra kyrkan eller inte. För kyrkan själv måste det väl också vara av värde, om den finge stödja sig på en aktiv och troende menighet, låt vara att denna menighet vore vida mindre än summan av alla de församlingsbor, som nu registreras inom kyrkan och varav flertalet, såsom Ture Nerman så riktigt sagt, äro namnkristna och ingenting annat. I varje fall skulle en förutsättningslös utredning av detta viktiga frågekomplex kunna ge ett sakligt underlag för en fortsatt diskussion av denna fråga. Jag ber därför, herr talman, att få in-

stämma med reservanternas i deras yrkande om en dylik utredning.

Herr LINDBLOM: Herr talman! Sedan nu representanter för olika grupper och meningsriktningar ha yttrat sig i denna diskussion kan det väl anses tillbörligt, att även en representant för frikyrkorna säger några ord i detta ärende. Tyvärr måste jag begränsa mig mycket starkt, eftersom jag vet att alla gärna vilja ha slut på debatten lagom till middagstid.

Jag ber, herr talman, att allra först med glädje få konstatera den djupa ton av verklig uppskattning av kristendomens värde i samhällslivet, som denna diskussion i stort sett har givit vid handen. Jag tror att det för oss alla har känts på något sätt värmande och stärkande att få höra dessa genomgående sympatiska toner om kristendomens värde.

Vad själva sakfrågan beträffar, står jag principiellt på samma linje som motionären, så till vida att jag anser att en skilsmässa mellan kyrkan och staten i varje fall är en framtidstanke, vars förverkligande säkerligen skulle komma att gagna kyrkan och dess verksamhet.

Jag är inte riktigt säker på att jag kan säga att det numera råder fullständig enighet inom frikyrkovärlden på denna punkt. Det har ju tidigare förefunnits ett mycket spänt förhållande mellan kyrkan och de fria samfundet. Dess bättre kunna vi konstatera, att detta icke längre är fallet, och detta faktum har i väsentlig grad förändrat frikyrkofolkets inställning till frågan om skilsmässa mellan stat och kyrka.

Jag kan emellertid i dagens läge icke följa motionärens och reservanternas linje. Jag tillåter mig att beklaga, att motionären har kommit med sin motion vid en mycket olämplig tidpunkt, eftersom vi ju, såsom det här under debatten redan flera gånger påpekats, ha dissenterlagskommitténs betänkande på bordet och kunna vänta en proposition i ämnet. På den punkten tror jag att jag har många frikyrkliga med mig,

Om statskyrkosystemets avskaffande.

även om de eljest principiellt stå på den linjen, att kyrkan bör skiljas från staten. De frikyrkliga ha den uppfattningen, därför att man är medveten om att en sådan utredning, som motionären har föreslagit, skulle komma att ta lång tid. Jag tror att det är riktigt som herr K. J. Olsson sade här nyss, att om riksdagen skulle begära att Kungl. Maj:t gör en sådan utredning, varom här är fråga, torde näppeligen någon proposition komma att avlämnas på grundval av dissenterlagskommitténs betänkande. Det skulle betyda, att de fördelar som kunna vinnas genom denna kommittés förslag måste skjutas på framtiden, medan vi i stället skulle sätta vårt hopp till någonting ovisst i det kommande, om vilket vi inte ha någon större visshet om och när det kan komma att genomföras. Att döma av de tonfall som förekommit här i debatten även ifrån det parti, som har kyrkans skiljande från staten som en programpunkt, kan man inte vara helt övertygad om att ett beslut om kyrkans skiljande från staten skulle komma att förverkligas, även om riksdagen nu skulle besluta om en utredning enligt motionärens förslag.

Det synes mig under dessa förhållanden lämpligast att först avvakta resultatet av dissenterlagskommitténs redan framlagda förslag. Det är visserligen, såsom redan har betonats här i dag, inte i alla avseenden tillfredsställande, men dess svagheter äro dock inte större än att dissenterlagskommitténs förslag bör kunna läggas till grund för en reform av de kyrkliga förhållandena i vårt land. Innan vi företaga oss något ytterligare på detta område böra vi därför först avvakta och se, vad dissenterlagskommitténs förslag kommer att resultera i.

Det är nog också riktigt vad herr Nerman framhöll, att om det blott vore statskyrkan, som utövade andlig verksamhet i vårt land, skulle det andliga livet i Sverige vara betydligt sämre än vad det nu är. Om man räknar med alla ungdomar, som äro anslutna till de olika frikyrkornas ungdomsorganisationer, är det närmare 500 000 medlemmar som arbeta inom frikyrkans ram. Den stora

Om statskyrkosystemets avskaffande.

krets av människor, som visserligen inte äro anslutna men som stå under inflytande av den frikyrkliga verksamheten, är givetvis mycket större. Jag vill naturligtvis härmed ingalunda påstå, att frikyrkorna ensamma böra ha hand om det andliga arbetet. Jag är medveten om att det finns många orter i vårt land, där statskyrkan hittills ensam burit upp detta arbete. Det skulle vara till stor skada om denna kyrkans verksamhet inte även i fortsättningen skulle kunna utövas.

Det är också uppenbart att kyrkans skiljande från staten icke behöver medföra ett försvagande av kyrkans rent andliga verksamhet. Om kyrkan över huvud taget är en kristen kyrka och företräder kristendomens makt i samhället, är jag övertygad om att den också kommer att föra dess talan, och detta kanske till och med med större kraft än om den är bunden vid staten.

Jag skall, herr talman, inte ytterligare utveckla dessa synpunkter. Jag har med dessa ord blott velat deklarerera den ståndpunkt som jag intar i denna fråga. Mitt ståndpunktstagande grundar sig således på att jag hellre ser ett förverkligande av dissenterlagskommitténs redan framlagda förslag än väntar i det ovissa på en eventuell skilsmässa mellan stat och kyrka. Man får enligt min mening inte vara så principfast i sin åskådning, att det bästa får bli det godas fiende.

Jag ber således, herr talman, att få ansluta mig till utskottets hemställan.

Herr OSVALD: Herr talman! Herr Göransson erinrade i sitt anförande om att det för några årtionden sedan även från kyrkligt håll framställdes krav på kyrkans skiljande från staten. Han framhöll, att det den gången berodde på rädsla inför den utveckling, som man befarade, och han anknöt det också till ett uttalande, som bl. a. jag gjort, nämligen att det skulle vara angeläget att nu snarast möjligt få i gång en utredning om förhållandet mellan kyrka och stat. Jag vill bara begagna tillfället att säga, att denna gång är det givetvis inte någon

rädsla för den utveckling, som kan komma att äga rum, som är utgångspunkten för det krav som nu framställles.

Här ha i dag många talare med stor vältalighet skildrat den nuvarande situationen. Man har bemödat sig om att framställa den såsom utmärkt i alla avseenden. Men jag skulle vilja ifrågasätta, om det för närvarande verkligen är så bra i alla avseenden som man säger. Varför komma då jämt och ständigt, även från statskyrkligt håll, krav på statskyrkans skiljande från staten? Varför debatteras denna fråga så mycket, särskilt inom ungdomens led, om det inte vore för att man här har att göra med ett principiellt frihetskrav som icke kan avvisas? Även om, såsom ju är sannolikt, reservationen denna gång inte kommer att bifallas, kommer i alla fall dess krav att stå kvar, och det kommer att resas på nytt i framtiden. Därom är jag övertygad.

Herr Göransson talade i sitt anförande om ett uttryck, som användes i motionen, nämligen »religiöst mindervärdiga». Jag vill betona att jag tyckte, att han sade många förståndiga ord i anknytning till detta. Men vid ett senare tillfälle sade herr Göransson om de präster, som nu yrka på kyrkans skiljande från staten, att de göra det kanske delvis med den motiveringen, att prästerna bli va ålagda så mycket folkbokföring och andra administrativa uppgifter. Har man den ideella ståndpunkten i fråga om de s. k. religiöst mindervärdiga, har man icke rättighet att utgå från att prästerna skulle, då de från kyrklig synpunkt hävda kyrkans skiljande från staten, anlägga några andra motiv än de rent ideella.

Det har sagts i denna debatt, att frihetskravet måste göra halt någonstans. Man har som exempel anført att vi födas i ett samhälle och därför måste finna oss i detta samhälles förordningar av skilda slag; man har talat om värnplikt och en hel mängd andra tvångsåtgärder som medborgaren måste finna sig i. Man kan naturligtvis göra gällande, att det är mycket som man föds till. Man föds till svensk eller till medborgare i ett visst

land, man föds till stockholmare eller till göteborgare och man föds som medlem i en viss familj. Men i allt detta är det dock ingenting som berör själva livsåskådningen, och det är det som jag anser vara det väsentliga. Där går gränsen mellan de krav, som man kan ställa i fråga om friheten. Här är det fråga om friheten att själv ta den åskådning i religiösa ting som man vill ha. Om man invänder att det väl inte gör så mycket, om man måste ålägga sig tvånget att födas in i en kyrka, vill jag svara, att detta i själva verket är en mycket farlig tankegång. Godtar man den bevisföringen i ett fall, kan man också använda den i andra fall som ett bevis för behovet av andligt tvång.

Det har sagts att den debatt, som skulle kunna förmedlas av en utredning, skulle kunna komma att förmedla en splittring inom folket. Jag tror icke att det förhåller sig på det sättet. Jag tror att en sådan debatt tvärtom skulle kunna, som det har sagts i reservationen, medverka till att skapa den grundval, som vi behöva för att kunna bedöma alla dessa problem. Jag ger gärna min vän herr Lundqvist rätt i att om man i dag skulle företa en folkomröstning om kyrkans skiljande från staten, skulle det med all säkerhet komma att bli ett nej på frågan om man bör skilja kyrkan från staten. Men det hindrar inte att det finns en ganska utbredd mening i motsatt riktning, och jag tror också att den växer sig starkare och starkare. Och om en utredning kommer till stånd, skulle man därigenom möjliggöra för medborgarna att ta ställning till detta problem på ett helt annat sätt än vad de skulle kunna göra, om en sådan folkomröstning skulle göras nu. Om man nu skulle anordna folkomröstning om denna sak, måste man medge att de flesta medborgarna inte kunna bilda sig någon bestämd uppfattning om vad kyrkans skiljande från staten skulle innebära i olika avseenden. Efter en utredning skulle det finnas en helt annan möjlighet för varje medborgare att bilda sig en uppfattning om vad kyrkans skiljande från staten skulle komma att innebära.

Om statskyrkosystemets avskaffande.

Herr talman! Jag ber att ännu en gång få yrka bifall till reservationen.

Herr NERMAN: Herr talman! Motiönären har blivit avrättad av de stora partikanonerna men med sådan älskvärd liturgi, att det är svårt att här replikera — om en avrättad kan det. Jag skall emellertid ta upp en del saker.

Herr Mogård talade om vår kyrka som en sockenkyrka och icke som en statskyrka. Men det är dock Kungl. Maj:t som tillsätter biskopar och präster — de senare ibland mot församlingens vilja — och det är dock så att prästerna nu skola komma in i det statliga löneschemat.

Herr Göransson undrade om det som jag sade om biskop Billing var riktigt. Jag uttryckte mig kanske oklart. Billing yrkade aldrig på skilsmässa, men han yttrade på 1908 års kyrkomöte: »Jag vågar säga att nästan alla svenska kyrkomän fråga sig: Är inte ställningen för den svenska kyrkan, hennes förhållande till staten, sådan att man lätt nog kan komma på tanken: Är manne inte en upplösning av denna förbindelse numera önskvärd? Det ligger alldeles i dagen att det i vissa avseenden skulle vara en förmån för den svenska kyrkan att oberoende av staten kunna ordna sina förhållanden.»

Herr Göransson talade om de mänskors, som äro mer eller mindre förkomna, att han menade att dem bör kyrkan ta upp; därför skall kyrkan ha sitt förbund med staten. Men behövs det? Kan det inte ske ändå? Hur är det med Frälsningsarmén? Den gör väl en stor gärning på detta område om någon. Jag undrar verkligen, om herr Göransson har tillräcklig respekt för de krav, som frikyrkan kommer med, och de kraven komma att fortsätta även efter 1951. Det är jag övertygad om.

När herr Göransson betygar att han tror på religionens pånyttfödelse, vill jag säga att jag också i viss mån tror på den, men på allvar först om kyrkan blir fri och känner sig fri. Då först kan den födas på nytt som en kristen kyrka. Herr

Om statskyrkosystemets avskaffande.

Göransson nämnde Stuart Mill. Jag vill nämna Roger Williams, de mänskliga rättigheternas fader, som för över trehundra år sedan i en bok yrkade på frihet för alla, kristna som inte kristna. — Jag tycker också, att det var en smula nonchalant av herr Göransson som liberal, då han jämförde att man inte ingripit mot Freeman med att kyrkan inte ingrep mot den liberala teologien. Det var nog ett överord.

Herr Göransson frågade också: Hur skola vi ha statskyrkan? Det finns många sätt att ordna den, göra den fri. Hur skall den se ut sedan?

Jo, vi skola ha den som den passar här i landet, med full frihet för utredningen att skapa riktlinjer. Jag tror att Kungl. Maj:t kan skriva de direktiven. Vi ha ju i regeringen för närvarande bl. a. motionärerna från 1918!

Herr Andrén talade alldeles riktigt om Uppsala möte. Det var en kyrklig frihetsåtgärd. Men kyrkan var ung den gången, och ungdomen är litet mera fri av sig. Kyrkan är nu en gammal dam och har inte så stora anspråk på frihet.

Kyrkans prakt är, sade herr Andrén, ingen modeströmning av i dag. Jag har ingenting emot den, men ännu i min barndom var kyrkan icke alls så praktfull som nu. Det var nog den betydande kyrkomannen Nathan Söderblom som hjälpte till att föra fram en mera praktfull kristendom här i landet, och jag vill inte anmärka på det. Prakten spelar sin roll i påverkan av sinnena. I dagarna har det spelats ett mycket rafflande drama i en kyrka här i Stockholm, där man får se hur det går — både med den rike mannen och med Lazarus.

Herr Näsgård tyckte att jag lever i en svunnen tid; han antydde till och med 1700-talet. Jag har emellertid inte förbisettt dagens krav av 1950. Men om herr Näsgård finner det orätt att ta hänsyn till de uppgångskeden, som friheten har haft i historien, då ha vi olika meningar om idédebatt och idépolitik. Jag håller före att med all hänsyn till dagens läge — och det har jag verkligen pekat på tidigare, tror jag — böra vi hålla uppe de stora kraven, som äro tid-

lösa och som komma igen till dess att de bli beaktade.

Jag vill sluta med att säga, att jag är mycket glad att jag med min motion har lyckats få till stånd denna debatt i dag. Den är redan i och för sig ett litet bidrag till upplysning för utredningen, den utredning som trots allt tränger sig fram. Vi ha inte bara fått religiösa vittnesbörd och vetenskapliga föreläsningar, utan vi ha också fått en känsla av att såväl talarerna som inte minst lyssnarna i denna församling inom sin dräkt som riksdagsledamöter också ha intresse för de stora, djupa livsvärdena och livsfrågorna. Det tror jag ingen sörjer över. Det har varit något av en andaktsstund, detta sagt med all respekt för detta ords innebörd. Alltså tror jag att något vunnits med att försöka ställa upp ett alternativ till småreformerandet, det alternativ som skulle vara kyrkans skiljande från staten.

Jag måste till sist dock säga att herr Göransson inte tycks ha riktig respekt för en del unga präster, som äro med på linjen att skilja kyrkan från staten. Jag vill understryka att jag har mera respekt för dem än för de gamla. Jag tror att det blir de nu unga prästerna och de nu unga fritänkarna, som komma att ordna upp den här frågan en gång när både herr Göransson och jag äro borta ur debatten.

Herr WEILAND: Herr talman! Jag har endast begärt ordet för att deklarerat min anslutning till reservationen och i någon mån också till motionen.

Det är inte bara — såsom det har sagts här nyss till mig — kulturradikaler, som stå bakom detta krav. Bakom kravet står en stor del av de frikyrkliga medborgarna i detta land. Jag tror också att förr eller senare kommer den dagen, då statskyrkan själv kommer att begära att en skilsmässa från staten kommer till stånd. Jag måste också säga att jag för min personliga del icke är beredd att rösta för en skilsmässa mellan kyrka och stat förrän den dag, kyrkan själv vill gå in för detta. Jag har mig bekant att också en mycket stor del av de yngre

Om statskyrkosystemets avskaffande.

prästerna äro på samma linje, och inte bara de yngre prästerna, utan även de teologie studerande. Jag har sammanträffat med åtskilliga av dem, och de ha sagt att det förhåller sig så. Jag tycker att det var för hårt att som här gjordes påstå, att dessa unga präster och teologie studerande ha en räv bakom örat, vilket skulle vara anledningen till att de ville ordna det på detta sätt. Jag tror i stället att det förhåller sig så, att de äro måna om statskyrkan och dess värden. De vilja att statskyrkan inom vårt land skall utföra en god gärning även i framtiden såsom den gjort hittills.

Herr talman! Jag ber att med dessa ord få yrka bifall till reservationen.

Herr ENGLUND: Herr talman! Jag skulle inte vid den här sena timmen ha begärt ordet, om jag inte haft en stark känsla av att det på en punkt föreligger en lucka i debatten.

Min allmänna syn på dagens frågeställning överensstämmer med herr Olssons. Herr Olsson frågade sig: »Hur skulle en urkoppling av den svenska statskyrkan påverka den kommande svenska utvecklingen?» Han tog då utslutande hänsyn till den sannolika förgrovnig av dogmatiken, som kunde väntas bli följderna av ett rent svenskt frikyrkosystem. Mot den bakgrunden gav han sin tillspetsning: »För min del måste jag föredraga biskop Aulén framför Lewi Pethrus.»

Jag tror att man inte får en riktig bild av alla faktorer, som här äro med i spelet, genom att reducera det hela till en dogmatisk differens. Vid sidan av dogmatiken har man inom teologien också etiken. Det är alldeles uppenbart, att differensen mellan frikyrka och statskyrka i betydande och väsentlig omfattning även är en differens i fråga om deras hållning till olika moraliska värden.

I detta sammanhang vill jag peka på att när herr Göransson och andra här ha framhållit, att kristendomen ligger bakom demokratien, så är detta riktigt, men det är riktigt bara med en mycket

väsentlig begränsning. Varken katolicismen eller lutherkyrkan har något väsentligt tillgångskonto, när det gäller att främja demokratien. Den väsentliga insatsen har kommit från kalvinismen, från den engelska puritanismen, från den engelska nonkonformismen, som med sina små församlingar utgjorde kärncellerna till demokratien, inte bara i England, utan efter överflyttningar även i Amerika och i Sverige. Den svenska frikyrkan har varit utgångspunkt för nykterhetsrörelsen och genom den i mycket vidsträckt omfattning för arbetarrörelsen — det finns ju i den senare också en strömning från Tyskland. Nykterhetsrörelsen ligger också bakom en hel rad av sociala och ekonomiska sammanslutningar. Bakgrunden till allt detta är bl. a. det företräde som frikyrkorna, de från kalvinismen härstammande frikyrkorna, ha haft gent emot den i stort sett opportunistiska statskyrkan.

Det är riktigt att statskyrkan nu anpassat sig till demokratien. Men hur var det under kampåren? Systemet med en statskyrka med en utpräglad maktställning och en begränsad konkurrens blev också opportunistisk i sin hållning till de bristfälliga moraliska normerna i ett samhälle. Den blir inte på samma sätt ett moraliskt salt som en frikyrka, vilken behöver kämpa för sin position. Jag tror att om man söker en förklaring till Amerikas försprång gentemot Sverige i dessa stycken, kommer man att finna den däri, att i Amerika de olika kyrkorna fått kämpa om maktställningen inom folket och fått kämpa inte endast genom »förgrovnig» av dogmatiken, fundamentalism och annat, utan också genom stränga etiska normer.

Jag skulle således vilja komplettera herr Olssons framställning med att hävda, att när man skall väga ett system med enbart frikyrkor mot ett system med en dominant statskyrka och vid sidan av den mindre mäktiga frikyrkor, bör man vid sidan av förändringen i den intellektuella faktorn — och den tror jag med hänsyn till vetenskapens maktställning numera spelar en mycket liten roll för samhällsutvecklingen — även

Om statskyrkosystemets avskaffande.

väga det moraliska försprång, som ligger i att ett kyrkosamfunds ställning som frikyrka nödvändiggör för det att på det moraliska planet tävla med andra kyrkor.

Man har ett mycket intressant exempel på betydelsen av en sådan kamp. Holland har en protestantisk kyrka och en katolsk kyrka i mycket hård konkurrens om ställningen inom det holländska folket. Det har haft ett utomordentligt gott inflytande på deras hållning till de moraliska värdena. Den katolska kyrkan i Holland är praktiskt taget icke samma form av kyrka som den katolska kyrkan i Italien, där den inte är utsatt för konkurrens från något håll.

Från dessa utgångspunkter, herr talman, tror jag att en övergång från ett statskyrkosystem till ett frikyrkosystem, där även statskyrkan således tvingas över till en frikyrklig organisationsform, kommer att bli ett moraliskt salt för det svenska folket, som vi med hänsyn till utvecklingen på senare tid sannernigen äro i behov av.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr ANDRÉN: Herr talman! Det kunde vara mycket frestande att ingå på de vida historiska perspektiv, som den siste ärade talaren har dragit upp.

Det är självklart att så rik, som kyrkans historia är, kan man där finna impulser i de mest skilda riktningar. Men jag tror att herr Englund gjorde sig skyldig till en betydande ensidighet, när han ville göra gällande att det i själva verket var frikyrkorna, speciellt de engelska frikyrkorna, som stått bakom den nya demokratiska rörelsen. Jag vill i all korthet erinra om den märkliga skrift, som är utgiven av Englands främste historiker under senare tid, själv en troende katolik, lord Acton, som i sin skrift om friheten visar, att dessa frihetsprinciper bottna långt ned i medeltiden, där de kanske hade en av sina främsta talesmän i Thomas av Aquino. Jag vill vidare erinra om vissa drag i den svenska historien, där redan i kungaförsäkran av 1611

denna frihetsprincip finns uttryckt på ett utomordentligt förnämligt sätt. Jag kan erinra om den självständighet, som det svenska prästerskapet sökte utveckla under Gustav II Adolf, när det ville förhindra tillkomsten av en kyrkans centralstyrelse. Jag kan också vad England beträffar hänvisa till det förhållandet, att de stora rösträtsreformerna i England 1867—68 genomfördes av Disraeli — som inte vara någon utpräglad kyrkoman — och 1885 av Gladstone, som var en i hög grad högkyrklig man men som å andra sidan hade stöd från frikyrkorna.

Herr talman! Detta är så stora och vid-syftande problem att jag inte vid denna timme vill dra in dem utförligare i debatten. Men jag ville inte låta herr Englunds påståenden stå alldeles oemot-sagda.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Nerman begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första kammarens allmänna beredningsutskott hemställt i sitt utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans

uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Nerman* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 89;

Nej — 24.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Herr talmannen hemställde nu, att behandlingen av det återstående ärendet på föredragningslistan måtte få uppskjutas till ett annat sammanträde samt att de anslag, som utfärdats till det pågående sammanträdet fortsättande på af-tonen, måtte få nedtagas.

Vad herr talmannen sålunda hemställt bifölls.

Anmäldes och godkändes utrikesutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 77, till Konungen i anledning av väckt motion angående viss ändring av bestämmelserna om utseende av ombud i Europarådets rådgivande församling.

Herr talmannen anmälde, att till kammaren överlämnats följande kungl. propositioner, vilka nu var för sig föredrogos och lades på bordet:

nr 94, med förslag till lag om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket;

Om statskyrkosystemets avskaffande.

nr 96, med förslag till militärsättningsförordning m. m.;

nr 100, angående anslag för budgetåret 1950/51 till avlöningar och omkostnader vid statens sinnessjukhus och statens anstalt för fallandesjuka, m. m.;

nr 104, angående vissa anslag till understöd åt jorddelningsväsendet, m. m.;

nr 106, angående tilläggsanslag för utgivande av ett tioårsregister till Sveriges offentliga biblioteks accessionskatalog;

nr 107, angående godkännande av en mellan Sverige och Norge träffad överenskommelse angående återbetalning av viss under år 1944 lämnad svensk statskredit till Norge; samt

nr 117, med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 3 juni 1949 (nr 314) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv.

Anmäldes och bordlades en av herr *Andrén* under sammanträdet till herr talmannen avlämnad, av honom m. fl. under tecknad motion, nr 384, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till upplysningsarbete avseende produktions- och exportfrågor.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 5.53 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.